شەرحی تصریفی زەنجانی

صادق

نوسراوی

ملا عبدالكريم مدرسی

مەدرەسەی

شیخ عبدالقادری گەیلانی

لە بەغدادا

چاپی یەکەم ١٤٠٣ھ - ١٩٨٣م

چاپخانە الخنساء - بەغداد

ت - ٨٨٨٦٣٢٨

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه

اجمعين واتباعه باحسان الى يوم الدين :

له پاش تقديمی سوپاس بو خودای په روه ردگار وه ناردنی

درود و سه لام بو حه زره تی پيغه مبه ری نازدار محمدی مختار (صلى الله عليه وسلم)

وه بو ئه هلو آل وه ياسانی به ده وامی روزگار :

عه رزم ئه مه يه مادام دينی ئيسلام دامه زراوه له سه ر قورئانی

پيروز وه حديثه كانی پيغه مبه ری دل سوز وه فامی ئه وانه

محتاجی علمی صه رفه پيويسته هه مو زانايه كی دين علمی صه رف

بزانی . وه له به ر ئه وه كه متنی تصريفی مشهور به (عزی)

له تاليفاتی شيخ ابراهيم عزالدين ابو فضايلی زه نجانی متوفی

له سالی شه ش صد و په نجا و پينجی هجری دا ره حمه تی خودای ليبی

پڕ ده عنا و جوان بو ، زونا لم كرده وه به زمانی نشتمانی بوئه وه

قوتابيه كانمان به آسانی له علمی صه رف به ش داربين :

وه له سه ر واقعی حال ناوم نا به (شه رحی تصريف بو قوتابی شريف)

هيوام وه هايه كه ببی به بناغه ی زانانی بو هه مو قوتابيه كانمان

زولەی خوشەویست نوری چاوانم — مایەی پیروزی ژینی جیهانم

شەرحم کرد لەبوت مەتنی زەنجانی — بە زمانی شیرین لانیشتمانی

هەتا بەو شەرحە ببی بە زانا — لە علمی صەرفا ببینە تەوانا

ناوی واقعی (شەرحی تصریفە) — روناکی دلی روڵەی شەریفە

لە پاش ئەم شەرحە ئەخوینی وەرگرن — هەتا بە نوری علمە وە بمرن

ئامانجی ئیمە دینی ئیسلامە — سەرچاوەی ئیسلام خیر الکلامە

قورئانە و حدیث بو خیر العباد — اجماعی ئومە و حوکمی اجتهاد

بەبی صەرفو نەحو دەس نادا بوکەس — فامی ئەساسی دینی مقدس

پاش ئەم علمانە ئیش بە باقی علوم — ئەبن بە زانای منطوق و مفهوم

مامی شارحتان عبدالکریمە — خادمی علمو دەرس و تعلیمە

گەلی طالبە بو علمو کەمال — بوخوی بو عالەم گەورە یا مندال

تکایە بە دل دوعا بکەن بوی — رجا یە خودا راضی بی لێی

ماتن فەرمووی — بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سیدنا محمد وآله وصحبه اجمعین

(اعلم) تو بزانە (ایها المتعلم) ئەی کەسی کە ئەتەوی فیری زانیاری ببی

١٠

ان التصريف في اللغة التغيير كه لفظى تصريف له زمانى عه ره با

گوڕاندنه (وفي الصناعة) وه له عورفى ئه هلى علمى صه رف دا

(تحويل الاصل الواحد) به نقل كردنى ئه صلى واحد كه مصدره

الى امثلة مختلفة بولاى چه ن مثالێ واكه جيان له يه كێ تو له

حه ره كاتو سه كه نا تا وه له زۆرو كه مى حروفى زيا ده دا وه

به كيكن له حروفى ئه صليه دا ئه و ئه قل كردنه ئيش بو چيه

(لتحصيل معان مقصودة لا تحصل الا بها) بو پەيدا كردنى چه ن

مه عنائيكى مه قسودى وايه كه پەيدا نابن بو مان به و مثالانه

نه بێ . بو وينه له و مثالانه يه فعلى ماضى وه كو ضَرَبَ

كه ضرباً مصدره و ئه صله بوى هه تا نقلى ضرباً نه كه ى بو ضَرَبَ

حاصل نابى بو تو مه عنالى له و مه عنايانه كه مقصودن وه كو

ليدانى كه سى له كه سى له زه مانى رابوردودا . وه له و مثالانه يه

فعلى مضارع وه كو يَضرِبُ هه تا ضرباً نه كه ى به يَضرِبُ بو تو

پەيدا نابى مه عنالى له و معانيه مقصوده وه كو ليدانى كه سى له

كه سى ئيسته يا له كاتى دوا ئيدا وه له وانه يه فعلى ئه مر وه كو اِضرِبْ

كه ضرباً مصدره ريه تى :

هه‌تا ضربا ئه‌كه‌ی به اضرب بوت په‌یدا نا بی مه‌عنانی له‌وانه‌ی
كه‌مه‌قصوودن وه‌كو ئه‌مركردن به لیدان وه‌له‌ومثالانه‌یه
فعلی نه‌هی وه‌كو(لا تضرب) ضربا مصدرو ئه‌صلیه‌تی هه‌تا
ضربا ئه‌كه‌ی به لا تضرب بوت په‌یدا نابی مه‌عنانی له‌و مه‌عنایانه
كه‌مه‌قصودن وه‌كو نه‌هی كردنی له لیدان .
وه‌له‌ومثالانه‌یه اسمی فاعل وه‌كو(ضارب) وه‌ضربا مصده‌ریه‌تی
هه‌تا ضربا ئه‌كه‌ی به ضارب بوت په‌یدا نابی مه‌عنانی له‌مه‌عنایانه
كه‌مه‌قصودن وه‌كو ناوی كه‌سی كه ئه‌دا له كه‌سی وه‌له‌مثالانه‌یه
اسمی مفعول وه‌كو(مضروب) ضربا مصدره‌یه‌تی هه‌تا ضربا ئه‌كه‌ی
به مضروب بوت په‌یدا نابی مه‌عنانی له‌و معنایانه كه‌مقصودن
وه‌كو ناوی كه‌سی كه‌لی ئه‌دری : وه‌له‌ومثالانه‌یه اسمی زه‌مانو مه‌كان
وه‌كو(مَضرِب) وه‌ضربا مصده‌ریه‌تی هه‌تا ضربا ئه‌كه‌ی به مضرب
بوت په‌یدا نابی مه‌عنانی له‌ومه‌عنایه ئه كه مقصودن وه‌كو ناوی
ئه‌وكاتو شوینه كه لیدانی تیدا ئه‌كری وه‌له‌ومثالانه‌یه اسمی
آله‌تی عه‌مه‌ل وه‌كو(مِضرَب) وه‌ضربا مصده‌ریه‌تی هه‌تا ضربا

ئەکەی بە مِضْرَبْ پەیدا نابی بوتومەعنانی لەومەعنایانە

کە مقصودن وەکو آلەتی بێ کە لیدانی پێ ئەکری :

(ئەم) پاشی ئەوە کە زانیت لە زمانی عەرەبا گوڕاندنە وە

لە عورفی زانایانی علمی صەرفا گوێزانەوەی مصدرە بوچەند

مثالی بزانە (اَلفِعلُ) ئەوەی ناوی فعلە کە لفظیکە دەلالە

بکا لە سەر کردەوەلی وەکاتی ئەوکردەوە وەنسبەت دانی

بولای کەسی: (اِمّا ثُلاثیٌّ) یا سەحەرفییە وەکو نصر.

(وەاِمّا رُباعیٌّ) یاچوار حەرفییە وەکو دحرج (وکلٌّ واحِدٍ منهما)

وەهەریەکی لە فعلی سەحەرفی وچوارحەرفی (اماٌ مجرّدٌ) یارووتە

لە حروفی زیادە وەکو ئەومثالانە ایستەوتمان (اَوْمَزیدٌ فیه)

یالە حروفی زیادەی تیا هەیە وەکو اَکرَمَ وقاتَلَ (وکلٌّ واحِدٍ

منهما) وەهەریەکی لە فعلی سەحەرفی وچوارحەرفی وەلە

مجرّدومزیدفیه (اِماسالِمٌ اَوغیرُسالِمٍ) یاسالمە یاغیرەسالم

(وَنَعنی بالسّالِمِ) وەئیمە کە ئەهلی علمی صەرفین قصد ئەکەین

بە سالم (ما سَلِمت حروفُهُ الأصلیّةُ الّتی تُقابَلُ بالفاءِ والعینِ واللام)

فعلیکی وەها کە خالی بێ حروفە ئەصلیەکانی کە ئەوانە بێ

بەران بەر ئەکرێن بەرفی بوە عەینە وەلامی فعل (زمن حروف

العِلَةِ والهمزَةِ والتضعیفِ) لەحروفی علە کە ئەلف وە

واو وە یە یە وە لە هەمزە وە لەدو قات کردنەوەی حەرف

جا مادام فعلی سالم ئەوەبێ کە خالی بێ لەمانە ئەبێ هەرفعلێ

کە یەکی لەوانەی تیابێ غەیرە سالم بێ وەکو قَالَ بَاعَ سَأَلَ

مَدَّ وَسْوَسَ کە ئەصلی قال قَوَلَ بوە وە ئەصلی باع

بَیَعَ بوە وە ئەصلی مَدَّ بەگرتنی دالەکەی مَدَدَ بوە ..

جا بزانن تەولی مصنف کە فەرموی (تقابل) اشارەیە بۆ

لای ئەوە کە ئەمثالی نصر وە ضرب و سأل پیان ئەلێن

(موزون) یانی هەڵکێشراو وە حروفی فَعَل موزونٌ بە وانە

پیا هەڵکێشراو وە پێشیان ئەوتری میزان وە عەقلی

انسانیش میزانە بەمەعنا ترازوی کێشانە وە انسانیش

(وازِنە) یانی دەست هەڵکێش یعنی انسانی صەرفی هەر

صیغەیێکی دەس کەوت لە ترازوی عەقلی خویا ئەی کێشی بە

حروفی (فعل) را حا هەرحەرفی ژێکی فی فعل بوبێ ئەلی فاء الفعل

وە هەرحەرفی ژێکی عەینە کەی بوبێ ئەلی عین الفعل وە هە

حەرفی ژێکی لامەکەی بێ ئەلی لام الفعل ''

(قاعدەیە) هەرحەرفی زیادبکری لەسەرحروفی اصلیەی موزون

زیاد ئەکری لەسەرحروفی میزان : وەهەرحەرفی لابری لە

موزون لاشی ئەبری لە میزان بو وینە ئەلی نَصَرَ لەسەر

وەزنی فَعَلَ وە یَنصُرُ لەسەروەزنی یَفعُلُ وە قاضی لەسە

وەزنی فاعلە وە (قاض) بە حەزفی یە لەسەر وەزنی فاع ە

بە لابردنی لام الفعلەکەی :

وە ئەم قاعدەیە لە هەموو مشتقاتا دامەزراوە مەگەر لە

بازی فروعی بابی تفعّل وە تفاعَل وە انفعال را لەوانا

لە موزونا حەرفی زیاد ئەکری وە لە میزانەکەیا زیاد ناکری

وە لە موزونا بازی حەرف لائەبری وە لە میزانا لانابری

وەکو لە شوینی خویا حالی ئەبی لی ان شاء الله تعالی

بزانن ضمّە و زەفعە هەردوبورن نصبە و فەتحە هەردوسە رن

وەکسرە وجزە هەردوو ژێرن وە جزمەو سکون هەردوو زەنە ن

وە (تنوین) لە تلفظدا نونێکی ساکنە لە پاش حەرەکەی

آخر حەرفی کلمە وە وە لە کتابەتا دوو بورە یا دووسەرە

یا دووژێرە : جا مصنف رحمه الله لتفصیلی اقسامی فعلی را

فەرمووی (اما الثلاثی المجرد) واتە بەشی فعلی سە حەرفی وا

کە رووت بێ لە حروفی زیادە (فان کان ماضیه علی فعل مفتوح

العین) ئەگەر فعلە ماضیەکەی لەسەر وەزنی فعل بێ بە

فەتحەی عین الفعل (فمضارعه علی یفعل بضم العین او کسرها)

ئەوە فعلە مضارعەکەی لەسەر وەزنی یفعُل ئەبێ بە ضمەی

عین الفعل یا لەسەر وەزنی یَفعِل ئەبێ بە کسرەی عین الفعل

جا مثالی فعلی ثلاثی مجرد واکە ماضیەکەی لەسەر وەزنی فعل بێ

بە فتحەی عین الفعل وە مضارعەکەی لەسەر وەزنی یفعُل بێ

بە ضمەی عین الفعل (نحو قولک نَصَرَ ینصُرُ نصراً) نصر فعلی

ماضیە ئەصلەکەی نَصراً بو کە مصدرە عین الفعلەکەمان

مفتوح کرد وە تنوینەکە علامەتی مصدر بو لە آخرە. . وە لامان بود

بو بە نصر . يَنصر فعلی مضارعە ئەصلەکەی نَصَرَ بو کە
فعلی ماضیە بە حەرفی مضارع بو زیاد مان کرد لە
ئەوەلیەوە بە مفتوحی فاء الفعلەکەمان ساکن کرد
وە عین الفعلەکەمان مضموم کرد وە لام الفعلەکەمان
مرفوع کرد کەوا بە يَنصُرُ . وە ئەگەر مصدەری لە فعل
دروست بکەین ئەلێین نَصْرًا مصدرە ئەصلەکەی نَصَرَ بو
وە فعلی ماضی بو جا عین الفعلەکەمان ساکن کرد وە تنوین
علامەتی مصدری بو لاحق مان کرد بە آخرەکەیەوە بو بە نصرًا
جا بزانە ئەم بابە بابی ئەوەلە وە قاعدەی بابی ئەوەل
ئەمەیە هەرفعلێکی ثلاثی مجرد ماضیەکەی لەسەر وەزنی فعل
بە فتحەی عین الفعل وە مضارعەکەی لەسەر وەزنی یفعل
بە ضمەی عین الفعل ئەوە لە بابی ئەوەلە وەکو دَخَلَ یَدْخُلُ
صان یصونُ غزا یغزو مَدَّ یَمُدُّ باءَ یَبُوءُ :

(وضرب یضرب) عطفە لەسەر قەولی مصنف کە فەرموی
نصر ینصر بابی مثالی فعلی ثلاثی مجرەدی واکە ماضیەکەی لەسە

وەزنی فَعَلَ بێ بە فەتحەی عەینُ الفعل وە مضارعەکەی

لەسەر وەزنی یَفْعِلُ بێ بە کەسرەی عین الفعل ئەوەدە کو

قەولی تویە کە ئەلیت ضَرَبَ یَضْرِبُ ضَرْبًا ، ضَرَبَ فعل

ماضیە ئەصلەکەی ضَرْبًا بو عین الفعلەکەمان مفتوح

کرد وە تنوینکە علامەتی مصدر بو لە آخرەکەیەوە

لامان برد بو بە ضَرَبَ ، یَضْرِبُ فعلی مُضارعە وە

اصلەکەی ضَرَبَ بو یە حەرفی مضارع بو زیادمان کرد

لە ئەوەلیەوە وە فاء الفعلەکەمان ساکن کر وە عین

الفعلەکەمان مکسورکرد وە لام الفعلەکەمان مرفوع کرد :.

گەرا بە یَضْرِبُ وە ئەگەر مصدر وەکەلشی لە فعلی ماضی

دروست بکەین ئەلیین ئەصلی ضَرْبًا ضَرَبَ بو عین الفعلەکەمان

ساکن کرد وە تنوین علامەتی مصدر بو لاحقمان کرد بە

آخرەکەیەوە گەرا بە ضَرْبًا :

جا ئەلیین ئەم بابە بابی ثانیە وە قاعدەی بابی ثانی ئەوەیە

هەر فعلی ثلاثی مجرد بێ وە ماضیەکەی لەسەر وەزنی فَعَلَ بێ بە فتحەی

عين الفعل وه مضارعه كه له سه ر وه زنى يفعل بى به كسره ى

عين الفعل ئه وه له بابى ثانيه وه كو عرف يعرف باع يبيع

رمى يرمي جاء يجيئ ..

(وقد يجيئ مضارعه على يفعل بفتح العين) كه مى جار

مضارعى فعله ى مفتوح العين له سه ر وه زنى يفعل ئه بى

به فتحه ى عين الفعل (اذا كان عينه اولامه حرفا من

حروف الحلق) له كاتى كا عين الفعله كه ى يا لام الفعله كه ى

حه رفى بى له حروفى حلق واته ئه وحه رفانه له گه روو دينه

ده ره وه (وهي ستة) ئه وحه رفانه يش شه ش حه رفن

(الهمزة والهاء والعين والحاء والغين والخاء) هه مزه و

هى عين وحى غين وخى (١) جا مثالى فعلى ثلاثى مجردى غيره سالم

ماضيه كه ى له سه ر وه زنى فعل بى به فتحه ى عين الفعل

وه مضارعه كه ى له سه ر وه زنى يفعل بى به فتحه ى عين الفعل

وه عين الفعله كه ى حه رفى بى له حروفى حلق (كه سأل يسأل سألا

سأل فعلى ماضيه ئه صله كه ى سألا بو عين الفعله كه مان مفتوح كرد

(١) ئه م شعره مه شهوره: حرفى حلقى شش بود اى نور عين هاو همزه حا و خا و عين غين

وە تنوین علامەتی مصدر بو لە آخریەوە لامان برد بوبە سأل

یَسْأَلُ فعلی مضارعە ئەصلەکەی سَأَلَ بو یە حەرفی مضارع

بو لە ئەولەوە زیادمان کرد بە مفتوحی وە فاء الفعلەکەمان

ساکن کرد وە لام الفعلەکەمان مرفوع کرد بوبە یَسْأَلُ ..

وە ئەگەر مصدەرەکەشی لە فعلی ماضی دروست بکەین ئەلیین

سؤالاً مصدرە وە ئەصلەکەی سَأَلَ بو عین الفعلەکەمان

ساکن کرد وە تنوین علامەتی مصدەر بو لاحق مان کرد بە آخریەوە

گەرا بە سألاً :

(وە منَعَ یمْنَعُ) عطفە لەسەر قەولی مصنف کە فەرموی

سأل یسأل یانی شالی فعلی ثلاثی مجردی سالم کە ماضیەکەی لەسەر

وەزنی فَعَلَ بی بە فتحەی عین الفعل وە مضارعەکەی لەسەر

وەزنی یفْعَلُ بی بە فتحەی عین وە لام الفعلەکەی حەرفی بی

لە حروفی حلق وەکو مَنَعَ یَمْنَعُ مَنعاً . مَنَعَ فعلی ماضیە وە

ئەصلەکەی منعا بو عین الفعلەکەمان مفتوح کرد وە تنوین

علامەتی مصدر بو لامان برد لە آخریەوە بو بە مَنَعَ :

يمنع فعلى مضارعه ئه صله كه‌ى منع بو يه حه رفى مضارع بو

زيادمان كرد له ئه وه ليه وه يه مفتوحى وه لام الفعله كه‌مان

مرفوع كرد گه‌را به يمنع . وه ئه گه‌ر مصدره‌ركه‌يشى له فعلى

ماضى دروست بكه‌ين ئه ليين مَنْعًا مصدره ئه صله كه‌ى

مَنَعَ بو عين الفعله كه‌مان ساكن كرد وه تنوين علامه‌تى

مصدره بو لاحق مان كرد به آخره كه‌يه وه گه‌را به مَنْعًا

جا ئه‌م بابه بابى ثالثه وه مشهوره به بابى (به شه‌رت)

وه قاعده‌ى بابى ثالث وايه هه‌ر فعلى ثلاثى مجردبى ماضيه كه‌ى

له سه‌ر وه‌زنى فعل بى وه مضارعه كه‌ى له سه‌ر وه‌زنى

يفعل بى به فتحه‌ى عين الفعل له ماضى و مضارعا وه عين

الفعلى يا لام الفعلى حه‌رفى بى له حروفى حلق ئه وه له بابى

ثالثه وه‌كو جعل يجعل و قطع يقطع و دَرَأَ يدرأ :

جا له به‌رئه‌وه ئه‌م شوينه ئه وه يه يه‌كى ره‌خنه بگرى

وه بلى ئه‌ى مصنف تو بريارت دا كاتى مضارعى فعلى مفتوح

العين له سه‌ر وه‌زنى يفعل ئه‌بى به فتحه‌ى عين الفعل به شه‌رتى

کە عین الفعل یا لام الفعلی حەرفی بێ لە حروفی حلق کە جی

مضارعەی ئەم قسەیەی تو ئەکا هاتنی (أبی یأبی) بە فتحەی

عین لە ماضی ومضارعا مع انە نە عین الفعلی وە نە لام الفعل

لە حروفی حلق نیە مصنف بو دەفعی ئەو ئێرەضنە فەرموی

(وأبی یأبی شاذ) هاتنی ماضی ومضارعی أبی یأبی بە فتحەی

عین الفعل بە بێ شەرتەکەی شاذە و دەرچوە لە قاعدە

وە قاعدەو قانونی نقلیات بە شتی شاذ تیک ناچی چونکی

قانونی نقلیات لە سەر تماشای غالبە :

جا ئەگەر کەسی بلیت چلون آبی یابی دائەنی بە شاذ وەغیرە قیاسی

مع ائە لە قورئانی پیروزا هاتوە (وَیَأبَی اللهُ إِلاَّ أَنْ یُتِمَّ نُورَه)

وە هەرچی لە قورئان دابێ پیویستە قیاسی بێ لە جوابیا ئەلێین

هاتنی أبی یأبی لە قورئانا مانع نیە لە وەکە شاذبێ لە بەر

ئەوە شاذ سە بەشە یەکەم ئەوەیە کە مخالفی قیاسە

بەلام موافقی ئیستعمالە وەکو أبی یأبی دووەم مخالفی ئیستعمالە

بەلام موافقی قیاسە وەکو داخل بونی کاف لە سەر ضمیر

وه‌كو (كَهو) وه (كَهِي) سه‌هه‌م مخالفى قياس و ئيستعماله

وه‌كو داخل بونى ئه‌لف لام له‌سه‌ر فعلى مضارع وه‌كو

اَليَتَجَدَّعُ وَاَليَتَقَطَّعُ جا به‌شى يه‌كه‌م و دووم مقبولن

وه فصيحن وه به‌شى سه‌هه‌م مردووده وغيره فصيح

وه أبي يأبي له مقبوله كانه و فصيحه :

(وَاِن كانَ ماضِيهِ عَلى فَعِلَ بِكَسرِ العَينِ فَمُضَارِعُهُ

عَلى يَفعَلُ بِفَتحِ العَينِ) يانى ئه‌گه‌ر ماضى فعلى

ثلاثى مجرد له‌سه‌ر وه‌زنى فَعِلَ بو به كسره‌ى عين الفعل

ئه‌وه مضارعه‌كه‌ى له‌سه‌ر وه‌زنى يَفْعَلُ ئه‌بى به

فتحه‌ى عين الفعل . جا مثالى فعلى ثلاثى مجردى سالم

ماضيه‌كه‌ى له‌سه‌ر وه‌زنى فَعِلَ بى به كسره‌ى عين الفعل

وه مضارعه‌كه‌ى له‌سه‌ر وه‌زنى يَفْعَلُ بى به فتحه‌ى عين

الفعل (نحو عَلِمَ يَعلَمُ عِلماً) عَلِمَ فعلى ماضيه ئه‌صله‌كه‌ى

عِلماً بو . مصدر بو فاءُ الفعله‌كه‌مان مفتوح كرد وه

عين الفعله‌كه‌مان مكسور كرد وه تنوين علامه‌تى مصدره بو

لە آخریە وە لاوان برد گەڕا بە عَلِم . یَعْلَمُ فعلی مضارعە ئەصلە کەی

عَلِم بو یە حەرفی مضارع بو زیادمان کرد لە ئەوەلیەوە بە

مفتوحی فاء الفعلە کەمان ساکن کرد وە عین الفعلە کەمان

مفتوح کرد وە لام الفعلە کەمان مرفوع کرد گەڕا بە یَعْلَمُ

وە ئەگەر مصدەر لە فعل دروست بکەین ئەلیین عِلْماً مصدەرە

ئەصلەکەی عَلِمَ بو فاء الفعلە کەمان مکسور کرد وە عین الفعلە کەمان

ساکن کرد وە تنوین علامەتی مصدەر بو لاحق مان کرد بە آخریەوە

گەڕا بە عِلْماً : جا ئەم بابە بابی رابعە وە قاعدەی بابی

رابع وایە هەر فعلی ثلاثی مجرد بێ ماضیەکەی لەسەر وەزنی

فَعِلَ بێ بە کسرەی عین الفعل وە مضارعەکەی لەسەر وەزنی

یَفْعَلُ بێ بە فتحەی عین الفعل ئەوە لە بابی رابعە وەکو

شَهِدَ یَشْهَدُ وَشَرِبَ یَشْرَبُ وَحَمِدَ یَحْمَدُ وَأَمْثالِهِما

الا ما شَذَّ مِن نحو حَسِبَ یَحْسِبُ وَأَخواته واتە هەر فعلی

ماضیەکەی لەسەر وەزنی فَعِلَ بێ بە کسرەی عین الفعل ئەوە

مضارعەکەی لەسەر وەزنی یَفْعِلُ ئەبێ بە فتحەی عین الفعل

ئیلا بازی فعلی وا نه بێ که ده رچون له قاعده و یاسا ئه وانه

ماضیه که یان له سه ر وه زنی فعل یه به کسره ی عین الفعل

مضارعه که یان له سه ر وه زنی یفعل نیه به فتحه ی عین الفعل

به لکو له سه ر وه زنی یفعل ئه بێ به کسره ی عین الفعل وه کو

حَسِبَ یحسِبُ وه ها وینه کانی حَسِبَ فعلی ماضیه وه

ئه صله که ی حِسبًا بو فاء الفعل مان مفتوح کرد وه عین

الفعل مان مکسور کرد وه تنوین عه لامه تی مصدر بو لامان برد

له آخره که یه وه گه را به حَسِبَ . یحسِبُ فعلی مضارعه ئه صله که ی

حسب بو یه حه رفی مضارع بو زیادمان کرد له ئه وه لیه وه

به مفتوحی وه فاء الفعله که مان ساکن کرد وه لام الفعله که مان

مرفوع کرد بو به یحسِبُ وه ئه گه ر مصدره که ی له فعل

دروست بکه ین ئه لێین حسبًا مصدره ئه صله که ی حسب بو

فاء الفعله که مان مکسور کرد وه عین الفعله که مان ساکن کرد

وه تنوین علامه تی مصدر بو لاحق مان کرد به آخریه وه گه را

به حِسبًا . بزانن ئه م بابه بابی خامسه وه قاعده ی بابی

خامس وایە هەر فعلیکی ثلاثی مجرد کە ماضیە کەی لە سەر وەزنی
فعِل بی بە کسرەی عین الفعل وە مضارعە کەیشی لە سەر وەزنی
یفعِل بی بە کسرەی عەینی ئەوە لە بابی خامسە وەکو نعِم ینعِم
و ورِث یرِث وە وثِق یثِق وە ومِق یمِق وە وینەی
ئەمانە . ئەگەر یەکی پرسیار بکا بلیت مصنف لە مەتنەکەدا
ئەم بابەی بە شاذ دانا وە شاذ خارجە لە قاعدە ئیستە توچون
ئەم بابە ئەکەی بە بابی خامس وە قاعدەکەی بەیان ئەکەی
لە وەلامیا ئەلین رەخنەکەت معقولە وە هەر لە سەر ئەو
رەخنە ئەمثالی حسب یحسب نەکرا وە بە بابی وە ثلاثی مجرد یان
هەمو بە پینج باب ژمار دوە بەلام ئیمە لە سەر ئیستعمال
ئەروین وە تماشا ئەکەین وەزنی فعِل یفعِل بە کسرەی عەین
لە معتل الفاء دا زورە ئەوانەمان لەگەل غیرە معتلەکانا
اعتبار کرد وە کردمان بە بابی خامس لە بەر زوری استعمالیان

(وان کان ماضیه علی وزن فعُل بضم العین فمضارعه علی یفعُل
بضمها) وە ئەگەر ماضی فعلی ثلاثی مجرد لە سەر وەزنی فعُل مضموم العینی

ئه وه مضارعه كه ليشى له سه روه زنى يفعُل ئه بى به ضمه ى عه ين

مثالى فعلى ثلاثى مجردى وه ها ماضيه كه ى له سه روه زنى فَعُلَ بێ

به ضمّه ى عه ين وه مضارعه كه ليشى له سه روه زنى يفعُل لى

به ضمه ى عين الفعل (نحو حَسُنَ يَحسُنُ حُسْنًا ، حَسُنَ فعلى

ماضيه ئه صله كه ى حُسْنًا بو فاء الفعله كه مان مفتوح كرد

وه عين الفعله كه مان مضموم كرد وه تنوين علامه تى مصدره بو

لامان برد له آخريه وه بو به حَسُنَ : يَحْسُنُ فعلى مضارعه

ئه صله كه ى حَسُنَ بو يه حه رفى مضارع بو له ئه وّليه وه

زيادمان كرد به مفتوحى وه فاء الفعله كه مان ساكن كرد وه لام

الفعل مان مرفوع كرد بو به يَحسُنُ وه ئه گه ر مصدره وه كه لشى

له فعل درروست بكه ين ئه لين حُسْنًا مصدره ئه صله كه ى

حَسُنَ بو فاء الفعله كه مان مضموم كرد وه عين الفعله كه مان

ساكن كرد وه تنوين علامه تى مصدره بو لاحق مان كرد به آخريه وه

گه را به حُسْنًا ئه م بابه بابى سادسه وه قاعده كه ى ئه وه يه

هه ر فعلى ثلاثى مجردى وه ماضيه كه ى له سه روه زنى فعُلى به ضمه ى عين

وە مضارعەکەیشی مضموم العین بی ئە وە لە بابی سادسە وەکو

شَرُفَ یشرُفُ وکَرُمَ یَکرُمُ وعَظُمَ یَعظُمُ :

بیاری بێ اعتباری ئە صلی واحد بە مصدەر وە دروست کردنی

افعال وە مشتقاتی تر لە وە مصدرە بالذات یا بالواسطە مەزهەبی

بعضی لە زانایانی علمی صەرفە . وە بارێ تریان لەسەر ئەوەن

کە فعل ئە صلە وە مصدر لە فعل دروست ئەکری دەکو لە کاتی

بە یانی بابەکانا دەرمان بری :

جا لە کاتی کا مصنف ئە جاتی لە باسی فعلی ثلاثی مجرد دەستی کرد

بە باسی رباعی مجرد وە فەرموی (واما الرّباعیّ المجرّد فهُوَ فَعلَلَ)

یانی لە هە رشوینیک فعلیکی چوارحەرفی وە روت لە زیادەیی

ئە وە ماضیە کە ی لە سەر وە زنی فعلل بە فتحەی فاء الفعل

دە سکونی عین الفعل وە فتحەی هە ردو لام الفعلە کانی نحو

دَحْرَجَ یُدَحْرِجُ دَحْرَجَةً و دِحْرَاجًا . دَحْرَجَ فعلی ماضی

رباعی مجردە ئە صلە کەی (دحرجةً) بو تی وتنوین علامەتی

مصدر بو لە آخریە وە لامان برد گە را بە دَحْرَجَ ....

يدحرج فعلى مضارعه ئه‌صله‌كه‌ى دحرج بو يه حه‌رفى مضارع بو

زياد مان كردله ئه‌وه‌ليه وه به مضموم لام الفعلى ئه‌وه‌لمان مكسور

كرد وه لام الفعل ره‌وه‌مان مرفوع كرد بو به يُدَحرِجُ ..

دَحرَجَة مصده‌رى يه‌كه‌مه ئه‌صله‌كه‌ى دحرج بو تى وتنوينا

علامه‌تى مصده‌ر بو زيادمان كردله آخريه‌وه گه‌را به دَحرَجَة

دِحراجًا مصده‌رى دووهه‌مه ئه‌صله‌كه‌ى دحرج بو ئه‌لفيكمان

زيادكردله به‌ينى هه‌ردولام الفعله‌كه‌يا وه تنوينمان الحاق كرد به

آخريه‌وه گه‌را به دَحراجًا جاله به‌رئه‌وه التباسى بو به‌ مباره

له أسماى طيور وه‌كو غَزّغال وه قَهقار فاء الفعله‌كه‌مان

مكسوركرد گه‌را به دِحراجًا . ئه‌م بابه بابى فَعلَلَ يه ووتاعده

ئه‌م بابه ئه‌مه‌يه هه‌رفعلى رباعى مجردى ماضيه‌كه‌ى له‌سه‌ر

وه‌زنى فَعلَلَ وه مضارعه‌كه‌ى له‌سه‌ر وه‌زنى يُفَعلِلُ بى

ئه‌وه له‌م بابه يه . وه‌كو زَلزَلَ يزلزل وه وسوس يوسوس

وه قَشعَرَ يُقَشعِرُ .

جاله كاتى كا مصنف رزگاربو له باسى فعلى ثلاثى مجرد و رباعى مجرد

دەستی کرد بە باسی ثلاثی مزید فیه وە فەرموی (واما الثلاثی المزید فیه فهو علی ثلثة اقسام) واتە هەر فعلی کە سە حەرفی بێ وە بازێ حەرفی لێ زیاد کرابێ ئەوە لە سەر سە قسمە (الاول ما کان ماضیه علی اربعة احرف) قسمی ئەوەل لە سە قسمەی ثلاثی مزید فیە فعلێکە ماضیەکەی لە سەر چوار حەرف بێ بە زیادەی یەک حەرف جا ئەو حەرفە زیادە لە سەر گەران بە ناو رباعیاتی عەرەبیەدا یا هەمزەئێکی قطعی مفتوحەیە وەکا أَفْعَلَ وەکو مەوزون بە أَفْعَلَ بە زیادەی هەمزەی قطعی مفتوحە لە ئەوەڵیەوە نحو أَكْرَمَ يُكْرِمُ إِكْرَاماً أَكْرَمَ فعلی ماضیە ئەصلەکەی كَرُمَ بو وەکو حَسُنَ هاتیت لە ئەوڵیەوە بە هەمزەی قطعی مفتوحە وە فاء الفعلەکەمان ساکن کرد وە عین الفعلەکەمان مفتوح کرد گەرا بە أَكْرَمَ يُكْرِمُ فعلی مضارعە ئەصلەکەی أَكْرَمَ بو یە حەرفی مضارع بو لە ئەوەڵیەوە زیادمان کرد بە مضمومی وە عین الفعلەکەمان مکسور کرد وە لام الفعلەکەمان مرفوع کرد گەرا بە يُأَكْرِمُ

جا له به ر ئه وه له صيغه ى متكلم وحده دا دو همزه گرد
ئه بونه وه وه ئه مه يش گرانه له سه ر زمان هاتين حذفى
همزه ى ماضيه كه يان كرد له به ر تخفيف له صيغه ى متكلم دا
وه له باقى صيغه كانى مضارعا (طرد اللباب) وا ته
بو هاوشيوه ئى صيغه كان گه را به يكرم .

اكراما مصدره مشتقه له اكرم هاتيه به ئه لفى له بين
عين الفعل وه لام الفعله كه يا وه تنوينيان الحاق كرد
به آخريه وه گه را به اكرامًا جا التباسى بو به صيغه ى
جمعه وه وه كو آقبال وادبار به فتحه ى همزه له بهر ئه وه
همزه كه يان مكسور كرد گه را به إكرامًا .

ئه م بابه بابى افعاله قاعده ى بابى افعال ئه مه يه هه
فعلى ثلاثى مزيد فيه بى وه ماضيه كه ى له سه ر وه زنى افعل
وه مضارع له سه ر وه زنى يُفعل ئه وه له و بابه يه
وه كو الهم يلهم آصلح يُصلح آرشد يُرشد وامثالها
وفعل عطفه له سه رقه ولى مصنف كه فه رموى اَفعَلَ يانى

یانی یا ئەو فعلە ثلاثی مزیدفیە یە کە ماضیە کەی لەسەر چوار

حرفە ونیتەجی بە تکرارکردنە وەی عین الفعلەکەی وەکو ئەو

ثلاثی مزیدفیە یانە یە کە بە تضعیف عین بوون بە مزید فیە ..

جا مثالی فعلی ثلاثی مزیدفیە کە ماضیەکەی لەسەر چوار حرف

وە عین الفعلەکەی تکرار بوبێتە وەک فَرَّحَ یُفَرِّحُ تفریحاً)

فَرَّحَ فعلی ماضیە لە صلەکەی فَرِحَ بو لەسەر وەزنی علم عین

الفعلەکەمان مفتوح و مکرر کرد بو بە فَرَرَحَ اجتماع المثلین هات

جی وە اجتماع المثلین لە زمانی عەرەبا گران بو هاتین حەرفی

حەرەکەی مثلی ئەوەلمان کرد وە دەغم کرا لە مثلی ثانی دا

بو بە فَرَّحَ   یُفَرِّحُ فعلی مضارعە مشتقە لە فَرَّح

یە حەرفی مضارع بو زیادمان کرد لە ئەوەلیە وە بە مضمومی

وە عین الفعلەکەمان مکسور کرد وە لام الفعلەکەمان مرفوع کرد

گەرا بە یُفرّح   تَفریحاً مصدەرە مشتقە لە فَرَّحَ

هاتین لە ئەوەلیە وە بە تی زائدەی مفتوحە وە فای الفعلەکەمان

ساکن کرد وە فەکی ادغامی عین الفعلەکەمان کردەوە وە زێی لە ئەوەلمان

مكسوركرد وه‌ زه‌ی ثانیمان قلب كرد به‌ یه‌ی ساكنه‌ وه‌ تنوین
كه‌ عه‌لامه‌تی مصدره‌ ربه‌ الحاقمان كرد به‌ آخریه‌وه‌ گه‌را به‌ تفریجاً
ئه‌م بابه‌ ربابی تفعیله‌ قاعده‌ی بابی تفعیل ئه‌وه‌یه‌ هه‌ر
فعلی كه‌ ثلاثی مزید فیه‌ بی ماضیه‌ كه‌ی چوار حه‌رف وه‌ له‌سه‌
وه‌زنی فعل بی به‌ فتحه‌ و تشدیدی عه‌ینی الفعل ئه‌وه‌ له‌ بابی
تفعیله‌ وه‌كو عَلَّمَ یُعَلِّمُ تعلیماً وكَرَّمَ یُكَرِّمُ تكریماً وسَلَّمَ یُسَلِّمُ تسلیماً
وفاعل عطفه‌ له‌سه‌ر قوڵی مصنف كه‌ فه‌رمووی فَعَّلَ داته‌ ئه‌و
ثلاثی مزید فیهیه‌ كه‌ ماضیه‌ كه‌ی له‌سه‌ر چوار حه‌رفه‌ یا په‌یدا ئه‌بی به‌ زیاده‌ی
ئه‌لفی له‌ به‌ینی فاء الفعل وه‌ عین الفعله‌كه‌یا وه‌كو ئه‌و فعله‌ ماضیانه‌
كه‌ له‌سه‌ر وه‌زنی فاعل به‌كار دێن نحو قاتَلَ یُقاتِلُ مُقاتَلَةً ...
قاتل فعلی ماضیه‌ ئه‌صله‌كه‌ی قتل بو وه‌كو نصر هاتی به‌ ئه‌لفی له‌
به‌ینی فاء الفعل وه‌ عین الفعله‌كه‌یا بو به‌ قاتل . یقاتل فعلی
مضارعه‌ ئه‌صله‌كه‌ی قاتل بو یه‌ حه‌رفی مضارع بو زیادمان كرد
له‌ ئه‌وه‌ لیه‌وه‌ به‌ مضمومی وه‌ عین الفعله‌كه‌مان مكسور كرد وه‌
لام الفعله‌كه‌مان مرفوع كرد گه‌را به‌ یُقاتِلُ . مُقاتَلَةً مصدره‌

وە ئەصلەکەی قائل بو ھاتیێ لە ئەوە لیە وە بە میمیکی مضمومە
وەتی وتنوینی علامەتی مصدر بو الحاقیان کرد بە آخریە وە گەرا بە مُقاتَلَةً
وقیتالا مصدەری دوھەمە . ئە صلەکەی قائل بو فاء الفعلیان
مکسورکرد وە ئەلفی ساکن وە ماقبل مکسوریان قەلب کرد بە یە
وە ھاتیێ بە ئەلفی لە بەینی عین الفعل وە لام الفعلەکەیا وە تنوین
علامەتی مصدەر بو الحاق مان کرد بە آخریە وە گەرا بە قیتالاً
وە دروستە قەلبی یە بکەی بە تی وە تی لە تی دا دوغم بکەی وە
بلییت قِتّالاً بە کسرەی فاء الفعل وە تشدید وفتحەی عین الفعل
وە دروستە حەرفی یەکە لەوو دوو تی بکەی بو تخفیف وە بلێ قِتالاً
ئەمم بابە بابی مفاعلە یە وە قاعدەی بابی مفاعلە ئەمە یە
هەر فعلیکی ثلاثی مزید فیە ماضیە کەی چوار حەرفبێ وە لە سەر وەزنی
فاعَلَ بی ئە وە لە بابی مفاعلە یە نحو ناصَرَ یناصِرُ مُناصَرَةً
ونیصاراً ونِصّاراً ونِصاراً . وە ھاوو ویەنەی ئەمانە ...

(والثانی مالکان ماضیە على خمسة أحرفٍ) وە قسمی دوھەم لە سە
قسمەی ثلاثی مزید فیە ئە وە یە کە ماضیە کەی لە سە پێنج حەرفبێ

سه حه رفیان ئه صلی وه دویان زیاده بێ (فاما اوله لها)

جا ئه م قسمی دووهه مه یا له ئه وه لیه تی زائده ی مفتوحه یه

(مثل تفعل) وه کو تفعل مثالی فعلی ثلاثی مزید فیه که وا

ماضیه که ی له سه ر پێنج حه رف بێ وه له ئه وه لیه وه تی

زائده ی مفتوحه بێ وه له سه ر وه زنی تفعل بێ به فتحه ی

تێ و فێ و عه ینی مشدده (نحو تکسّر یتکسّر تکسّراً) تکسّر

فعلی ماضیه ئه صله که ی کسّر بو وه کو نصّر هاتیه له ئه وه وه

به تی زائده ی مفتوحه وعین الفعله که مان مکرر کرد جا

له به ر ده فعی اجتماع المثلین حذفی حه ره که ی سینی ئه وه لمان

کرد وه ده غمان کرد له سینی ثانیا گه ڕا به تکسّر ..

یتکسّر فعلی مضارعه ئه صله که ی تکسّر بو یه حه رفی مضارع

بو له ئه وه له وه زیادمان کرد به مفتوحی ده لام الفعله که مان

مرفوع کرد گه ڕا به یتکسّر . تکسّراً مصدره ئه صله که ی

تکسّر بو عین الفعله که مان مضموم کرد وه تنوین علامه تی مصدره ی بو

الحاقمان کرد به آخریه وه گه ڕا به تکسّراً ، جا ئه م بابه با لج تفعّله

وە قاعدەی بابی تفعل لە بەیە هەر فعلی ثلاثی مزید فیەبێ وە

ماضیە کەی لە سەر پێنج حەرفێ وە لە ئەوەلیەوە تی

زائدەی مفتوحە بێ وە لە سەر وەزنی تفعّل یتفعّل بێ ئەوە

لە بابی تفعلە وەکو تَکَرَّم یَتَکَرَّم تَکَرُّما وتَعَلَّم یَتَعَلَّم تَعَلُّما

بزانن بۆ ئەم بابی تفعّلە قاعدەیێ هەیە وە قاعدەکە ئەوەیە

ئەگەر وەختی فاء الفعلەکەی حەرفێ بێ لە یانزە حەرفەی

مشهور بە (حروفی بیت) کە عبارەتن لە هەمزە و تی و ثی

دال وە ذال و زێ سین و شین صاد و ضاد طاء و ظاء و واو

یە ئەوە دروستە قەلبی تی زائدە کە بکەی بە مثلی فاء الفعلەکەی

نحو اِطَّهَّر یَطَّهَّرُ اِطَّهُّرا . ئەصلی اِطَّهَّر تَطَهَّر بو وەکو

حَسَنَ هاتی لە ئەوەلیەوە بە تی زائدەی مفتوحە وە عین

الفعلەکەمان مفتوح وە مکرّر کرد گەڕا بە تَطَهَّرَ جا

لە بەر دفعی اجتماع المثلین حرفی حەرەکەی مثلی ئەوەل

کرد وە ادغامان کرد لە مثلی ثانی دا گەڕا بە تْطَّهَّرَ جا لە بەر

ئەوە کە فاء الفعلەکەی حەرفێ بو لە حروفی بیت قلبی تی

زائده‌که‌مان کرد به‌ وینه‌ فاء الفعله‌که‌ی گه‌را به‌ طَطَهَّر
جا له‌به‌ر ره‌فعی اجتماع المثلین حذفی حه‌ره‌که‌ی طی ئه‌وه‌ڵمان
کرد وه‌ ادغاممان کرد له‌ طی ثانی دا که‌م جار ابتداء به‌ ساکن
به‌ پیا بو وه‌ ابتداء به‌ ساکینیش زه‌حمه‌ته‌ هاتین بو رفعی
ابتداء به‌ ساکن همزه‌ی وه‌صلی مکسوره‌مان له‌ ئه‌وه‌ڵیه‌وه‌
زیاد کرد گه‌را به‌ اِطَّهَّرَ :

یَطَّهَّرَ فعل مضارعه‌ ئه‌صله‌که‌ی اِطَّهَّر بو یه‌ حه‌رفی مضارع
بو له‌ ئه‌وه‌ڵه‌وه‌ زیادمان کرد به‌ مفتوحی وه‌ لام الفعلمان
مرفوع کرد گه‌را به‌ یَطَّهَّرُ :

اِطَّهُّراً مصدره‌ ئه‌صله‌که‌ی اِطَّهَّر بو عین الفعله‌که‌مان
مضموم کرد وه‌ تنوین علامه‌تی مصدر بو الحاقمان کرد به‌ آخریه‌وه‌
گه‌را به‌ اِطَّهُّراً مثالی موزون اطّهّر یطّهر وه‌ مثالی
میزان تفعّل یتفعّل یانی ئه‌وطی گه‌وره‌ که‌ له‌ موزونه‌که‌ را
له‌ باتی تی بچوک هینراوه‌ له‌ میزانه‌که‌ دا به‌ تفعّلی مبدل منه‌
که‌ تی بچوکه‌که‌یه‌ تعبیر ئه‌دریته‌وه‌ یا بزانی ئه‌وطی له‌ باتی
تی بچوک هینراوه‌ :

و تفاعل عه تفه له سه ر قه ولی مصنف که فه رموی تفعّل

مثالی فعلی ثلاثی مزید فیه ماضیه که ی پێنج حه رفی بێ وه له...

ئه وه لیه وه تی زائده ی مفتوحه بێ وه له سه ر وه زنی

تفاعل بێ (نحو تباعد یتباعد تباعدًا) تباعد فعل ماضیه

ئه صله که ی بَعُدَ بو وه کو حسُنَ هاتێن له ئه وه لیه وه به تی

زائده ی مفتوحه وه به ئه لفی له به ینی فاء الفعل وه عین

الفعله که یان مفتوح کرد گه را به تَبَاعَدَ :

يَتَبَاعَدُ فعلی مضارعه ئه صله که ی تباعد بو یه حه رفی

مضارع بو زیاد مان کرد له ئه وه لیه وه به مفتوحی وه لام

الفعله که مان مرفوع کرد گه را به يَتَبَاعَدُ

تباعدا مصده ره ئه صله که ی تباعد بو عین الفعله که مان

مضموم کرد وه تنوین علامه تی مصده ر بو الحاقمان کرد به آخریه وه

گه را به تباعُدًا . ئه م بابه بابی تفاعله قاعده ی بابی

تفاعل ئه مه یه هه ر فعلی ثلاثی مزید فیه بێ وه ماضیه که ی

پێنج حه رفی وه له ئه وه لیه وه تی زائده بێ وه ماضیه که ی

لە سەر وەزنی تفاعل بێ وە مضارعەکەی لە سەر وەزنی یتفاعلُ بێ

ئەوە لەم بابەیە وەکو تبارکَ یتبارکُ تبارکاً و تدارکَ یتدارکُ

تدارکاً و وێنەی ئەمانە :

بزانن بۆ بابی تفاعلیش قاعدەیێکی هەیە عبارەتە لەمە هەرکاتێ

فاء الفعلەکەی حەرفێ بێ لە (حروفی بیست) دروستە قەلبی تێ زائدەکە

بکەی بە مثلی فاء الفعلەکە وەکو اِثّاقَلَ یَثّاقَلُ اثّاقُلاً

اثّاقل فعلی ماضیە ئەصلەکەی تَثاقَلَ بو وەکو حسن دهاتین

لە ئەوەلیە وە بە تێ زائدەی مفتوحە دە بە ئەلغی لەبەینی

فاء الفعل وە عین الفعلەکەیا گەرا بە تثاقل جا لەبەر

ئەوەکە فاء الفعلەکەی حەرفێ بو لە حروفی بیست قەلبی تێ زائدەکرا

بە ثێ گەرا بە ثثاقل جا اجتماع المثلین پەیدا بو دهاتین

حەرفی حەرەکەی مثلی ئەوەلمان کرد وە ادغاممان کرد لە مثلی

ثانی دا ئەم جار ابتدا بە ساکن رۆی دا لەولیش زەحمەتێ

دهاتین لە ئەوەلیە وە بە همزەی وەصلی مکسورە گەرا بە اثّاقل

یثّاقل فعلی مضارعە ئەصلەکەی اثّاقل بو یێ حرفی مضارعە

زیادمان کرد لە ئەوەلیەوە بە مفتوحی وە لامُ الفعلەکەمان
موضوع کرد گەرا بە یتثاقل ، إثّاقُلاً مصدەرە ئەصلەکەی
إثّاقل بو عینُ الفعلەکەمان مضموم کرد وە تنوین علامەتی
مصدەر بو الحاقمان کرد بە آخریەوە گەرا بە إثّاقُلاً
مثالی موزون إثّاقَلَ یَثّاقَلُ مثالی میزان تَفاعَلَ یَتَفاعَلُ
یانی ئەو حەرفی تی کە لە موزونەکەدا لە باتی حەرفی تی
دونوختە هینراوە ئەوە لە میزانەکەدا بە حەرفی تی
دونوختە تعبیری لە دریتەوە بو ئەوەی بزانری
کە ئەصلەکەی تی ی دونوختە بووە :

(وامّا اوّله الهمزة) عطفە لەسەر قولی مصنف کە فەرمووی
اما اوّله التاء واتە یا ئەو ثلاثی مزید فیە پینج حەرفی یە لە
ئەوەلیەوە هەمزەی وصلی مکسورە ئەبی (مثل الفعل)
جا مثالی فعلی ثلاثی مزید فیە وەها کە ماضیە کەی پینج حەرفی بی
وە لە ئەوەلیەوە هەمزەی وصلی مکسورە بی وە لەسەر وەزنی
انفعل بی (نحو انقطع ینقطع انقطاعًا) انقطع ماضیە

ئەصلەکەی قطع بو وەکو مَنَع هاتبێ لە ئەوەلیەوە بە
هەمزەی وەصلی مکسورە جائو نیکی زائدەی ساکنە گەرا
بە انقطع ، ینقطع فعلی مضارعە ئەصلەکەی
انقطع بو یە حەرفی مضارع بو لە ئەوەلیەوە زیادمان
کرد بە ساکنی وە عین الفعلەکەمان مکسورکرد وە لام الفعلمان
مرفوع کرد گەرا بە یَنقَطِعُ ، اِنقِطاعًا مصدەرە ئەصلەکەی
انقطع بو فاء الفعلمان مکسورکرد وە هاتین بە ئەلفی لە بەینی
عین الفعل وە لام الفعلەکەیا وە تنوین علامەتی مصدەر بو
الحاقمان کرد بە آخریەوە گەرا بە اِنقِطاعًا . ئەم بابە بابی
انفعالە وە قاعدەی بابی انفعال ئەمەیە هەر فعلیکی
ثلاثی مزید فیە ماضیەکەی پێنج حەرفی بو وە لە ئەوەلیەوە
هەمزەی وەصلی مکسورە بی وە لە سەروەزنی انفعل بێ
ئەوە لە بابی انفعالە وەکو انحصر ینحصر انحصارا وانعزل
ینعزل انعزالا لە سەروەزنی انفعل ینفعل انفعالا
بزانن ئەم بابی انفعالە قاعدەئیکی هەیە عبارەتە لەمە

هەروەھا حتی فاء الفعلە کەی حەرفی بێ لە حروفی (یَرْمَلُونَ)

دروستە قەلبی نونە زائدەکە بکەی بە وینەی ئەو فاء

الفعلە وەکو اِرَّحَمَ یَرَّحِمُ اِرِّحاماً . اَرَّحَمَ فعلی ماضیە

ئەصلەکەی رحم بو وەکو علم ھاتبێ لە ئەولیەوە بە

ھەمزەی وەصلی مکسورە وە نونیکی زائدەی ساکنە وە

عین الفعلەکەمان مفتوح کرد گەڕا بە انرحم حالە بەرئەوە

فاء الفعلەکەی حەرفی بو لە حروفی (یرملون) قەلبـ

نونەکەمان کرد بە رێ وە دغمان کرد لە رێ ئەصلیەکەدا

گەرا بە اِرَّحَمَ .

(یَرَّحِمُ) فعلی مضارعە ئەصلەکەی اَرَّحَمَ بو یە حەرفـ

مضارع بو لە ئەوەلیەوە زیادمان کرد بە مفتوحی وە عین

الفعلەکەمان مکسور کرد گەرا بە یَرَّحِمُ

(اِرِّحاماً) مصدرە ئەصلەکەی اِرَّحَمَ بو فاء الفعلەکەمان

مکسورکرد وە ھاتین بە ئەلفی لە بەینی عین الفعل وە

لام الفعلەکەیا وە تنوینی علامەتی مصدرەیلو الحاق کرد با

آخریه وه گه‌ڕا به ارحاما   مثالی موزون ارحم یرحم

مثالی میزانی انفعل ینفعل یانی ئه‌وحه‌رفی زی که

له موزونه‌که‌دا له باتی نونه زائده که هینراوه ئه‌وه

له میزانه‌که‌دا تعبیر ئه‌دریته‌وه به نون بو ئه‌وه بزانری

ئه‌وحه‌رفی زی له ئه‌صلا نون بوه :

وافتعل عطفه له‌سه‌رقه‌ولی مصنف فه‌رموی انفعل

مثالی فعلی ثلاثی مزید فیه که ماضیه‌که‌ی پینج حه‌رفی بی وه

له ئه‌وه‌لیه‌وه هه‌مزه‌ی وه‌صلی مکسوره بی وه له پاش

فاء الفعله‌که‌یه‌وه تی زائده‌ی مفتوحه بی وه له‌سه‌

وه‌زنی افتعل بی (نحو اجتمع یجتمع اجتماعا) اجتمع فعلا

ماضیه ئه‌صله‌که‌ی جمع بو وه‌کو منع هاتین له ئه‌وه‌لیه‌وه

به هه‌مزه‌ی وه‌صلی مکسوره وه فاء الفعله‌که‌مان ساکن کرد

وه هانین به تی زائده‌ی مفتوحه له‌به‌ینی فاء الفعل وه

عین الفعله‌که‌یه گه‌ڕا به اجتمع :

یجتمع فعلی مضارعه ئه‌صله‌که‌ی اجتمع بو یه حه‌رفی مضارع بو

زیادمان کرد لە ئەوەلیەوە بە مفتوحی وە عین الفعلە کەمان
مکسور کرد وە لام الفعلە کەمان مرفوع کرد گەڕا بە یجتمع ...
اجتماعاً مصدەرە ئەصلەکەی اجتمع بۆ هاتنی تی زائدە کەمان
مکسورکرد وە ئەلفیکمان زیادکرد لەبەینی عین الفعل وە
لام الفعلە کەیا وە تنوین علامەتی مصدەر بۆ الحاقمان کرد
بە آخرە کەیەوە گەڕا بە اجتماعاً . ئەم بابە بابی افتعالە
قاعدەی بابی افتعال ئەمەیە هەر فعلی ثلاثی مزید فیە بێ
ماضیەکەی پێنج حەرفی وە لە ئەوەلیەوە همزەی وەصلی
مکسورەبێ وە تی مفتوحە زیادبکری لەبەینی فاء الفعل
وە عین الفعلە کەیا ئەوە لە بابی افتعالە وەکو اقترب
یقترب اقترابا وافترق یفترق افتراقا وە وینەی ئەمانە
جابزانن لە بۆ ئەم بابی افتعالە دو قاعدە هەیە یەکەم ئەمە
هەروەختی فاء الفعلە کەی حەرفێ لە حروفی (ربیت)
دروستە قەلبی تی زائدە کەبکەی بە مثلی فاء الفعلە کەی
دوهەم ئەمەیە هەروەختی عین الفعلە کەی حەرفێ لەوانە

دروستە قەلبی تێی زائدەکە بە مثلی عین الفعلەکەی
جا مثالی قاعدەی یەکەم وەکو اِسْتَمَعَ یَسْتَمِعُ اِسْتِماعاً ٠
اِسْتَمَعَ فعلی ماضیە لەصلەکەی سمع بو وەکو علم هاتین
لە ئەوەلیەوە بە هەمزەی وەصلی مکسورە فاء الفعلمان
ساکن کرد وە هاتین بە تێی زائدەی مفتوحە لە بەینی
فاء الفعل وە عین الفعلەکەیا گەڕا بە اِسْتَمَعَ وە
لەبەر ئەوە کە فاء الفعلەکەی حەرفی بو لە حروفی
بیت قەلبی تی زائدەکەمان کرد بە سین وە سینمان
دەغم کرد لە سینا گەڕا بە اِسَّمَعَ یَسَّمِعُ فعلی مضارعە
لەصلەکەی اِسَّمَعَ بو یە حەرفی مضارع بو زیادمان کرد
لە ئەوەلیەوە بە مفتوحی عین الفعلەکەمان مکسور
کرد وە لام الفعلەکەمان مرفوع کرد گەڕا بە یَسَّمِعُ ٠ اِسِّماعاً
مصدرە لەصلەکەی اِسَّمَعَ بو فاء الفعلەکەمان
مکسور کرد وە هاتین بە ئەلفی لە بەینی عین الفعل وە
لام الفعلەکەیا وە تنوین علامەتی مصدرە بو الحاقمان کرد

بەآخرەکەیەوەگەرا بە اسّماعًا مثالی موزون إسّمَعَ لیَسّمع

مثالی میزان افتعل یفتعل یانی ئەوسینە کە لە بەرەلی

تی زائدەکەدا هاتوە بە تی تعبیر ئەدریتەوە لەبیما نا

ئەک بە سین تا بزانن ئەصلەکەی تی بوە..

مثالی قاعدەی دوەم إخَصَّمَ یخِصِّمُ اخصاما ئەصلی

إختَصَمَ خَصَمَ بو وەکو ضرب هاتیێ لە ئەوەلیە وە بە

هەمزەی وەصلی مکسورە وەفاءالفعلەکەمان ساکن

کرد وە هاتیێ بە تی زائدەی مفتوحە لە بەینی فاءالفعل

وەعین الفعلەکە یا گەرا بە إختصم جا لەبەرئەوە کە

عین الفعلەکەی حەرفی بو لە حروفی (تبیت) تەلبی تی زائدە

کەمان کرد بە وینەی عین الفعلەکەی کەرا بە إخْصَصَمَ

جا لە بەرئە وە اجتماع المثلین هاتەجی وە اجتماع المثلین

ثقیل بو ئەقلی حەرەکەی صادی ئەوەلمان کرد بولاءفاءالفعلە کە

وەصادمان دەغم کرد لە صادا گەرا بە إخَصَّمَ:

یخصم فعلی مضارعە ئەصلەکەی اخصم بو یە حەرفی مضارع بو

زیادمان کرد لەئەوەلیەوە بە مفتوحی وە عین الفعلە کەمان

مکسور کرد وە لام الفعلە کەمان مرفوع کرد گەرا بە یَخْصِّمُ

اخصاما مصدەرە لە صلە کەی اخصم بو فاء الفعلە کەمان

مکسور کرد وە هاتین بە ئەلفیکی زائدە لە بەینی عین الفعل

وە لام الفعلە کەیا تنوین علامەتی مصدەر بو الحاقمان کرد

بە آخریەوە گەرا بە اخصّامًا :

مثالی موزون اخصّم یخصّم مثالی میزان اِفتعل یَفتعل :

یانی ئە وصادە کە لە موزونە کەدا لەباتی تی زائدە هاتوە

لە میزانە کەیا تعبیر لە دریتە وە بە مبدل منە کە تی بە

ئەکەبەوە لە کەی کە صادە : تا بزانن ئەصلی ئە و

صادەتی بوە :

بزانن لە اخصّم دا چوار لوغەت هاتوە بونو ئەبونی

هەمزەی وەصل لەگەل فتحە وکسرەی فاء الفعلە کەیا ..

وەکو ئەلبیت اِخَصَّمَ اِخِصَّم خَصَّمَ خِصَّمَ :

هەروا لە مضارعە کەیشیا چوار لوغەت هاتوە : یەکەم

یەکەم فتحەی حەرفی مضارع لەگەل فتحەی فاء الفعل وەکسرەی عین الفعلەکەیا دووەم فتحەی حەرفی مضارع لەگەل کسرەی فاء الفعل وە فتحەی عین الفعلەکەیا سێهەم کسرەی حەرفی مضارع لەگەل فتحەی فاء الفعل وەکسرەی عین الفعل دا چوارەم کسرەی حەرفی مضارع لەگەل کسرەی فاء الفعل وە عین الفعل دا وەکو نەلیی یَخَصِّمُ یَخِصِّمُ یِخِصِّمُ . هەروا لە مصدرەکەی ئەمانەدا چوار لوغەت هەیە بوونی هەمزەکە لەگەل فتحەو کسرەی فاء الفعل دا نحو اِخصّاماً اِخِصّاماً خَصّاماً خِصّاماً :

وافعلّ عطفە لەسەر قولی مصنف کە فەرمووی انتعل مثالی فعلی ثلاثی مزید فیە ماضیەکەی لەسەر پێنج حەرف بێ وەلە ئەوەلیە وە هەمزەی وەصلی مکسورە بێ وە لەسەر وەزنی افعلّ بێ بە تکراری لام الفعل نحو اِحمرّ یحمرُّ اِحمِراراً ، احمرّ فعلی ماضیە اصلەکەی

حمُر بو وەکو حسن هاتین لەئەوەلیەوە بە هەمزەی وەصلی

مکسورە فاءالفعلەکەمان ساکن کرد وە عین الفعلەکەمان

مفتوح کرد وەلام الفعلەکەمان تکرار کردەوە گەرا بە

اِحْمَرَرَ جا لە بەر ئەوە اجتماع المثلین گران بو لەسەر زمانا

حەرفی حەرەکەی مثلی ئەوەلمان کرد وە ادغامان کرد لە مثلی

دوەما گەرا بە اِحْمَرَّ یحمرّ فعلی مضارعە لە صلەکەی

احمرّ بو بە حەرفی مضارع بو لە ئەوەلیەوە زیادمان کرد

بە مفتوحی وەلام الفعلەکەمان مرفوع کرد گەڕا بە یَحْمَرّ

احمرارا مصدرە ئە صلەکەی اِحمرّ بو عین الفعلەکەمان

مکسور کرد وەفەکی ادغامەکەمان کردەوە وە هاتین بە

ئەلفی لە بەینی هەردو مکورەکەدا وە تنوین علامەتی مصدەر بو

الحاقمان کرد بە آخریەوە گەرا بە اِحْمِرارًا :

ئەم بابە بابی إفعلالە قاعدەی بابی الحلال ئەمەیە هەر

فعلی کە ثلاثی مزید فیە بی وە ماضیەکەی لەسەر پێنج حەرف بێ

وە لە ئەوەلیەوە هەمزەی وەصلی مکسورە بێ وەلام الفعل

مكوّر و مدغم بی ئه وه له بابی افعلاله وه کو إصْفَأرَّ يَصْفأرُّ

إصْفِيراراً واخْضَأرَّ يَخْضَأرُّ إخضيراراً وه وينه ئه مانه ..

له سه ر وه زنی إفْعَلَّ يَفْعَلُّ إفعلالاً ...

(القسم الثالث ما كان ماضيه على ستة أحرف) قسمی ٣ هم

له ٣ ی قسمه ی ثلاثی مزيد فيه ئه وه يه كه ماضيه كه ی له شه شی حه رف بی سه حه رف له صلی وه سه حه رف زياده

(مثل استفعل) وه كو ئه و فعله ماضيانه كه له سه ر وه زنی

استفعل بن به زياده ی هه مزه و سين و تی له ئه وه ليه وه

(نحو استخرج يستخرج استخراجاً) استخرج فعلی ماضيه

له صله كه ی خرج بو وه كو نصر هاتبی له ئه وه ليه وه به

هه مزه ی وه صلی مكسوره وه سينيكی ساكن و ه تيكی مفتوح

و فاء الفعله كه يان ساكن كرد گه را به استخرج

يستخرج فعلی مضارعه ئه صله كه ی استخرج بو يه حه رفی

مضارع بو زياد مان كرد له ئه وه ليه وه به مفتوحی وه

عين الفعله كه مان مكسور كرد وه لام الفعله ... مرفوع كرد

گەرا بە يَسْتَخرِجِ . استخراجا مصدەرە ئەصلەکەی

استخرج بو تی زائدە کەمان مکسورکرد وە هاتینی

بە ئەلفی لە بەینی عین الفعل وەلام الفعلەکە یا وە

تنوینی علامەتی مصدەر بو الحاقمان کرد بە آخریە وە

گەرا بە استخراجاً . ئەم بابە بابی استفعالە وە قاعدەی

بابی استفعال وایە هەر فعلی ثلاثی مزید فیه بی وە

ماضیەکەی شەش حەرف بی وە هەمزەی وەصل وە سین

وە تی مفتوحە زیاد بکری لە ئەوەلیە وە ئەوە لە بابی

استفعالە نحو استکمل یستکمل استکمالا و استحصل یستحصل

استحصالا لە سەر وەزنی استفعل یستفعل استفعالا ..

(وا فعالّ) عطفە لە سەر قەولی مصنف کە فەرموی

استفعل مثالی فعلی ثلاثی مزید فیه کە ماضیەکەی شەش

حەرف وە لە سەر وەزنی (افعالّ) بی نحو احمارّ یحمارّ

إحمیراراً . احمارّ فعلی ماضیە ئەصلەکەی حمر بو وەکو

حَسُنَ هاتیی لە ئەوەلیە وە بە هەمزەی وەصلی مکسورە

فاء الفعله كه مان ساكن كرد وه هاتين به ئه لفى له به ينى

عين الفعل وه لام الفعله كه يا وه لام الفعله كه مان به

مكسور كرد كه را به احمار در جا اجتماع المثلين حاصل بو

وه له به ر دفعى ئه وه حذفى حه ره كه ى مثلى ئه وه لمان

كرد وه وه غمان كرد له مثلى ثانى دا كه را به إحمارّ :

يَحمارُّ فعلى مضارعه ئه صله كه ى احمارّ بو يه حه رفى

مضارع بو زيا دمان كرد له ئه وه ليه وه به مفتوحى

وه لام الفعله كه مان مرفوع كرد كه را به يَحمارُّ ..

كه مان

إحميراراً مصده ره ئه صله كه ى احمارّ بو جا عين الفعله

مكسور كرد وه ئه لف ساكن ما قبل مكسور قه لبمان كرد به يه

وه فه كى ادغامه كه مان كرده وه وه ئه لفيكما ن زيا دكرد

له به ينى هه ر دو مكرره كه دا تنوين علامتى مصده ر

بو الحاقمان كرد به آخريه وه كه را به احميراراً

ئه م بابه بابى افعيلاله وه قاعده ى بابى افعيلال ئه وه يه

هه ر فعلى ثولاثى مزيد فيه بى وه ماضيه كه ى له سه ر شه ش حه رف بى

وەلەسەر وەزنی افعالّ بێ ئەوە لەم بابەیە وەکو ئەلێ

اصفادّ یصفادّ اصفیراراً وَاسوادّ یَسوادّ ÷

اسویداداً : لەسەر وەزنی افعالّ یفعالّ افعیلالا ∴

وافعوعل) عەطفە لەسەر قەولی مصنف کە فەرموی

فعالّ مثالی فعلی ثلاثی مزید فیە ماضیە کەی شەش حەرفی

وەلەسەر وەزنی افعوعل بێ (نحو اعشوشب یعشوشب

اعشیشابا) اعشوشب فعلی ماضیە لە صلەکەی عشب بو

وەکو حسن حاتین لە ئەوەلیەوە بە هەمزەی وەصلی مکسور

فاءالفعلەکەمان ساکن کرد عین الفعلەکەمان مفتوح مکرر

کرد وەهاتین بە واویکی زائدەی ساکنە لە بەینی هەردو مکررە کانا

گەڕا بە اعشوشب ، یعشوشب فعلی مضارعە ئەصلە کەی

اعشوشب بو یە حەرفی مضارع بو زیارمان کرد لەئەوە لەوە

بە مفتوحی وەشینی ثانیمان مکسورکرد لام الفعلەکەمان

.. رفع کرد گەڕا بە یعشوشب . اعشیشابا مصدرە

ئەصلەکەی اعشوشب بو عین الفعلەکەمان مکسورکرد

وه فەلبی واوەکەمان کرد بە یە لە بەر ئەوە کە ساکن بو وه
ما قبلەی مکسور بو ، وه هاتین بە ئەلفی لە بەینی شینە
ثانیەکە و لام الفعلەکە یا وه تنوین علامەتی مصدەر بو
الحاقمان کرد بە آخریە وه گوتمان بە اعشیشاباً :

ئەم بابە بابی افعیعالە قاعدەی بابی افعیعال ئەمەیە هەمَ
فعلی ثلاثی مزید فیە بی ماضیەکەی شەش حەرف بی وه لە
سەر وەزنی افعوعل بی ئەوەلە و بابەیە لحو اخشوشن
یخشوشن اخشیشانا واحدودب یحدودب احدیدابا
لە سەر وەزنی افعوعل یفعوعل افعیعالا :

(وافعوّل) عطفە لە سەر قەولی مصنف کە فەرموی افعوعل
جا مثالی فعلی ثلاثی مزید فیە ماضیەکەی شەش حەرف بی وه لە
سەر وەزنی افعوّل بی (لحو اجلوّذ یجلوّذ اجلواذا)
اجلوّذ فعلی ماضیە ئەصلەکەی جلذ بو وه کو ضرب هاتین
لە ئەوەلیە وه بە هەمزەی وەصلی مکسورە فاء الفعلەکەمان
ساکن کرد وه هاتین بە واویکی مشدّدەی زائدەی مفتوحە

له بەینی عین الفعل وەلام الفعلەکه یاگەڕا بە اجلوّز

یَجلوّز فعلی مضارعه له صلەکەی اجلوزلو یە حەرفی

مضارع بۆ زیادمان کرد له له وه لیه وه به مفتوح

وه واوه مشدده زیادەکەمان مکسورکرد وەلام

الفعلەکەمان مرفوع کرد گەڕا بە یَجلوّز ...

اِجلِوّازا مصدره له صلەکەی اجلوز بۆ هاتین

عین الفعلەکەمان مکسورکرد وه لەلفیکان زیادکرد

لەبەینی واوەکەو لام الفعلەکه یا وه تنوین علامتی

مصدر بۆ الحاقمان کرد بە آخریه وەکەڕا بە اجلوّازا

ئەم بابە بابی افعوّاله قاعدەی بابی افعوال لەمەیه هەمُ

فعلی ثلاثی مزید فیه بی وه ماضیەکەی شەش حەرف بی

وه لەسەر وەزنی افعوّل بی که وه له و بابه یه

وافعنلل عطفه لەسەر قەولی مصنف کە فەرموی

افعول هاماثالی فعلی ثلاثی مزید فیه ماضیەکەی شەش

حەرف بی وه لەسەر وەزنی افعنلل بی لحواقعنسس

يَقعَنسِسُ إقعِنساساً اقعنسس فعلى ماضيه ئه‌صله‌كه‌ى قعس بو وه‌كو سأل هاتين له‌ ئه‌وه‌ليه‌وه‌ به‌ هه‌مزه‌ى وه‌صلى مكسوره‌ فاء الفعله‌كه‌مان ساكن كرد وه‌ هاتين به‌ نونيكى زائده‌ى ساكنه‌ له‌ به‌ينى عين الفعل و و لام الفعل يا وه‌ لام الفعله‌كه‌مان مكرر كرد گه‌را به‌ اقعنسس :

يقعنسس فعلى مُضارِعه‌ أصله‌كه‌ى اقعنسَسَ بو يه‌ حه‌رفى مضارع بو زياد مان كرد له‌ ئه‌وه‌ليه‌وه‌ به‌ مفتوحى وه‌ سينى أوّلمان مكسور كرد وه‌ سينى ثانيمان مرفوع كرد گه‌را به‌ يقعنسس :

إقعِنساساً مصده‌ره‌ ئه‌صله‌كه‌ى اقعنسَسَ بو عين الفعلمان مكسور كرد وه‌ هاتين به‌ ئه‌لفى له‌ به‌ينى هه‌ردو سينه‌كه‌دا وه‌ تنوين علامه‌تى مصده‌ر بو الحاقمان كرد به‌ آخريه‌وه‌ گه‌را به‌ اقعنساساً

ئه‌م بابه‌ بابى افعنلاله‌ قاعده‌ى بابى افعنلال ئه‌مه‌يه‌ هه‌ر فعلى ثلاثى مزيد فيه‌ بى ماضيه‌كه‌ى شه‌ش حه‌رف بى وه‌ له‌سه‌ر ووزنى افعنلل بى ئه‌و له‌م بابه‌يه‌ :

(وافعنلى) عطفه‌ له‌سه‌ر قه‌ولى مصنف كه‌ فه‌رمو افعنلل

مثالی فعلی ثلاثی مزید فیه که ماضیه کەی شەش حەرفی بێ وە

لە سەر وەزنی افعنلی بێ (نحو اِسْلَنقی یَسْلَنقی اِسلِنقاءً)

اسلنقی فعلی ماضیه لە صلە کەی سلق بو وەکو ضرب

هانیێ لە ئەوەلیه وە بە هەمزەی وەصلی مکسورە وە فاء

الفعلە کەمان ساکن کرد وە هانیێ بە نونیکی ساکنە لە

بەینی عین الفعل وە لام الفعلە کە یا وە بە یائیکی مفتوحە

لە آخریه وە گەرا بە اِسْلَنْقَیَ جا یا متحرک وە ما قەبلی

مفتوح بو تەلعان کرد بە ئەلف گەرا بە اِسلَنقی

یَسْلَنقی فعلی مضارعە ئەصلەکەی اسلنقی بو یە حەرفی

مضارع بو لە ئەوەلیه وە زیادمان کرد بە مفتوحی ولام الفعلمان

مکسور کرد وە ئەلفەکەمان گیرایە وە بو سەر ئەصلەکەی کە یە بو

بە مرفوعی دە لە بەرئەوە کە ضمە لە سەر یە ثقیل بو حەرفی

ضمەکەمان کرد گەرا بە یسلنقی : اِسلِنقاءً مصدەرە وە

ئەصلەکەی اسلنقی بو عین الفعلە کەمان مکسور کرد وە

هانیێ بە ئەلفی لە بەینی لام الفعل وە یە زائدە کە داگەرا بە

إِسْتِلْقَاياً يه واقع له پاشى ئه لفى زائده وه قلبمان كرد

به هه مزه ئه ڕا به إِسْتِلْقَاءً ئه م بابه بابى افعنلاءه

وه قاعده ى بابى افعنلاء ئه مه يه هه ر فعلى ثلاثى مزيد فيه بێ

وه ماضيه كه ى شه ش حه رفى بێ وه له سه ر ووزنى إِفْعَنْلَى

بێ ئه وه له و بابه يه ...

حاله كاتى كه مُصَنِّف رزگار بو له باسى ثلاثى مزيد فيه ده ستى كرد

به باسى رباعى مزيد فيه وه فه رموى (وَأَمَّا الرُّبَاعِيُّ المَزِيدُ فِيهِ

فَأَمْثِلَتُهُ ثَلاثَةٌ) واته نه وعى فعلى چوار حه رفى كه زياده

هاتبێته ناويه وه سه (مثال) وێنه ى هه يه (تَفَعْلَلَ

ئه وه ل له و مثالانه له سه ر ووزنى تفعلل يه واته كه تى

زائده ى له ئه وه له وه هه يه (كتَدَحْرَجَ يَتَدَحْرَجُ تَدَحْرُجاً

تدحرج فعلى ماضى يه ئه صله كه ى دحرج بو هاتين له ئه وه ليه وه

به تيكى زائده ى مفتوحه گه ڕا به تَدَحْرَجَ ..

يَتَدَحْرَجُ فعلى مضارعه ئه صله كه ى تَدَحْرَجَ بو يه حه رفى

مضارع بو له ئه وه ليه وه زيادمان كرد به مفتوحى وه لام الفعل مان

مرفوع کرد گەرا بە یتدحرج   تَدَحْرُجًا مصدەرە ئەصلەکەی

تَدَحْرُجٌ بو   لام الفعلی ئەوەلان مضموم کرد تنوین عەلامەتی مصدەر

بو الحاقیان کرد بە آخریەوە گەرا بە تَدَحْرُجًا ۰ ئەم بابە بابی

تفعلُلَە   وەقاعدەی بابی تفعلل ئەمەیە هەرفعلی رباعی

مزیدفیە وەماضیەکەی لەسەر پێنج حەرفبی وەلە ئەوەڵیە

تێ زائدەی مفتوحە بێ وەلەسەر وەزنی تفعلل ئەوەلەو

بابەیە ۰   وافعنلل عطفە لەسەر تە ولی مصنفەکەوە فەوی

تفعلل مثالی فعلی رباعی مزید فیە کە ماضیە شەش حەرفبی چوار

ئەصلی وەدووی زیادە   وەلەسەر وەزنی افعنلل نحو اِحْرَنْجَمَ

یَحْرَنْجِمُ اِحْرِنْجَامًا   حرنجم فعلی ماضیە ئەصلەکەی حَرْجَمَ بو

هاتین لەئەوەلیە ۰ بە همزەی وەصلی مکسورە فاءالفعلیان

ساکن کرد عینی ۰ فعلیان مفتوح کرد وەهاتین بە نونیکی

زائدەی ساکن ۰ لەبەینی عینی الفعل وەلام الفعلیئەوەلیا

گەرا بە اِحْرَنْجَمَ ۰   یَحْرَنْجِمُ فعلی مضارعە ئەصلەکەی

اِحْرَنْجَمَ بو   یە حەرفی مضارع بو زیاد مان کرد لەئەوەلیەوە

بە مفتوحی وە لام الفعلی ئەوەڵمانی مکسور کرد وە لام الفعل

ثانیمان مرفوع کرد گەرا بە یحرنجم احرنجاما مصدرە وە

ئەصلەکەی احرنجم بو عین الفعلەکەمان مکسور کرد وە

هاتین بە ئەڵفێ لە بەینی هەردو لام الفعلەکە یا وە

تنوین عەلامەتی مەصدەر بو الحاقمان کرد بە آخریە وە

گەرا بە احرنجاما ئەم بابە بابی افعنلالە قاعدەی

بابی افعنلال ئەمەیە هەر فعلی کە رباعی مزید فیه بی وە

ماضیەکەی شەش حەرف بی وە لەسەر وەزنی افعنلل بی

ئەوە لە و بابەیە وافعنلل عطفە لەسەر قولی مصنف

کە فەرموی افعنلل مثالی فعلی رباعی مزید فیه ماضیەکەی لە

سەر شەش حەرف بی چواری ئەصلی وە دوی زیادە وە لە

سەر وەزنی افعلل بی نحو اِقشَعَرَّ یَقشَعِرُّ اِقشِعرارًا

اقشعر فعلی ماضیە ئەصلەکەی قشعر بو هاتین

لەئەوەڵیە وە بە هەمزەی وەصلی مکسورە فاء الفعلەکەمان

ساکن کرد وە عین الفعلەکەمان مفتوح کرد وە لام الفعل

ثانیمان مکرر کرد گەرا بە إِقْشَعَرَرَ جا اجتماع المثلین

پەیدا بو وە ئەو ئیشە گران بو لە سەر زمان هاتینی نقلی

حەرەکەی مثلی ئەوەڵان کرد بو لای ما قبلەکەی وە غمانی

لە مثلی ثانی دا گەرا بە إِقْشَعَرَّ ،

یَقْشَعِرُّ فعلی مضارعە ئەصلەکەی إِقْشَعَرَّ بو یەحرفی

مضارع بو لە ئەوەلیە وەزیادمان کرد بە مفتوحی

لام الفعلی ئەوەڵمان مکسور کرد وە لام الفعلی ثانیمان حرکی

کرد گەرا بە یَقْشَعِرُّ :

إِقْشِعْرَارًا مصدرە ئەصلەکەی إِقْشَعَرَّ بو فاء

الفعلەکەمان مکسور کرد وە لام الفعل ئەوەڵمان ساکن

کرد وە فەکی ادغامەکەمان کردەوە وە ئەلفێکمان زیاد

کرد لە بەینی هەردو مکررەکەدا وە تنوین علامەتی مصدرە

بو الحاقمان کرد بە آخریەوە گەرا بە إِقْشِعْرَارًا

ئەم بابە بابی افعلّاله قاعدەی ئەم بابە ئەوەیە هەرفعلێ

رباعی مزیدفیهی وە ماضیەکەی شەش حرفی بی وە لە سەر وەزنی افعلالّ بی

ئەوە لەو بابەیە وەکوا طمئن یَطْمَئِنُّ اِطْمِئْنانا وەوینەکانی:

(تنبیە) بیدارکردنەوەی مامۆستایە بۆشاگردەکانی بۆخاتری

ئەوە هەرچی را بدرووە حازری بکەن لەلای خۆیان وەچاوەڕوان

بن بۆئەوەیشی لەخوێنیەوە بۆیان (الفعل اما متعد) هەرچی

فعلە سەحەرفی یا چوارحەرفی مجرد یا مزید فیە (اِمّا مُتَعَدٍّ)

(وهو الذی یتعدّی مِنَ الفاعِلِ الی المَفْعُول بە) یا فعلی

متعدی یە کە بەو فعلە ئەلین مەعناکەی وەئەوکردەوەکەی

دەرئەکەوی لەجاوز بکالە فاعلەوە یانی لەخاوەن کارەوە

بولای مفعول بە کەمحلی ئەوکاردیە (کقولک ضربت زیداً) لیتە

فعلی وەکو ضَرَبْتُ بەاعتباری ئەوکردەوەکەلی دەرئەکەوی

تجاوزی کردوە لەخاوەن کارەکەوە وەکو بۆیێژلی بولای

مفعول بە کەئیشانە لیدراوەکەیە وەکو زەیدلی: دیاریە

کەلیدان لیدور وەلیدراوی ئەوی (ولسیمی واقعا ومجاوزا)

وەئەوفعلەکەتجاوزی کردوە بەاعتباری مەعناکەی لەفاعلەوە

بولای مفعول بە وەکوپێی وتراوە متعدی ناوێشی براوە بەواقع

چونکی پاشی ئه‌وه صادر بوله فاعله‌وه واقع نه‌بیته سه‌ر مفعول ده

ناویشی ئه‌بری به متجاوز چونکه تجاوز نه‌کا له فاعله‌وه بو سه‌ر مفعول به

(واما غیر متعد) عطفه له سه‌ر قولی مصنف که فه‌رموی اما متعد

یانی یا فعل غیره متعدی ئه‌بی (وهو الفعل الذی لم یتجاوز

الفاعل الی المفعول به) واته فعلی غیره متعدی ئه‌وه‌یه که

تجاوز نه‌کا و ده‌ر نه‌چی له فاعله‌وه بو سه‌ر مفعول به وه‌کو

(حَسُنَ زید) ئیسته ئه‌م فعله به اعتباری مه‌عناکه‌ی که حُسْنه

تجاوز ناکا له فاعله‌که‌وه که زیده بولای مفعول به چونکی

جوانی صفه‌تیکه محتاج نیه به غیری موصوفه‌که‌ی وه پیویستی نیه

به‌لادان له موصوفه‌وه بولای غیری ئه‌و (ولیسمی لازماً وغیر واقع)

وه ئه‌م فعله غیره متعدی یه ناویشی ئه‌بری به لازم له‌به‌رئه‌وه

لازمه بو فاعله‌که‌ی وه له جیانابیته‌وه وه به غیره واقع چونکه

واقع نابیته سه‌ر مفعول به.

جا له‌به‌رئه‌وه فعلی لازم ئه‌بی به متعدی به چه‌ن ئه‌سبابی مصنف

فه‌رموی (وتعدیه فی الثلاثی المجرد) یانی تو فعلی لازم ئه‌که‌ی

بە متعدی لە ثلاثی مجرّەدا (بتضعیف العین) بەهوی تکرارکردنەوەی عین الفعلەکەی وە نقل کردنی بو بابی تفعیل (وبالهمزة) وە بە هوی زیاد کردنی هەمزەی قطعی مفتوحە لە سەرەتای فعلە وە نقل کردنی بو بابی إفعال جا مثالی فعلی ثلاثی مجردی لازم کە بیکەی بە متعدی بە هوی تەکراری عین الفعلەکەیەوە وەنقل کردنی بو بابی تفعیل (کقولک: فَرَّحْتُ زیداً) یانی زەیدم دلخوش کرد ئەصلەکەی فَرِحَ زیدٌ لازم بو ولیستمان بیکەین بە متعدی عین الفعلەکەمان مفتوح و مکرر و مدغم کرد زید فاعل بو کردمان بە مفعول بە بوەوە ضمەکەمان گوری بە نصبە تی ضمیری متحرک فاعلکە بو متکلمی وحدە بو الحاقمان کرد بە آخریەوە وە لە بەرئەوە ضمیری متحرک موجبی سکونی ما قبلی بو ما قبلەکەمان ساکن کرد کەوا بە فَرَّحْتُ زیداً ئێستە فعلی وەکو فرحت لە بابی تفعیل بە اعتباری مەعناکەی کە تفریح و دل خوش کردنە ئەجا وەزی کردوە لە فاعلەکەیەوە وەکو متکلم لێ برلای مفعول بەکە زیدە: (وَأَجْلَسْتُ) عطفە

لەسەر قەولی مصنف کە فەرمووی (فرّحت زيدا) مثالی فعلی

ثلاثی مجرّەدی لازمە کە بیکەی بە متعدّی بە هوی نقل کردنی

بو بابی افعال وە زیادە کردنی هەمزەی قطعی مفتوحە

وەکو أَجْلَسْتُه ئەصلەکەی جلس زید بو لازم بو وسیتمان

بیکەین بە متعدی نەقلمان کرد بو بابی افعال بەم جورە

هەمزەی قطعی مفتوحەمان لە ئەوەلیەوە زیاد کرد وە فاءُ

الفعلمان ساکن کرد زَيْدٌ فاعل بو کردمان بە مفعول بە وە

رەفعەکەمان گوڕی بە نَصْبَه وە تی ضمیری فاعلی متکلمی

وحدەمان بو الحاقمان کرد بە آخریەوە وە ماقەبلەکەمان ساکن

کرد گەرا بە أَجْلَسْتُه ئێستە فعلی وەکو أَجْلَسَ لی بە

اعتباری مەعناکەی کە دانیشاندنە تجاوزی کردووە لە

فاعلەکەوە کە ضمیری متکلمە بو لای مفعول بە

(وبحرف الجرّ فی الکل) عەطفە لەسەر قەولی مصنف کە فەرمووی

بالهمزة یانی فعلی لازم ئەکەی بە متعدّی بە هوی

داخل کردنی حەرفی جەرّ لە هەموو نوعی لە فعلی لازما

ثلاثی بێ یا رباعی مجرد بێ یا مزید فیه (نحو ذهبت بزید) یانی
زه یدم ڕه واند که صله که ی ذهب زید بو لازم بو
ولێستمان بیکه ین به متعدی زید فاعل بو کردمان به
مفعول به به هوی داخل کردنی حه رفی جر له سه ری
وه ضمیری متحرکی فاعلمان الحاق کرد به فعله که وه و ه
ما قبله که مان ساکن کرد گه را به ذهبت بزید
ئیسته ذهب بوه به متعدی له به رئه وه که به هوی
داخل کردنی حه رفی جه ر له سه ر زه ید مه عناکه ی که
ڕۆیشتن بو گوڕا به ڕه واندن (وانطلقت به)
عطفه له سه ر قه ولی مصنف که فه رموی (ذهبت بزید)
ئه صله که ی انطلق زید بو وه لازم بو ولێستمان
بیکه ین به متعدی هاتین تی ضمیری متحرکی متکلم وحده مان
الحاق کردیه وه وه آخره که مان ساکن کرد
وه زید فاعل بو کردمان به مفعول به به هوی حه رفی
جه ره که وه وه تبدیلمان کرد به ضمیری مستتر گه را

به انطلقت به یانی زه یدیم به ره ڵلاکرد ئیسته انطلق ی

متعدی به بێ به اعتباری مه عناکه ی وه کو اطلاق بێ

تجاوزی کردوه له فاعله که وه که متکلمه بو لای مفعول به

که ضمیرِ منصوبه که یه وه ئه گه ریته وه بو زه ید ...

(فصل فی امثلة تصریف هذه الافعال) ئه م

فصلیکه دانراوه بو باسی ئه وه مثالانه وه ئه و صیغانه

وه کو فعلی ماضی و مضارع و ئه مر و نه هی وه اسمی فاعل

وه اسمی مفعول و غیری ئه مانه که په یدا ئه بن له گوړاندنی

مصادری ئه و فعلانه که له مه و به ر رابوران :

جا له به ر ئه وه یه که م شتی دروست بکری له مصدر فعلی

ماضیه مصنف باسی فعلی ماضی خسته پیشه وه و فرموی

(اَمّا الماضی فهو ما دَلّ علی مَعْنًی وُجِدَ فی الزمانِ الماضی)

واته فعلی ماضی که یه کیکه له و مثالانه به لفظی ئه لێ

ده لاله ت بکا له سه ر مه عنائی که په یدا بوبێ له زه مانی

رابوردوورا جا له به ر ئه وه که فعلی ماضی له سه ر دوو به شه

بەشی بینا فاعل وە بەشی بینا مفعول وە مصنف بەو جورە

باسی کردن وە فەرمووی (فالمبنی للفاعل منه) فعلی بنا

فاعل لە فعلی ماضی (ما کان اوله مفتوحا اواول متحرك

منه مفتوحا) ئەوەیە کە ئەوەل حەرف لەورا مفتوح

بی وە یا ئەوەل متحرکی معتبر لەوا مفتوح بی وە ئەمە

تعریف بو بو فعلی بینا فاعلی ماضی بە اعتباری لفظ کە

وە ئەما بنا فاعل بە اعتباری معنی ئەوەیە کە ناوی

فاعلەکەی بزانی . جا مثالی ئەوە بنا فاعلە کە ئەوەل

حەرف لەوا مفتوح بی (نحو قولك نصر) بو مفردی

مذکری غائب (نصرا) بو تثنیەی مذکری غائب ئەصلی

نصر بو ئەلف ضمیری فاعلی تثنیە بو لاحق مان کرد بە

آخریە وە گەرا بە نصرا (نصروا) بو جمعی مذکری غائب

ئەصلەکەی نصر بو واو ضمیری فاعلی جمعی مذکری غائب بو

الحاقمان کرد بە آخریە وە وە لە بەر ئەوە مقتضی ضمەی

ماقبلی بو ما قبلەکەمان مضموم کرد گەرا بە نصروا

(نَصَرَتْ) بو مفرەدی مؤنثی غائب لە صلەکەی نَصَرَ بو تی ساکنە

علامەتی تأنیث بو الحاق مان کرد بە آخریەوە گەرا بە نَصَرَتْ

(نَصَرَتَا) بو تثنیەی مؤنثی غائب لەصلەکەی نَصَرَتْ بو ئەلف

ضمیری فاعلی تثنیە بو الحاقان کرد بە آخریەوە وە ئەلف

مقتضی فەتحەی ما قبلی بو ما قبلەکەمان مفتوح کرد

گەڕا بە نَصَرَتا (نَصَرْنَ) بو جمعی مؤنثی غائب لە صلەکەی

نَصَرَتْ بو نونی ضمیری فاعلی جمعی مؤنث بو الحاقان کرد بە آخریەوە

گەرا بە نَصَرْتَنْ دو علامەتی تأنیث گردەوە بونا دروست

نە بو حذفی نونەکە بکەین چونکی دەلالەتی ئەکرد لەسەر

تأنیث وەجمعیەت بەلام حذفی تیکەمانا کرد چونکی هەر

تأنیثی لە گەیاند گەرا بە نَصَرْنَ (نَصَرْتَ) بو مفردی

مذکری مخاطب لە صلەکەی نَصَرَ بو تی مفتوحە ضمیری

فاعلی مفرەدی مذکری مخاطب بو الحاقان کرد بە آخریەوە

وەلە بەر ئەوەکە ضمیری مرفوعی متحرک مقتضی سکونی ما قبلی بو

ما قبلەکەمان ساکن کرد گەرا بە نَصَرْتَ (نَصَرْتُمَا) بو

تثنیه‌ی مذکری مخاطب ئه‌صله‌که‌ی نَصَرْتَ بو ئه‌لفی ضمیری
فاعلی تثنیه بو الحاقمان کرد به آخریه وه گه‌ڕا به نَصَرْتُا
جا له به‌ر ئه‌وه که التباسی ئه‌بو به مفردی مذکری مخاطبه‌
له کاتی توول دان به فه‌تحه‌ی تیکه یا هاتین به میمی له
به‌ینی ئه‌لف و تیکه دا وه له به‌ر ئه‌وه میمی شَفَوی
مقتضی ضمه‌ی ما قبله‌که‌ی بو ما قبله‌که‌مان مضموم کرد گه‌ڕا
به نَصَرْتُما (نَصَرْتُم) بو جمعی مذکری مخاطب ئه‌صله‌که‌ی
نَصَرْتَ بو واو ضمیری فاعلی جمعی مذکر بو الحاقمان کرد
به آخریه وه وه له به‌ر ئه‌وه که واو مقتضی ضمه‌ی
ما قبلی بو ما قبله‌که‌مان مضموم کرد گه‌را به نَصَرْتُو :
جا له به‌ر ئه‌وه التباسی ئه‌بو به صیغه‌ی متکلمی وحده‌
له کاتی توول دان به ضمه‌ی تی یه‌که‌ی هاتین به میمیکی
مضموم له به‌ینی تی و واوه‌که‌دا گه‌را به نَصَرْتُمُو
وه له به‌ر ئه‌وه واوی متطرف وه ما قبل مضموم نه‌بو
الا لفظی هو نه‌بی وه ئه‌ویش شاذ بو حذفی واوه‌که‌مان

کرد لەگەل ضمەی میمەکە را گەرا بە نَصَرْتُم (نَصَرْتِ) بۆ مفردی
مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی نَصَرَبو تای مکسور ضمیری فاعلی مفردی
مؤنثی مخاطب بو الحاقمان کرد بە آخریەوە وەتی ضمیر مقتضی
سکونی ماقبلی بو ماقە بلەکەمان ساکن کرد گەرا بە نَصَرْتِ
(نَصَرْتُما) بو تثنیەی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی نصرتِ بو
ئەلف ضمیری فاعلی تثنیە بو الحاقمان کرد بە آخریەوە وە
ئەلف مقتضی فتحەی ماقەبلی بو ماقبلەکەمان مفتوح
کرد گەرا بە نَصَرْتا جا لەبەرئەوە التباسی بو بە
مصدەری مذکری مخاطبە وە لەکاتی توڵ دان بە فتحەی
تیەکە یا نماتین بە میمیکی مفتوحە لەبەینی تی و ئەلفەکە دا
وە میم مقتضی ضمەی ماقبلی بو ماقبلەکەمان مضموم کرد گەرا
بە نَصَرْتُما (نَصَرْتُنَّ) بو جمعی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی
نَصَرْتِ بو نونی ضمیری فاعلی جمعی مؤنث بو الحاقمان کرد بە
آخریەوە گەرا بە نَصَرْتِنَ جا دو علامەتی تأنیث گرد بونە وە
ئەمەیش نابار بو وە دروست نەبو حذفی نونەکە بکەین

چونکە دەلالەتی ئەکرد لەسەر تأنیث وجمعیەت وەدروستیش

ئەبو حذفی تی یەکە بکەیت چونکە التباسی ئەبو بەجمعی مؤنثی

غائبەوە ناچار هاتین بەمیمیکی ساکنە لەبەینی تی

وە نونەکەدا گەڕا بە نَصَرْتُمْ جا لەبەرئەوە میمونونت

نزیکی یەکئبو لەمخرەجا فەلبی بیمەکەمان کرد بەنون وە

دەغمامان کرد لەنونە ضمیرەکەدا گەڕا بە نَصَرْتُنَّ ..

(نَصَرْتُ) بۆ متکلمی وحدە ئەصلەکەی نَصَرَبو تی مضمومەکە

ضمیری فاعلی متکلمی وحدە بو الحاقمان کرد بە آخریەوە وە

تی ضمیر مقتضی سکونی ما قبلی بو ما قبلەکەمان ساکن کرد

گەڕا بە نَصَرْتُ (نَصَرْنَا) بو متکلمی مع الغیر ئەصلەکەی

نَصَرَبو (نا) ضمیری فاعلی متکلمی مع الغیر بو الحاقمان کرد

بە آخریەوە وە ضمیری متکلم مقتضی سکونی ما قبلی بو ما قبلمان

ساکن کرد گەڕا بە نَصَرْنَا :

وَقِسْ عَلَى هٰذَا فَعْلَلَ وَتَفَعْلَلَ وَانْفَعَلَ وَاسْتَفْعَلَ وَتَفَعَّلَ

قیاس بکە لەسەر نَصَرَ لە دروست کردنی ئەو چوار صیغەدا

ئەو فعلانە کە موزونن بەم وەزنانە وە غیری ئەوانیش لە
فعلە ماضیەکان و دروست کردنیان آسانە و روناک
بو طالبی فامیدەی چالاک :
جا لە بەر ئەوە لەم شوێنیا رەخنەگر دقی ئەی مصنف تو
بریارت دا کە فعلی بنا فاعلی ماضی ئەوەیە حەرفی ئەوەلی
یا ئەوەل متحرک لەوا مفتوح بێ ئێستە چی ئەکەی لەوێنەی
انفعل وافتعل کە ئەمانە فعلی بنا فاعلی ماضین وە
ئەوەل حەرفی ئەوان هەمزەیە و دە ئەویش مکسورە
مصنف بو جوابی ئەم رەخنە فەرموی ولا تعتبر لحرکات
الألفات فی الأوائل ، اعتبار مەکە بە حەرەکەوسەرو
بورو ژێری ئەو هەمزانەکە وا لە ئەوەلی فعلە ماضیە
حرفیەکان وەکو افتعل واستفعل واحرنجم وە وێنەی
ئەوانە ، فانها زائدة تثبت فی الابتداء وتسقط فی
الدرج ، چونکی ئەو همزانە هێنراون بو رەفعی ابتدا بەساکن
هەرئەوەندە ئەبینە وە کە لە ئەوەلی کلمە وە بن

وه‌ مادام شتی که‌ وته‌ پێشیانه‌وه‌ نامیێنی که‌ وا بو له‌ جومله‌ی

حروفی معتبره‌ی کلمه‌ نانا سرێن وه‌ اعتبار به‌ حه‌ره‌کاتیان

نیه‌ وه‌ له‌ وفعلانه‌ و وینه‌ی ئه‌وانا اعتبار به‌ یه‌که‌م

متحرک ئه‌کری که‌ له‌ پاش هه‌مزه‌ که‌وه‌بێ وه‌کو تی اجتمع

وه‌ قافی انقطع وه‌ ڕێ له‌ اِحرنجم دا :

جا پاشی ناسی بنا فاعل له‌ فعلی ماضی مصنف وه‌ شتی کرد به‌

ناسی بنا مفعوله‌که‌ی وه‌ فه‌رموی (والمبنی للمفعول منه)

فعلی بنا مفعول له‌ فعلی ماضی (وهو الذی لم یُسَمَّ فاعِلُه)

که‌ به‌ پێی مه‌عنا ئه‌و فعله‌یه‌ که‌ ناوی فاعله‌که‌ی نبراوی

یا له‌ به‌ر گه‌وره‌ئی یا له‌ به‌ر لچوکی وه‌ بێ نرخی یا له‌ به‌ر نه‌زانین

رما کان اوله مضموما ئه‌وه‌ به‌ پێی لَفظ. ئه‌و فعله‌یه‌

که‌ ئه‌وه‌ل حه‌رف له‌ وا مضموم بێ (کفُعِلَ وَ فُعْلِلَ

واُفعِلَ وفوعِلَ وتُفوعِلَ وه‌کو ئه‌وفعلانه‌ که‌

موزونن به‌م میزانانه‌ وه‌کو نُصِرَ و دُحرِجَ واُکرِمَ

وَ قُوتِلَ وتُبُوعِدَ) او کان اوّل متحرکٍ منه مضموما

یا خود ئەوەڵ متحرکی معتبر لەوا مضموم بێ نحوا ُفتُعِل

وا ُستُفعِل کە ئەوەڵ متحرکی معتبر لەوانا تی کەیە

وەتیکە مضمومە :

جا لەبەر ئەوە پەسیار کرا مادام ئەوەڵ متحرکی معتبر مضموم

ئەبێ ئیتر هەمزەی وصلە کە بوچی مضموم ئەکری

مصنف وەلامی دایەوە و فەرمووی (وهمزة الوصل

تتبع هذا المضموم في الضم) یانی هەمزەی وصلە کە بە

شیوەی ئەصالەت وە اعتبار بە خوی مضموم ئەکراوە

بەلکو بە تەبەعیەتی ئەو متحرکە معتبرە وە مضموم

ئەبێ : (وما قبل آخره یکون مکسوراً ابداً) ئەمە لە

جوملەی تعریفی فعلی بنا مفعولی ماضیە واتە لەگەڵ ئەوە

کە ئەوەڵ حەرف یا ئەوەڵ متحرکی معتبر لەوا مضموم بێ ئەبێ

حەرفی پێش حەرفی آخرشی مکسور بێ بەدەوام جا مثالی

فعلی بنا مفعولی ماضی کە ئەوەڵ حەرف لەوا مضموم بێ وە

ما قبلی آخرە کەشی مکسور بێ (نحو نُصِرَ زیدٌ) یانی یارمەتی زەید درا

ئە صلەکەی نصر عمرو زیداً بو عمرو فاعل بو وە زید مفعول بە
وە منصوب بو وە نصر فعلی بنا فاعل بو جا نصر مان کرد
بە بنا مفعول بەم رەنگە حەرفی ئەوەل مان مضموم کرد
وە ماقبلە آخرەکە مان مکسور کرد وە عمرو فاعل بو حذفمان
کرد وە زید کە مفعول بە وە منصوب بو لە جیگەی عمرا
دامان نا وە مرفوعمان کرد گەورا بە نُصِرَ زیدٌ : وە مثالی
فعلی بنا مفعولی ماضی کە ئەوەل متحرکی معتبر لەوا مضموم بی
وەکو (اُسْتُخْرِجَ المالُ) ئەصلەکەی استخرج السارق
المالَ بو یانی دز ئەو مالەی دەرکرد بردەوە وە
استخرج فعلی بنا فاعل بو وە سارق فاعل وە مرفوع بو
وە مال مفعول بە وە منصوب بو جا استخرج مان گوری
بە فعلی بنا مفعول بەم جورە ئەوەل متحرکی معتبر لەودا
کی تی یە کە بو مضمومیان کرد وە هەمزە وە صلەکە لە شمان
بە تە بە عیە تی نیکە وە مضموم کرد وە ماقبلی اخرەکەی مان
مکسور کرد وە سارق فاعل بو حەذفمان کرد وە مال کە مفعول بە

وه منصوب بو له جیگه‌ی ئه‌وا داماننا وه مرفوعمان کردگه‌ڕا

به اُسْتُخْرِجَ المالُ :

جا له کاتیکدا مصنف رحمه الله رزگار بو له تصریفاتی فعلی

ماضی که یه‌کیکه له وشالانه‌ په یدا ئه‌بن له گوڕاندنی

اصلی واحد که مصدره‌ری مجرده‌ ده‌ستی کرد به باسی فعلی

مضارع که ئه‌ویشی یه‌کیکه له وشالانه که به‌ هوی فعلی

ماضیه وه له مصدری مجرد دروست ئه‌کری وه فه‌رموی

(واما المضارع)

(وهو ما کان اوله احدی الزوائد الأربع) ده‌ لێ اما فعلی

مضارع ئه‌وه فعلیکه که له ئه‌وه‌ لیه وه‌ بێ یه‌کی له چوار

حروفی زائده (وهی الهمزة والنون والیاء والتاء)

وه ئه‌وانه‌یش عباره‌تن له هه‌مزه و نون وه یه‌ و تی (وتجمعها

أنیتَ او أتینَ اَو نأتی وه ئه‌ و چوار حه‌رفه‌ گرد ئه‌کاته‌وه

یه‌کی له‌م لفظانه (فالهمزة للمتکلم وحده والنون له

اذا کان معه غیره) جا هه‌مزه کراوه به نشانه بو متکلمی وحده

یانی هەمزە دانراوە بە عەلامەت بۆ متکلم وحدە وەکو اکتب
وە نون دانراوە بۆ متکلم لە کاتێک دا غەیری لەگەڵ دابێ
وەکو نکتب (والتاء للمخاطب مفردا او مثنی او مجموعا مذکرا
کان او مؤنثا وللغائبة المفردة ولمثناها) یانی
تێ دانراوە بۆ علامەتی مخاطب مفرد بێ یا تثنیە یا جمع
مذکر بێ یا مؤنث وە هەم دانراوە بە علامەت بۆ مفردی
مؤنثی غائب وە تثنیەی مؤنثی غائب وەکو تکتب تکتبان
تکتبون تکتبین تکتبان تکتبن وهند تکتب والهندان
تکتبان والیاء للغائب المذکر مفردا ومثنی او مجموعا
وللجمع المؤنث الغائبة) یانی یە دانراوە بە علامەتی غائبی
مذکر مفرد بێ یا مثنی یا جمع وەکو یکتب یکتبان یکتبون
وە بۆ جمعی مؤنثی غائب وەکو یکتبن :

وهو یصلح للحال والاستقبال) فعلی مضارع ئەگونجێ
بۆ دەلالەت کردن لە سەر زەمانی حال کە ئێستە یە وە
زەمانی استقبال کە پاش زەمانی ئێستە یە کە وا بێ

هەرکاتی فعلی مضارع رووت بو لە لفظی کە یەکی لە وو دوو زەمانە
بگەیێنی ئەوە مشترکە لەبەینی ئەوانا وە بو هەردوویان
دەست ئەدا (وتقول یفعل الآن) واتە مادام فعلی مضارع
مشترکە لەبەینی حال و ئیستقبالا ئەتوانی مقیدی بکەی
بە لفظی (الآن) بو ئەوەکە تەنیا زەمانی حال بگەیێنی وبە
(ولیسمی حالا وحاضرا) وە ئەو فعلە مضارعە کە مقید ببی
بە وینەی الآن ناو ئەبری بە فعلی حاضر وە بە بە فعلی حال
وە فعلی حاضر نیا لەسەر ئەوەکە حال وە حاضر مەعنایان یەکیکە
وە لە لای بازی لە زانا کانا ئەم دو لفظە فەرقیان هەیە وە
حال بو شتی ئەوترێ کە لە پیش چاوا بی وە فعلی حاضر
فعلیکە کە لە کاتی قسە کردا ببی خوای لە پیش چاوا بی یا نە
(ویفعل غدا) عطفە لەسەر قەولی مصنف کە فەرمووی یفعل
الآن یانی ئەتوانی فعلی مضارع مقید بکەی بە زەمانی داهاتووەوە
بە واسطەی لفظی وەکو غدا بەم جورە بلی یفعل غدا یانی کار
ئەکا سبەینی (ویسمی مستقبلا) وە لەم کاتا کە مقید بی بەو

ئه‌یده‌وه که کاتی داهاتو بگه‌یێنێ ئه‌و فعله مضارعه ناوئه‌برێ

به فعلی مستقبل واته فعلی زه‌مانی دوێی کراو: وه له حقیقه‌تا

زه‌مانه روئه‌کائه ئیمه وه قیاس وایه پێی مستقبل به کسره

بێ (وانا ادخلت علیه السین او سوف فقلت سیفعل

او سوف یفعل اختص بزمان الاستقبال) وه کاتی

که حه‌رفی سین یا لفظی سوف بخه‌یته سه‌ر فعلی مضارع

وه بلیت سیفعل فلان یا سوف یفعل ئه‌وه ئه‌و فعله

مضارعه ئه‌به‌سرێ به زه‌مانی استقباله‌وه

والحاصل فعلی مضارع له ذاتی خویا مشترکه له به‌ینی زه‌مانی

حال و استقبالا وه بو هه‌ردویان ده‌س ئه‌دا، به‌لام کاتی که

له‌گه‌ل لفظیکدا بێ بوحال بێ فقط یا بو استقبال بێ فقط ئه‌وه

له‌و کاتا مختص ئه‌بێ به‌و زه‌مانه‌وه .. جا فعلی مضارعیش وه‌کو

فعلی ماضی بنا فاعل وه بنا مفعولی هه‌یه وه مصنف بو بیانی ئه‌مه

فه‌رموی (فالمبنی للفاعل منه) یانی فعلی بنا فاعل له فعلی مضارع

به پێی معنا ئه‌وه‌یه که ناوی فاعله‌که‌ی ئه‌برابێ به پێی لفظ

(ماكان حرف المضارعة منه مفتوحا) فعليكى وايه كه حه رفى مضارع

له ودا مفتوح بى وه كو ينصر ويضرب (الا ماكان ماضيه على اربعة

احرف فان حرف المضارعة منه يكون مضموما ابدا) ئيلا فعله

مضارعيكى واكه ماضيه كه ى له سه ر چوار حه رف بى ئه وه

حه رفى مضارع له وانا مضموم ئه بى به رده وام چه بنا فاعلى

وه چه بنا مفعول بى (كخويدحرج ويكرم ويفرح ويقاتل)

ئه ما نه حه رفى مضارعيان به رده وام مضمومه ؛ جا كه سى بليت

له م چوار فعلانا فه رقى بنا فاعل وه بنا مفعول چيه له

جوابيا ئه ليين (وعلامة بناء هذه الأربعة للفاعل)

نشانه ى دروست كردنى ئه م چوار بابانه بو صيغه ى بنا فاعل

(كون الحرف الذى قبل آخره مكسورا ابدا) ئه وه يه ئه و

حه رفه واله پيش حه رفه آخره كه يانه وه مكسور بى به

رده وام . به لام له بنا مفعوله كانيانا مفتوح ئه بى به رده وام

(مثاله من يفعل) جا مثالى فعلى بنا فاعل مضارع له موزون

به يفعل (ينصر) بو مفرده دى مذكرى غائب) كه حه رفى مضارع

لەوا مفتوحە : (ینصران) بو تثنیەی مذکری غائب ئەصلەکەی

ینصربو ئەلفە ضمیری فاعلی مثنی بووە نون علامەتی اعراب بو

الحاقیان کرد بە آخریە وە گەرا بە ینصران (ینصرون) بو

جمعی مذکری غائب ئەصلەکەی ینصربو واو ضمیری فاعلی

جمعی مذکر بو وە نون علامەتی اعراب بو الحاقیان کرد بە آخرئە

گەرا بە ینصرون : (تنصر) بو مفردی مونثی غائب ئەصلەکەی

ینصر بو یەکەمان گوری بە تی بو بە تنصر (تنصران) بو

تثنیەی مؤنثی غائب ئەصلەکەی تنصربو ئەلفە ضمیری فاعلی

تثنیە بو لە افعالا وە نون علامەتی اعراب بو الحاقیان کردن بە

آخریە وە گەرا بە تنصران (ینصرن) بو جمعی مونثی غائب

ئەصلەکەی تنصربو تبدیلی تی مان کرد بە یە وە نون ضمیری

فاعلی جمعی مؤنث بو الحاقیان کرد بە آخریە وە وە نونی ضمیر

مقتضی سکونی ماقبلی بو ماقبلەکەمان ساکن کرد گەرا بە یَنْصُرْنَ

(تنصر) بو مفردی مذکری مخاطب ئەصلەکەی ینصربو

تبدیلی یەکەمان کرد بە تی گەرا بە تنصر (تنصران) بو

تثنیەی مذکری مخاطب لە صلە کە تنصربو لەلفضمیری فاعلی
تثنیە بو وە نونی علامەتی اعراب بو الحاقمان کردن بە آخریەوە
گە را بە تنصران (تنصرون) بو جمعی مذکری مخاطب لەصلەکەی
تنصربو واوضمیری فاعلی جمعی مذکربو وە نون علامەتی اعراب
بو الحاقمان کردن بە آخریەوە گە را بە تنصرون :
(تنصرین) بو مفردی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی تنصربو
یە ضمیری فاعلی مفردی مؤنثی مخاطب بو وە نون علامەتی اعراب بو
الحاقمان کردن بە آخریەوە وە یە مقتضی کسرەی ماقبلی بو
ماقبلەکەمان مکسور کرد گە را بە تنصرین : (تنصران) بو
تثنیەی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی تَنْصُرِین بو لە لفضمیری
فاعلی تثنیە بو الحاقمان کرد بە آخریەوە پاش حذفی یەی فاعلی
مفردی مؤنث لە لف مقتضی فتحەی ماقبلی بو ماقبلەکەمان
مفتوح کرد وە تبدیلی فتحەی نونی اعرابەکەمان کرد بە کسرە لە
بەر مواففقەتی باقی تثنیەکان گە را بە تنصران (تَنْصُرْنَ) بو
جمعی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی تنصرین بو: حذفی علامەتی

مفردی مؤنثمان کرد لەگەل نونی اعرابا وە نونی ضمیری

فاعلی جمعی مؤنث بو الحاقمان کرد بە آخریەوە نونی ضمیر

مقتضی سکونی ما قبلی بو ما قبلە کە مان ساکن کرد گەرا

تنصرن . (انصر بو متکلمی وحده لە صلەکەی ینصر بو تبدیلی

یەکەمان کرد بە ھەمزەی مفتوحە گەرا بە انصر .

(ننصر بو متکلمی مع الغیر لە صلەکەی ینصر بو تبدیلی یەمان

کرد بە نون گەرا بە ننصر .

(وقس علی ھذا) تو قیاس بکە لە سەر ینصر لە دروست

کردنی صیغەکانا لە بنا فاعلی مضارع دا (یضرب ویعلم

ویدحرج ویفرح ویقاتل ویتکسر ویتباعد ینقطع

ویجتمع ویحمر ویحمار ویستخرج ویعشوشب ویقعنسس

ویجلوز ویسلنقی ویتدحرج ویحرنجم ویقشعر ..

والمبنی للمفعول منه) فعلی بنا مفعول لە فعلی مضارع :

ما کان حرف المضارعة منه مضموماً وما قبل آخره

مفتوحاً ابداً) فعلیکی وەھا بە کە حەرفی مضارع لەدا

وەما قبلی آخرەکەی مفتوح بێ بەدەوام (لِخُوِیَنْصُرْ وَیَلَحْرَجُ

وَیُکَرِّمُ وَیُفَرِّحُ وَیُقاتِلُ وَیُستَخرَجُ) ئیستە ئەم فعلانە

هەموو فعلی بنا مفعولی مضارعن هەرکام لەبابی خۆیا

وەحەرفی مضارع لەوانا مضمومە وەما قبلی آخرەکەیان

مفتوحە. جا ئەصلی یَنْصُرُ کە بنامفعولە یَنْصُرُ بو یە

حرفی مضارع بو مضمومان کرد وەما قبلی آخرەکەیمان مفتوح

کرد کەرا بە یُنْصَرُ وەهەر بەم جورە باقی صیغەکانی ترش

واعلم انَّه یَدخُلُ عَلَی المضارِعِ مَا وَلا النافیتانِ تو بزانە

واقع ئەوەیە داخلی فعلی مضارع ئەبی ما ی نافیە وەلای

نافیە (ولاتُغَیِّرانِ صیغتَهُ) بەلام ئەم دوحەرفە صیغەی

فعلەکە ناگورن وەحذفی هیچی لی ناکەن نە حەرەکەو نە حەرف

بەلام مەعناکەی ئەگورن لە اثباتەوە بو نەفی وە لە بونەوە بو

نەبون تقول لا یَنْصُرُ لا یَنْصُرانِ لا یَنْصُرُونَ لا تَنْصُرُ لا تَنْصُرانِ

لا یَنْصُرْنَ لا تَنْصُرُ لا تَنْصُرانِ لا تَنْصُرُونَ لا تَنْصُرِینَ لا تَنْصُرانِ لا تَنْصُرْنَ

لا أَنْصُرُ لا نَنْصُرُ ئەصلی (لا یَنْصُرُ) یَنْصُرُ بو مثبت بو لای نافیەمان

داخل كرده سه ر عه مه لى نه كرد له لفظا به لام عه مه لى كرد

له معناكه يا كه مثبت بوكردى به منفى لو به لا ينصر وه

باقى صيغه كانيشى له سه ر قياسى لا ينصر باس

ئه كرين (وانه يدخل على الفعل المضارع الجازم)

بزانه كه شانو حال وايه داخل ئه بيته سه ر فعلى مضارع

عاملى جازم وه كو لَمْ وه لمّا وه لاى ئه مر وه لاى

ناهيه وه اِن وه ما وه باقى كه ليماتى شه رت

(فيحذف حركة الواحد) وه ئه و عامله جازمه حذفى

حه ره كه ى مفره دى مذكر ئه كا له غائب وه مخاطب

وه متكلم (والواحدة) وه حه ذفى حه ره كه ى

مفره دى موئنثى غائبيش ئه كا (ونون التثنية و

الجمع المذكر والواحدة المخاطبة) وه حه ذفى

نونى تثنيه وجمعى مذكرى غائب وه مخاطب وه نونى

مفردى موئنثى مخاطبيش ئه كا (ولا يحذف نون

جماعة المؤنث فانه ضمير كواو جمع المذكر فتثبت على كل حال

بەلام حەذفی نونی جمعی مؤنث ناکا چە غائب وە چە مخاطب
چونکی ئەو نونە ضمیری فاعلە وەکو واوی جمعی مذکری غائب
وە مخاطب وە ئەمینیتە وە بە دەوام عاملی لەسەربی یانە
تصول لم ینصر تو ئەلیت لەکاتی داخل کردنی عاملی جازم
لەسەر ینصر لم ینصر بە جذمەی لام الفعل ئەصلەکەی
ینصر بو مثبت بو. لم کە عاملی جازمە بو داخلان کردە
سەری عەمەلی کرد لە لفظا آخرەکەی مجزوم کرد بە حذفی
حەرەکە وە عەمەلی کرد لە مەعنادا بەم رەنگە مەعناکەی
کە مثبت بو نەفی کرد لە پاش نقل کردنی لە زەمانی حالو استقبالەوە
بو رەمانی ماضی گەرا بە لم ینصر. لم ینصرا بو تثنیەی مذکری
غائب ئەصلەکەی ینصران بو مثبت بو لم کە عاملی جازم بو
داخلان کردە سەری عەمەلی کرد لە لفظا حەذفی نونەکەی
کرد وە عەمەلی کرد لە مەعنایشا بەم رەنگە مەعناکەی
کە مثبت بو نەفی کرد لە پاش نقلی لە حالو استقبالەوە
بو لای ماضی گەرا بە لم ینصرا. لم ینصروا بو جمعی مذکری

غائب ئه‌صله‌که‌ی یضربون بو مثبت بو عاملی جازمان
داخل کوده سه‌ری حذفی نونه‌که‌ی کرد وه‌ نفی معناکه‌ی
کرد له‌ ماضی دا گه‌را به‌ لم یضربوا (لم تضرب) بو مفردی
مؤنثی غائب ئه‌صله‌که‌ی تضرب بو مثبت بو عاملی جازمان
داخل کوده سه‌ری حذفی حه‌ره‌که‌ی کرد وه‌ نفی معناکه‌ی
کرد له‌ ماضی دا گه‌را به‌ لم تضرب (لم تضربا) بو تثنیه‌ی
مؤنثی غائب ئه‌صله‌که‌ی تضربان بو مثبت بو عاملی
جازمان داخل کوده سه‌ری حذفی نونه‌که‌ و نه‌فی معنای
کرد گه‌را به‌ لم تضربا (لم یضربن) بو جمعی مؤنثی غائب
ئه‌صله‌که‌ی یضربن بو مثبت بو عاملی جازمان داخل
کوده سه‌ری عه‌مه‌لی نه‌کرد له‌ لفظا چونکی نونی ضمیری
فاعله‌ و حذف ناکری به‌لام عه‌مه‌لی کرد له‌ معنادا به‌م
ره‌نگه‌ نه‌فی معناکه‌ی کرد له‌ ماضی دا گه‌را به‌ لم یضربن
(لم تضرب) بو مفردی مذکری مخاطب ئه‌صله‌که‌ی تضرب بو مثبت بو
عاملی جازمان داخل کوده سه‌ری عه‌مه‌لی کرد له‌ لفظ

له معنادا حذفی حه ره که ی آخره که ی وه نه فی معناکه ی کرد

له ماضی دا گه را به لم تنصر . (لم تنصرا) بو تثنیه ی مذکری

مخاطب نه صله که ی تنصران بو مثبت بو عاملی جازمهات

داخل کرده سه ری حذفی نونه که و نفی معناکه ی کرد له

ماضی دا گه را به لم تنصرا (لم تنصروا) بو جمعی مذکری مخاطب

نه صله که ی تنصرون بو مثبت بو عاملی جازمهان داخل کرد

سه ری حذفی نونه که و نه فی معناکه ی کرد گه را به لم تنصروا

(لم تنصری) بو مفردی مونثی مخاطب نه صله که ی تنصرین بو مثبت بو

عاملی جازمها ن داخل کرده سه ری حذفی نونه که و نفی معناکه ی

کرد له ماضی دا گه را به لم تنصری . (لم تنصرا بو تثنیه ی مونثی

مخاطب نه صله که ی تنصران بو مثبت بو عاملی جازمهات

داخل کرده سه ری حذفی نونه که و نفی معناکه ی کرد له

ماضی دا گه را به لم تنصرا . (لم تنصرن) بو جمعی مونثی مخاطب

نه صله که ی تنصرن بو مثبت بو عاملی جازمها ن داخل کرده

سه ری عه مه لی نه کرد له لفظا چونکی نون ضمیری فاعله و

حذف ناکری وە عەمەلی کردلە معنادا بەم رەنگە نفی

معناکەی کردلە ماضی دا ئەگەرا بە لم تنصرن (لم انصر)

لو متکلمی وحدە ئە صلەکەی انصر بو مثبت بو عاملی

جازمان داخل کردە سەری حذفی حەرەکەی آخر

وە نفی معناکەی کردلە ماضی دا ئەگەرا بە لم انصر (لم ننصر)

لو متکلمی مع الغیر ئە صلەکەی ننصر بو مثبت بو عاملی

جازمان داخل کردە سەری حذفی حەرەکەی آخر

وە نفی معناکەی کردلە ماضی دا ئەگەرا بە لم ننصر

(وانە یدخل علی الفعل المضارع الناصب) وە بزانن

شأنو حال وایە داخل ئەبێتە سەر فعلی مضارع

عاملی ناصبە وەکو أن لن کی اذن (فیبدل

من الضمة فتحة) جا ئەو عاملە ناصبە عەمەل ئەکا

لە لفظا بەم رەنگە ضمەی آخری مضموددەکات

ئەگۆری بە فتحە (ولیسقط النونات) وە هەمو

نونەکانی آخری فعلەکان حذف ئەکا (سوی نون

جمع المؤنث لانه ضمير كالواو في جمع المذكر) الانوني جمعي مؤنث

ئه بی چه غائب وه چه مخاطبه له بهر ئه‌وه‌که ئه‌و نونه خیری

فاعله وه‌کو واوی جمعی مذکری غائب وه مخاطب وه ههر

ئه‌میبیته وه (تقولُ لَنْ يَنصُرَ) جا تو ئه‌لی له‌کاتی داخل

کردنی عاملی نه‌صبه له‌سه‌ر فعلی مضارع (لن ينصر) بو مفردی

مذکری غائب ئه‌صله‌که‌ی يَنصُرُ بو مثبت بو عاملی نه‌صبه‌مان

داخل کرده سه‌ری عه‌مه‌لی کرد له لفظا تبدیلی ضمه‌ی کرد به

فتحه وه له‌مه‌عنا ایشا به‌م ره‌نگه نفی معناکه‌ی کرد به تاکید

له‌مستقبلا گه‌را به لن یَنصُرَ (لن ينصرا) بو تثنیه‌ی مذکری

غائب ئه‌صله‌که‌ی ينصران بو مثبت بو عاملی نه‌صبه‌مان

داخل کرده سه‌ری حذفی نون وه نفی معناکه‌ی کرد له

مستقبلا گه‌را به لن ينصرا (لن ينصروا) بو جمعی مذکری

غائب ئه‌صله‌که‌ی ينصرون بو مثبت بو عاملی نه‌صبه‌مان

داخل کرده سه‌ری حذفی نون وه نفی معناکه‌ی کرد له

مستقبلا گه‌را به لن ينصروا (لَنْ تنصُرَ) بو مفردی

مۆنثی غائب لە صلەکەی تنصر بۆ مثبت بۆ عاملی نصبە مان
داخل کردە سەری تبدیلی ضمەی کرد بە فتحە وە نفی
معنا کەی کرد لە مستقبلا گەرا بە لن تنصر ، لن تنصرا
بۆ تثنیەی مؤنثی غائب لە صلەکەی تنصران بۆ مثبت
بۆ عاملی نصبە مان داخل کردە سەری حذفی نونەکە
نفی معناکەی کرد لە مستقبلا گەرا بە لن تنصرا لن ینصرن
بۆ جمعی مؤنثی غائب لە صلەکەی ینصرن بۆ مثبت بۆ عاملی
نصبە مان داخل کردە سەری عەمەلی نەکرد لە لفظا وە
حذفی نونەکەی نەکرد چونکی ضمیری فاعل بو بە لام عەمەلی
کرد لە مەعنا وە نفی مەعناکەی کرد لە مستقبلا گەرا بە لن ینصرن
ل لن تنصر م بۆ مفردی مذکری مخاطب لە صلەکەی تنصر بۆ
مثبت بۆ عاملی نصبە مان داخل کردە سەری تبدیلی ضمەی
رد بە فتحە وە نفی مەعناکەی کرد بە تاکید لە مستقبلا گەرا
ە لن تنصر ا لن تنصرا بۆ تثنیەی مذکری مخاطب لە صلەکەی
تنصران بۆ مثبت بۆ عاملی نصبە مان داخل کردە سەری

حذفی نون وە نفی مەعناکەی کرد گەرا بە لن تنصرا ،

و لن تنصروا بو جمعی مذکری مخاطب لە صلەکەی تنصرون بو

مثبت بو عاملی نصبە مان داخل کردە سەری حذفی

نون وە نفی معناکەی کرد گەرا بە لن تنصروا لن تنصری

بو مفردی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی تنصرین بو مثبت

عاملی نصبە مان داخل کردە سەری حذفی نون وە نفی

معناکەی کرد گەرا بە لن تنصری (لن تنصرا) بو تثنیەی

مؤنثی مخاطب لە صلەکەی تنصران بو مثبت بو عاملی نصبە مان

داخل کردە سەری حذفی نون وە نفی معناکەی کرد گەرا

بە لن تنصرا (لن تنصرن) بو جمعی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی

تنصرن بو مثبت بو عاملی نصبە مان داخل کردە سەری

عەمەلی نەکرد لە لفظا وە حذفی نونەکەی نەکرد چونکی ضمیری

فاعل بو بە لام عەمەلی کرد لە مەعنارا وە نفی مەعناکەی کرد

لە مستقبلا گەرا بە لن تنصرن (لن انصر) بو متکلمی وحدە

لە صلەکەی انصر بو مثبت بو عاملی نصبە مان داخل کردە سەری

تبدیلی ضمه‌ی کرد به فتحه وه نفی معناکه‌ی کرد گه‌را به لن النصر

(لَن نَنصُرَ) بو متکلمی مع الغیر له صله‌که‌ی ننصر بو مثبت بو

عاملی نصبه‌مان داخل کرده سه‌ری تبدیلی ضمه‌ی کرد به فتحه

وه نفی معناکه‌ی کردگه‌را به لن نَنْصُرَ ..

(وَمِنَ الجوازم لام أمر الغائب) وه له‌عواملی جازمه‌یه

لامی ئه‌مری غائب که فعلی مضارع مجزوم ئه‌کا به حذفی

حه‌ره‌که‌ی مفردات وه نونی تثنیه وجمع وه مفردی

مؤنثی مخاطب الا نونی جمعی مؤنث نه‌بی (تقول لینصر)

بو مفرده‌ی مذکری غائب له صله‌که‌ی ینصر بو لامی ئه‌مرمان

داخل کرده سه‌ری عه‌مه‌لی کرد له لفظا به جه‌زمه‌ی

آخره‌که‌ی به حذفی حه‌ره‌که وه عه‌مه‌لی کرد له مه‌عنا دا

به‌م ره‌نگه ئه‌و فعله که بو اِخبار بو کردی به فعلی طَلَب

گه‌را به لینصر (لینصرا) بو تثنیه‌ی مذکری غائب له صله‌که‌ی

ینصران بو لامی ئه‌مرمان داخل کرده سه‌ری حذفی نونی

آخره‌که‌ی کرد وه له مه‌عنای اخباره‌وه گوریایه‌وه بو طلب

گەرا بە لِیَنصُرا (لِیَنصروا بۆ جمعی مذکری غائب لە صلەکەی
یَنصرون بو لامی ئەمرمان داخل کراوە سەری حذفی نونی
کرد وە فعلەکەی گوری بو طَلَب گەرا بە لِیَنصروا (لِتَنصُر
بو مفردی مؤنثی غائب لە صلەکەی تنصر بو لامی ئەمرمان
داخل کراوە سەری حذفی حەرەکەی کرد وە فعلەکەی
گوری بە فعلی طلب گەرا بە لتنصر (لِتَنْصُرا بو تثنیەی
مؤنثی غائب لە صلەکەی تنصران بو لامی ئەمرمان داخل کرا
حذفی نونەکەی کرد وە فعلەکەی کرد بە فعلی طلب گەرا
بە لتنصرا (لِیَنصُرن) بو جمعی مؤنثی غائب لە صلەکەی
یَنصرن بو لامی ئەمرمان داخل کراوە سەری عەمەلی نەکرد
لە لفظا وە نونەکەی حذف نەکرد چونکی ضمیری فاعل بو
بەلام عەمەلی کرد لە معنادا فعلەکەی گوری بە فعلی طلب گەرا
بە لِیَنصرن (لِأَنصُر بو متکلم وحدە لە صلەکەی انصر بو لامی
ئەمرمان داخل کراوە سەری حذفی حەرەکەی کرد وە فعلەکەی
گوری بە فعلی طلب گەرا بە لِأَنصُر (لِنَنصُر بو متکلم مع الغیر -

ئه صله‌كه‌ی تنصرنبو لامی ئه‌مرمان داخل كرده سه‌ری

حذفی حه‌رده‌كه‌ی آخره‌كه‌ی كرد وه فعله‌كه‌ی گوری به فعلی

طلب كه‌را به لِتَنْصُرْ .

قه‌ولی مصنف كه فه‌رموی (اللام امر الغائب) بوا حترازه له

داخل بونی لامی ئه‌مره له‌سه‌ر فعلی مخاطب له بنا فاعلدا وه‌كو

لتنصر لتنصرا له به‌رئه‌وه كه ئه‌مره مخاطب صیغه‌ی تایبه‌تی

هه‌یه كه فعلی امری به صیغه یه وه‌كو له مه‌ولا باسی ئه‌كه‌ین

به لام ئه‌بی ئه‌وه بزانین كه لامی ئه‌مری ناچینه سه‌ر فعلی مخاطبی

بنا فاعلی بچی ئه‌گه‌رنا لامی ئه‌مر داخل ئه‌بیته سه‌ر مُخاطبی بنا مفعول

له‌به‌رئه‌وه كه ئه‌مری مخاطبی بنا مفعول واله‌حوكمی ئه‌مری غائب

ئه‌بیته لتُنصَرْ به صیغه‌ی بنا مفعول وا له‌حوكمی لِيَنْصُرَكَ فلانٌ

هه‌روه‌ها داخل بونی لامی ئه‌مر له‌سه‌ر فعلی متكلم له‌به‌رئه‌وه‌یه

كه ئه‌مره له متكلم واله‌حوكمی ئه‌مری غائب دا ئه‌بیته لِأَنْصُرْ

واله‌حوكمی ئه‌لیطلب فلانٌ مِنّی النصرَ حتّی أَنصُرَه وه لِنَنْصُرْ

واله‌حوكمی لیطلب فلان منّا النصرَ حتّی ننصره . . .

وَقِسْ علی هذا لِيَضْرِبْ وَلِيَعْلَمْ وَلِيُدَحْرِجْ وَلِيُكرِمْ وَلِيفرح

وغیرها) یانی تۆ قیاس بکه له سه ر معامله ی ئه مری غائبی

مضارعی بابی ئه وه ل ئه مری غائبی ئه م بابانه وغیری

ئه وانیش که هه مو له دروست کردنا وه کو یه ک وانه …

(ومنها لا الناهیة) له جومله ی ئه وعاملانه یه که

عه مه لی جه زمه ئه که ن (لا) ی ناهیه که دانراوه له بو

طلبی ته رکی فعل له هه موفا علی غائب بی یا مخاطب بی

یا متکلم مذکر بی یا مؤنث : (تقول لا ینصر) جا تۆ ئه لی

لا ینصر بو نهی له مفردی مذکری غائب ئه صله که ی

ینصر بو لا ی ناهیه مان داخل کرده سه ری عه مه لی کرد

له لفظا جه زمی حه ره که ی آخره که ی کرد وه له معنایشا

چونکی ئه و فعله ی گوری له اخباره وه بو انشا یانی بو انشای

طلبی فعل له مفرده ی مذکری غائب که وابه لا ینصر

لا ینصران بو تثنیه ی مذکری غائب له صله که ی ینصران بو

لا ی ناهیه مان داخل کرده سه ری عه مه لی کرد له لفظا که

حەزفی نونەکەی کرد وە لە مەعنادا فعلەکەی گوری لە اخبارەوە

بو انشای طلبی تەرکی فعل گەرا بە لاینصرا (لاینصروا)

بو جمعی مذکری غائب ئە صلەکەی ینصرون بو لای ناهیەمان

داخل کردوە سەر عەمەلی کرد لە لفظا بە حذفی نون وە لە

مەعنادا بە گورینی لە اخبارەوە بو انشأ: گەرا بە لاینصروا

(لاتنصر) بو مفرەدی مؤنثی غائب ئە صلەکەی تنصر بو لای ناهیەمان

داخل کردوە سەر عەمەلی کرد لە لفظا بە حذفی حەرەکەی آخرەکەی

وە لە مەعنادا بە گورینی معناکەی لە اخبارەوە بو طلبی تەرکی فعل گەرا

بە لاتنصر (لاتنصران) بو تثنیەی مؤنثی غائب ئە صلەکەی تنصرانبو

لای ناهیەمان داخل کردوە سەر عەمەلی کرد لە لفظا بە حذفی نون

وە لە مەعنادا بە گورینی مەعناکەی لە اخبارەوە بو طلبی تەرکی فعل

گەرا بە لاتنصرا (لاینصرن) بو جمعی مؤنثی غائب ئە صلەکەی

ینصرن بو لای ناهیەمان داخل کردوە سەری عەمەلی نەکرد لە لفظا

بە حذفی نون لە بەر ئەوە ضمیری فاعلە بو حذف ناکری بەلام عەمەلی

کرد لە مەعنادا مەعناکەی گوری لە اخبارەوە بو ... تەرکی فعل

گەرا بە لاَیَنصُرْنَ . (لا تنصُرْ) بومفردی مذكری مخاطب

ئەصلەكەی تنصُرُ بو لای ناهیەمان داخل كردە سەر

عەمەلی كرد لە لفظا بە حذفی حركەی آخرەكەی وە لە

لە معنادا بە گورینی لە اخبارەوە بو طلبی تەركی فعل گەرا

بە لا تنصُر (لا تنصرا) بو تثنیەی مذكری مخاطب ئەصلەكەی

تنصران بو لای ناهیەمان داخل كردە سەر عەمەلی كرد

لە لفظا بە حذفی نون وە لە معنادا بە گورینی معناكەی

لە اخبارەوە بو طلبی تەركی فعل گەرا بە لا تنصُرا ::

(لا تَنصُرُوا) بو جمعی مذكری مخاطب ئەصلەكەی تنصرونَ بو

لای ناهیەمان داخل كردە سەر عەمەلی كرد لە لفظا

بە حذفی نونەكەی وە لە معنادا بە گورینی لە اخبارەوە

بو إنشا وە طلبی تەركی فعل گەرا بە لا تَنصُروا ....

(لا تَنصُری) بو مفردی مؤنثی مخاطب ئەصلەكەی تنصرینَ بو

لای ناهیەمان داخل كردە سەر عەمەلی كرد لە لفظا

بە حذفی نون وە لە معنادا بە گورینی لە اخبارەوە بو إنشأ

گەرا بە لا تَنصُري ، (لا تَنْصُرا بو تثنیەی مؤنثی مخاطب

ئەصلەکەی تنصران بو لای ناهیەمان داخل کردوە سەر

عەمەلی کرد لە لفظا بە حذفی نون وە لە معنادا بە گورینی مەعناکەی

لە اخبارەوە بو انشأ وە طلبی تەرکی فعل گەرا بە لا تنصُرا

(لا تنصُرْنَ) بو جمع مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی تنصرن بو لای

ناهیەمان داخل کردوە سەر عەمەلی نەکرد لە لفظا بە حذفی

نون چونکی ضمیری فاعل بو حذف ناکری بەلام عەمەلی کرد لە

مەعنادا بە گورینی لە اخبارەوە بو انشا وە طلبی تەرکی فعل

گەرا بە لا تَنْصُرْنَ : لا انصُرْ بو متکلمی وحدە ئەصلەکەی

انصر بو لای ناهیەمان داخل کردوە سەری عەمەلی کرد لە

لفظا بە حذفی حەرەکەی آخرەکەی وە لە مەعنادا بە گورینی

لە اخبارەوە بو انشاء لا انصر بو متکلمی مع الغیر ئەصلەکەی

ننصر بو لای ناهیەمان داخل کردوە سەر عەمەلی کرد لە

لفظا بە حذفی حەرەکەی آخرەکەی وە لە مەعنادا بە گورینی

لە اخبارەوە بو انشاء وە طلبی تەرکی فعل گەرا بە لا تنصُرْ

وهكذا قياس سائر الأمثلة وەکو دارشتنی صیغەی نەهی

وایە لە مضارعی باب نەوەل یا سای دارشتنی لە باقی

بابەکانا ..

حالە بەرئەوە ئەمر کردن بە فعل بە دوجورە یەکەم ئەمرە

بە هوی داخل کردنی لام لەسەر فعلی مضارع وە ئەمە رابورا

دوهەم ئەمر کردنە بە گورینی صیغەی فعلی مضارعی مخاطب

وبیستنی باسی ئەمە پیش بکا وە فەرموی

(واما الأمر بالصّیغة

فهو امر المخاطب) یانی ئەما ئەمرکردن بە فعل بە هوی

نفسی صیغەی فعلە وە ئەک بە هوی لام ئەوە ئەمریکە

روبکاتە شخصی مخاطب (وهو جارٍ علی لفظ المضارع

المجزوم فی حذف الحرکات والنونات) . وەلە وئەمری

بە صیغە ئەکە وبیتە شوینی فعلی مضارع مجزوم وە لەسەر

باسای ئەوە ئەبیّ لە حەرفی حەرەکاتی آخری مفردە سالمەکان

ئیلاّ مفرەدی مؤنثی مخاطب وەلام الفعلی مفردە معتلّەکان

وه‌له‌ حذفی نونی مفره‌دی مؤنثی مخاطب وه‌ تثنیه‌ وجمعه‌کان
الا نونی جمعی مؤنثی غائب وه‌ مخاطب (فان کان ما بعد حرف
المضارع منه متحرکا) جا ئه‌گه‌ر مابعدی حه‌رفه‌ مضارعه‌که‌
متحرک بو (فتسقط منه حرف المضارعة) ئه‌وه‌ یاسا
ئه‌مه‌یه‌ که‌ حه‌رفه‌ مضارعه‌که‌ لا ببه‌ی له‌ ئه‌وه‌لی فعله‌که‌
وتاتی بصورة الباقی مجزوما وه‌ تلفظ ئه‌که‌ی به‌ صوره‌تی باقی
مه‌ نده‌وی فعله‌ مضارعه‌که‌ به‌ مجزومی به‌ حه‌زفی حه‌ره‌که‌
بالام الفعل یا نونی تثنیه‌ وجمع یا به‌ بێ حذف وه‌کو له‌ جمعه‌
مؤنثه‌کانا (فتقول فی أمر المخاطب مِن تَدَحْرَجُ دَحْرِجْ)
جا تۆ ئه‌لییت له‌ دروست کردنی ئه‌مری به‌ صیغه‌ له‌ رباعی مجردا
وه‌کو تدحرج دَحْرِجْ بو مفره‌دی مذکری مخاطب ئه‌مره‌
له‌ تدحرج لێ حرفی مضارع بو حه‌زفان کرد ما بعده‌که‌ی
متحرک بو ابتدا مان پێ کرد آخره‌که‌ مان مجزوم کرد به‌ حذفی
حه‌ره‌که‌ گه‌وا به‌ دَحْرِج (دَحْرِجَا) بو تثنیه‌ی مذکری مخاطب
ئه‌مره‌ له‌ تدحرجان لێ حه‌رفی مضارع بو حه‌زفان کرد ۰۰

ما بعدی حەرفی مضارع متحرک بو ابتدا مان پی کرد آخرە کەمان

مجزوم کرد بە حذفی نون گەرا بە دَحْرِجا : (دَحْرِجوا) بو جمعی

مذکری مخاطب ئەمرە لە تدحرجون تی حەرفی مضارع بو حذفمان

کرد آخرە کەمان مجزوم کرد بە حذفی نون گەرا بە دحرجوا (دَحْرِجی)

بو مفردی مؤنثی مخاطب ئەمرە لە تدحرجین تی حەرفی مضارع بو

حەذفمان کرد آخرە کەمان مجزوم کرد بە حەذفی نون گەرا بە دحرجی (دَحْرِجا)

بو تثنیەی مؤنثی مخاطب امرە لە تُدَحرِجیان تی حەرفی مضارع بو حەذفمان

کرد مابعدە کەی متحرک بو ابتدا مانی پی کرد آخرە کەمان مجزوم کرد بە

حذفی نون گەرا بە دَحرِجا . (دَحْرِجن) بو جمعی مؤنثی مخاطب

ئەصلەکەی تُدَحْرِجْن بو تی حەرفی مضارع بو حەذفمان کرد مابعدەکەی

متحرک بو ابتدا مانی پی کرد آخرە کەمان مجزوم نەکرد بە حذفی نون

لە بەر ئەوە نون ضمیری فاعلی جمعە وە حەرفناکەی گەرا بە دَحْرِجْن

(وهکذا فَرِّح وقاتِلْ وتَکَسَّرْ وتَباعَدْ وتَدَحْرَج) هەروە کو

دَحرِج وەهایە لە دارُست کردنا هەرئەمری کە مابعدی حەرفی

مضارعەکەی متحرک بی وە کو ئەمری بابی تفعیل وە مُفاعَلَە وە تَفَعُّل

(وان كان ما بعدَ حرفِ المضارَعة ساكنا) عطفه له سه ر
قه ولى مصنف كه فه رموى فان كان ما بعد حرف المضارعة متحركا
يانى ئه گه ر ما بعدى حه رفى مضارعه كه ى ساكن بو (فتحذف
منه حرف المضارعة وتاتى بصورة الباقي مجزوما) ئه وه تو
حه ز فى حه رفى مضارعه كه ى لى ئه كه ى وه تلفظ ئه كه ى
به صوره تى ئه وه ى كه ما وه ته وه له مضارعه كه به مجزومى به
يا ساكنى وتمان (مزيدا في اوله همزة وصل مكسورة) له
حاليكدا زياد بكرى له ئه وه لى له و فعله مضارعه وه همزه ى
وه صلى مكسوره له به ر ده فعى ابتدا به ساكن (الا ان يكون
عين فعل المضارع منه مضموما) مه گه ر كاتى كه عين الفعل
ئه و مضارعه مضموم بى وه كو تنصُرُ وه تحسُنُ (فتضمها
ئه وه له وكاتا ئه و همزه وصله مضموم ئه كه ى له به ر
مناسبه ى ضمه ى عين الفعله كه ى (فتقول اُنصُرْ
جا تو ئه ليّيت له كاتى دروست كردنى ئه مرى به صيغه له
مضارعى بابى ئه وه ل له ثلاثى مجرد اُنصُر ئه مرو له تنصُرُ

تى حەرفى مضارع بۆ حذفمان كرد وە هاتنى لە ئەوەلیە وە
بە هەمزەی وەصلی مضمومە لەبەر مناسبەی ضمەی عینی
الفعلەكەی وە آخرەكەمان مجزوم كرد بە حذفی حەرەكە
گەڕا بە انصر (أُنْصُرَا) بۆ تثنیەی مذكری مخاطب ئەمە
لە تنصران تى حەرفى مضارع بۆ حذفمان كرد وە هاتنى
لە ئەوەلیە وە بە هەمزەی وەصلی مضمومە وە آخرەكەما
مجزوم كرد بە حذفی نوون گەڕا بە (أُنْصُرَا (أُنْصُرُوا) بۆ جمعی
مذكری مخاطب لە صلەكەی تنصرون بۆ تى حەرفى مضارع
حذفمان كرد وە هاتنى لە ئەوەلیە وە بە هەمزەی وەصلی
مضمومە وە آخرەكەمان مجزوم كرد بە حذفی نوون
گەڕا بە أُنْصُرُوا (أُنْصُرِی) بۆ مفردی مؤنثی مخاطب
ئەمە لە تنصرین تى حەرفى مضارع بۆ حذفمان كرد وە
هاتنى لە ئەوەلیە وە بە هەمزەی وەصلی مضمومە وە
آخرەكەمان مجزوم كرد بە حذفی نوون گەڕا بە أُنْصُرِی
(أُنْصُرَا) بۆ تثنیەی مؤنثی مخاطب ئەمە لە تَنْصُرَانِ تى كە

حرفی مضارع بۆ حذفمان کرد هاتین لەوە لیەوە بە
هەمزەی وەصلی مضمومە وە آخرەکەمان مجزوم کرد
بەحذفی نون گەڕا بە اُنصُرا (اُنْصُرْنَ) بۆ جمعی
مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی (تَنْصُرْنَ) بوتی کەحەرفی
مضارع بۆ حذفمان کرد وە هاتین لەوە لیەوە
بەهەمزەی وەصلی مضمومە وە آخرەکەمان مجزوم
نەکرد بەحذفی نون چونکی ضمیری فاعلی جمعی مؤنثە
وە حذف ناکری گەڕا بە اُنْصُرْنَ (وکذلک اِضْرِبْ
واِعْلَمْ واِنْقَطِعْ وَاجْتَمِعْ وَاسْتَخْرِجْ) یانی وەکو
دروست کردنی صیغەی ئەمری مخاطبە لە اُنْصُر کەمابعدی
حەرفی مضارعەی تێدا ساکنە ، دروست کردنی ئەمر
لە هەر فعلە مضارعێ کە مابعدی حەرفە مضارعەکە
لەو ساکن بێ وەکو اِضْرِبْ وە هاوێنەکانی
جا لە بەرئەوە لەم شوێنیا پرسیار کرا لە مصنف کەتو
بریارت دا هەفعلی مابعدی حەرفی مضارعەکەی تێدا

ساكن بى ئه وه له پاش حذفى حه رفه مضارعه كه دێت

له ئه وئه ليه وه به هه مزه ى وه صلى مكسوره ئيلا له و

فعلانا كه عين الفعله كه يان مضموم بو بى وه كو تنصر

مع انه ئو به خلافى ئه و ئه وێ يارى فوته هه مزه ى ئه مرى

تكرم وه وينه كا ئيت مفتوح كردوه مصنف رحمه الله تعالى

جوابى ئه ويه سياره ى دابه وه وه فه رموى (وفتحوا

همزة أكرم بناء على الاصل المرفوض) عه ره ب هه مزه ى

أمرى تكرم يان مفتوح كردوه له به ر بناو دروست كردنى

له فعله مضارعه ئه صله كه ئه وه ى له استعمال دا

ته رك كراوه وه حه رفى مضارعه كه يان حذف

كردوه جا له به ر ئه وه ما بعدى حه رفه مضارعه كه

متحرك بوه أبتدايان پى كردوه وفان اصل تكرم تاكرم

به راستى ئه صلى تكرم لى هه مزه تأكرم بو له گه ل هه مزه ى

قطعى مفتوحه دا وه له پاش حذفى حه رفه مضارعه كه

چونكى ما بعده كه ى متحرك بو ابتدايان پى كردوه وه آخره كه يان

مجزوم کردوه بە حذفی حەرفەکە تاگە داوە بە أَکْرِمْ بە

هەمزەی قطعی مفتوحە بناء علیه دروست کردنی

اَکرِمْ بە رقاعدەی ئەوّل ئەوەی کە شامل بو لە بو ئەمری

دَحرِجْ وَفرِحْ وقاتِلْ وە بە رقاعدەی دوەم ئەوەی

کە شاملە بو وینەی اِضرِبْ واِعلَمْ وە غەیری ئەوانیش

جا لە کاتیکدا مصنف دەرگار بو لە باسی بنای ئەمری

بە صیغە لە فعلی مضارع دەستی کرد بە باسی تخفیفی

ئەو فعلە مضارعانە کە دو حەرفی تی لە ئەوەلیانەوە

کردنە بنەوە وە فەرموی (واعلم انه متی اجتمع تاءان

فی اَوّل مُضارِع تَفَعَّلَ وتفاعَلَ وتَفَعْلَلَ) تو بزانە لە

کاتیکدا دو تی کو دبونەوە لە ئەوەلی مضارعی ئەم

سە بابانەدا وەکو شەش صیغەی مخاطب وە دو صیغەی

مفردی مؤنث وە تثنیەی مؤنثی غائب (فیجوز

اثباتهما نحو تَتَجَنَّبُ وتَتَقاتَلُ وتَتَدَحْرَجُ) ئەوە دروستە

هەبشتنەوەی هەردو تی یەکە وەکو ئیستە و نمان

دوجوز حذف إحدهما تخفيفاً) وەدروستە حەزفی یەکی لەو

دو تى يە بو سوک کردنی لە وکلمە لەسەرزمان (الموفائت لە

تَصَدّى) لە صلەکەی تتصدّى بو حذفی یەکی لەو دوتیانە

کرد بو تخفیف گەرا بە تَصَدّى (وناراً تلظّى) لە صلەکەی

تتلظى بو یەکی لە تیکانمان حذف کرد گەرا بە تلظى (وتنزّل

الملئکة) لە صلەکەی تتنزل بو حذفی یەکی لە تیکانمان کرد گەرا

بە تنزل. جا ئەگەر یەکی پرسیاری کرد دەلیت چی یە بوئەو

ئەم صیغانە مضارعن وە حذفی یەکی لە تى کانیان کراوە

وە فعلی ماضی نین بە یەک تى لەسەر یاسای خویان.

لە جوابیا نابلی دەلیم ئەمە یە ئەگەر ئەمانە فعلی ماضی

بونایە ئە خویندرانەوە (تَصَدَّيْتَ) بو مفردی مذکری

مخاطب لە ماضی را بە قرینەی ضمیری أنت. وە تلظّتْ

بو مفردی مؤنثی غائب بە تى ی تانیثی ساکنەوە بە قرینەی

لفظی (نارا) لە بینە وە کە مؤنثە وتنزّلتْ) بو مفرای

مؤنثی غائب لە ماضی را بە تى تانیثی ساکنەوە یا خود

تانیثی
لە بەر رعایەتی لفظی (ملئکە) لە دوایەوە کە مؤنثی
لفظی یە یاخود تَنَزَّل بە فتحەی لام الفعل لە سەر عدم
رعایەتی تانیثە لفظیەکەی:

جیا یاشی دڕگا ربون لە باسی چوکی گردبوئە وەی دوتی لەو یاباناُ
دەستی کرد بە باسی بازی قاعدە و دەستور بو بابی افتعال
وە فەرموی واعلم انه متی کان فاءُ افتعل صاداً او ضاداً
او طاءً او ظاءً) بزانە کاتی کە فاء الفعلی بابی افتعال یەکی بو
لە و چوار حەرفانە (قُلِبَتْ تائُه طاءً) ئەوە قەلبی ئەو
تی چوکە زائدە ئەکری بە جنسی فاء الفعلەکەی (فتقول فی بناً
افتعل مِنَ الصُّلح إصْطلح) بو مفردی مذکری غائب لە ماضی
بابی افتعال دا ئەصلەکەی إصْتَلَح بو جا ئەلبی تی زائدە
چوکە ما ن کرد بە طی گەورەگەرا بە اصطلح. هەروا
دروستە قەلبی ئەو طی گەورە بکەی بە صاد وو صاد دەغم
بکەی لە صادا بلی إصَّلَحَ بەلام دروست نیە عەکسەکەی
چونکی صاد لە حروفی صفیرە واتە خاوەن آوازەی تیژە

وه‌ قه‌لب ناكرێ به‌ غه‌یری خۆیان (ومن الضرب اِضطرب)

وه‌ ئه‌لێیت له‌ دروست كردنی بابی افتعال له‌ ماده‌ی ضَرْب

اِضطَرَبَ ئه‌صله‌كه‌ی اضترب قه‌لبی تی زائده‌ی تێوكان

كرد به‌ طی گه‌وره‌كه‌را به‌ اضطرب هه‌روا دروسته‌

ئه‌وطی گه‌وره‌ بكه‌ی به‌ ضاد وه‌ ضاد له‌ ضادا ده‌غم بكه‌ی

وه‌ بلێیت اِضَّرَبَ به‌لام عه‌كسه‌كه‌ی دروست نیه‌ چونكی

حه‌وت حه‌رفه‌ی (ضَوِیَ مِشْفَرٌ) ده‌غم ناكرێن له‌ خویانا

با نزیكیان له‌ با نزیكیان ده‌ی له‌ غه‌یری خویانا (بالطریق الأولی) ÷

ده‌غم ناكرێ (ومنَ الطّرد اِطّرَدَ) تو ئه‌لێیت له‌ دروست

كردنی بابی افتعال له‌ طرد (اِطّرَدَ) به‌ تشدیدی طی ئه‌صله‌كه‌ی

اطترد بو به‌ طی گه‌وره‌ی ئه‌صلیه‌ وه‌ تی بچوكی زائده‌ قه‌لبی

تی زائده‌كه‌مان كرد به‌ (وینه‌ی) فاء الفعله‌كه‌ی وه‌ ئه‌وه‌لمان له‌ ثانی دا

ده‌غم كرد گه‌را به‌ اطّرد (ومن الظلم اِظّطَلَم) تو ئه‌لێیت

له‌ دروست كردنی ماضی بابی افتعال له‌ ظلم اِظْطَلَم ئه‌صله‌كه‌

اِظْتَلَم بو قه‌لبی تی زائده‌كه‌مان كرد به‌ طی گه‌وره‌ گه‌را به‌ اظطلم

وە دروستە قەلبی طی نوختە دار بکەی بە طی بی نوختە لەسە
قیاس وە دەغمی طی بکەی لە طی دا وە بلیت اِطَّلَمَ وە دروستە
قەلبی طی بی نوختە بکەی بە ظی نوختە دار لەسەر خلافی قیاس
وە ظی دەغم بکەی لە ظی دا وە بلیت اِظَّلَمَ (وكذلك جميع متصرفاته)
هەروا بە حوکمی تطبیقی قاعدەی رابوردو لە قەلبوتی یە لە
هەموو مشتقاتی یەکە یەکەی ئەو چوار مادەکە رابوران
(نحو يصطلح) کە فعلی مضارعه (وهو مُصْطَلِحٌ) کە اسمی فاعله
(وذاك مُصْطَلَحٌ) کە اسمی مفعوله (واصْطَلِح) کە ئەمر بە
صیغەیە (ولا تَصْطَلِحْ کە صیغەی نەهیە ابستە لە هەمو
ئەم مشتقانەدا قەلبی تی زائدە کراوە بە وینەی فاء الفعلەکەی
دهەروا بە حوکمی مشتقاتی باقی مادەکان وە لە هەمویانا قەلبی
تی ی زائدە ئەکری بە وینەی فاء الفعلەکەی (واعلم انه متی کان
فاء افتعل دالا او ذالا او زاء قلبت تاؤه دالا) توبزانە کاتی کە فاء
الفعلی بابی افتعال دال بی یا ذال بی یا زی ئەوە قەلبی تی زائدەکەی
ئەکری بە دال (فتقول فی افتعل من الدرء والذکر والزجر) جا

تو ئەلی لە دروست کردنی ماضی ببی افتعال لە حروفی درء (ادّرأ)

ئەصلەکەی ادترء بو قەلبی تی زائدەکەمان کرد بە دال وە دالمان

وەغم کرد لە دالا گەرا بە إدّرأ .. وە لە حروفی ذکر (اذّکر) ئەصلەکەی

اذتکر بو قەلبی تی زائدەمان کرد بە دال گەرا بە اذدکر جا قەلبی

دال مان کرد بە ذال بە خلافی قیاس وە ذالمان لە ذالا دەغم کرد گەرا

بە اذّکر وە دروستە قەلبی ذال بکەی بە دالی بی نوختە وە دەغمی

دال بکەی لە دالا بلی ادّکر :. وە لە حروفی زجر (ازّجر) ئەصلەکەی

ازتجر بو قەلبی تی زائدەکەمان کرد بە زی وە زیمان لە زی دا

وەغم کرد گەرا بە ازّجر :

جا کاتی مصنف رزگار بو لە بەحثی قاعدەکانی بابی افتعال رەئە

کرد بە باسی الحاقی نونی ثقیلە و خفیفە بە آخری فعلە وە

وە فەرموی ر وتلحق الفعلَ غیرَ الماضِي والحالِ نونانِ للتاکید

بانی لاحەق ئەبی وە ئەلکی بە آخری فعلە وە دو نون بو تاکید

وەهیز دان بە مەعنای فعلەکە ئیلا فعلی ماضی وە فعلی مضارعی

کە بە کار بیت بو زەمانی حال چونکی فعلی ماضی رابوردوە ولە دەست

دەرچوە وە تاکیدی بێ سوودە وە فعلیکش کە فاعلەکەی

مشغول بێ پیبە وە تاکید لەسەر کوردنەکەی وەکو تحصیلی حاصل

وایە (احدهما خفیفة ساکنة) یەکی لەو نونانە سوکە و

وەستاوە (والاخری ثقیلة مفتوحة) ئەوی کە یان

گرانە وگیراو وە سەری هەیە (الا فیما اختص بە وهو

فعل الاثنین وجماعة النساء فهی مکسورة فیهما) یانی ئەو

نونە ثقیلە بە دەوام مفتوحە ئیلا لە فعلیک دا کە تەنیا

نونی ثقیلەی پیوە بلکی وە نونی خفیفەی بونە بێ کە ئەوەش

فعلی تثنیەی مذکر ومؤنث وە فعلی جمع مؤنثە مطلقا

(فهی مکسورة فیهما) ئەوە ئەو نونە ثقیلە مکسورە لەوانا

لەبەر مشابهەی بە نونی تثنیە وە لەوا کە واقع بوە لە

لە پاش ئەلفەوە ئەما لە تثنیەدا ئەوە دیارە کە نونەکەی

والە پاش ئەلفەوە وە ئەما لە فعلی جمع مؤنث دا ئەوە

لەبەر ئەوەیە کاتی کە نونی ثقیلەی پیوە لاحق بو ئەلفی

زیاد ئەکری لە بەینی نونی جمع وە نونی تاکیدەکەدا بوئەوە

بێ بە فاصل لە بەینی نونی جمع وە نونە تاکیدەکەدا (فتقولن)

جا نونەلیت بو مثالی کسرەی نونی تاکید لە تثنیەدا (اذهبانّ)

بو تثنیەی مذکری مخاطب ئەصلەکەی اذهبا بو جا نونی تاکیدی

ثقیلەمان الحاق کرد پیەوە وە مکسورمان کرد لە بەرهاو

وێنەی لەگەل نونی تثنیەدا گەرا بە اذهبانّ :

وە ئەلیت بو مثالی کسرەی نونی تاکیدی ثقیلە لە جمعی مؤنثا

اذهبنانّ بو جمعی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی إذهبن بو

مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە گەرا بە إذهبنّ جا

فاصلێک بە ئەلفی لە پێش نونەتاکیدەکەدا وە مکسورمان

کرد لە بەرهاووێنەی بو نونی تثنیە گەرا بە إذهبنانِّ

(فتدخل ألفاً بعدَ نونِ الجمعِ لتفصلَ بينَ النوناتِ) جا تو

ئەلفی داخل ئەکەی لە وصیغەدا لە پاش نونی جمعی مؤنث

وە لە پێش نونی تاکیدەکەدا بو ئەوە جیانی بخاتە بەینی

ئەو نونی جمع وە نونی تاکیدا (ولا تدخلهما الخفیفة) یعنی

نونی خفیفە داخلی فعلی تثنیە و فعلی جمعی مؤنث نابێ

(لانه يلزم التقاء الساكنين على غير حدّه) لە بەر ئەوەکە

ئەگەر نونی خفیفە یان بیوە لاحق بێ لازم دێ فسادی وەکو

بەیەک گەیشتنی دوحەرفی ساکن لە غەیری ئەو شوێنە

جێگایە بویان بریاردراوە (فان التقاء الساکنین انما یجوز

اذا کان الاول حرف مدٍّ والثانی مدغماً) بە راستی پێک گەیشتنی

دوحەرفی ساکن نەوەک رەوا دراوە مەگەر بە مەرجێ

کە ئەوەل حەرف لەو ساکنانە حەرفی مدّبێ کە واوی

ساکنی ما قبل مضموم وە یەی ساکنی ما قبل مکسور وە ئەلفی

ما قبل مفتوحە وە دووەم حەرفیان رەغم کرابێ لە وێنەی

حُوَیا (نحو دابّة) ئەصلەکەی دابِبَةٌ بو وەکو ضارِبَةٌ اجتماعی

مثلین بو جا حەرفی حەرەکەی مثلی ئەوەڵیان کرد وە رەغمیان

کرد لە مثلی دووەم دا وە لێرا دوساکن بەیەک گەیشتن بەلام

رەوا دراوە چونکی ئەوەل ساکن ئەلفە وە دووەمیان بیکەیە

ئە رەغم کراوە لە بێ دووهەما ..

جا بزانن مصنف حصری جوازی التقاء الساکنین کرد لەم شوێنیا

لە بەر زوری ئیستعالی ئەم شوینە یە . ئەنا لە دوشوینی تریشا
رەوا دراوە یەکەم داخل بونی هەمزەی استفهام لە سەر
معرّف بە ئەلف لام بە مەرجی فەلی هەمزەی تعریفیەکە
بە ئەلف وەکو ءَالحسَن ئیستە لامی تعریفیەکە ساکنە وە
وە هەمزەکەیشی کە کراوە بە ئەلف ساکنەو بە یەک گەیشتون
وە ئەم وینە یە رەوا دراوە وە دووهەم کاتی راوەستانە
لە سەر لفظی کە ماقبلی آخرەکەی ساکن بی وەکو زَیْدٌ بَکْرٌ عَمْرٌ
ئیستە حەرفی آخریان ساکنە بە وەقفە لە سەری وە ماقبلی ئەویش
لە زاتی خویا ساکنە وە رەوایشی دراوە :

وَيُحذَفُ مَعَهُمَا النُّونُ الَّتِي فِي الأَمثِلَةِ الخَمسَةِ وَهِيَ يَفعَلَانِ
وَتَفعَلَانِ وَيَفعَلُونَ وَتَفعَلُونَ وَتَفعَلِينَ یەکەم بو
تثنیەی مذکری غائب لە مضارعا دووەم بو تثنیەی مؤنثی غائب .
وە مذکری مخاطب وە مؤنثی مخاطب . سێهەم بو جمعی مذکری
غائب چوارەم بو جمعی مذکری مخاطب پینجەم بو مفردی مؤنثی
مخاطب جاوانە حەرف ئەکری لە گەل الحاقی نونی تاکیدا

به ئه‌فعالی خمسه‌وه ئه‌و نونه‌که زۆ له‌گه‌ل ئه‌وانا بوه چونکی
حه‌رفی اعرابه وه نونی تاکید به هه‌ر فعلیکه‌وه لکان
ئه‌یکه‌ن به مبنی : وحذف واو یفعلون وتفعلون
ویاء تفعلین) وه هه‌م حه‌ذف ئه‌کری له کاتی لحوقی
نونی تاکید به فعله‌وه واوی ضمیری فاعل له جمعی مذکری
غائب وه مخاطبا وه یه‌ی ضمیری فاعل له مفرده‌ی مؤنثی
مخاطبا له به‌رئه‌وه التقاء الساکنین په‌یدا ئه‌بی له به‌ینی
ئه‌و واو و یه‌دا له‌گه‌ل نونه تاکیده‌که‌دا وه اکتفایش
ئه‌کری به ضمه‌ی ماقبلی واو له واوه‌که وه به کسره‌ی ماقبلی
ئه‌و یه‌ی ضمیره له یه‌که‌دا (الا اذا انفتح ما قبلهما) ئه‌گه‌ر
کاتی له حه‌رفی ماقبلی ئه‌و واو و یه مفتوح بی ئه‌وه
له‌و کاتا ئه‌و واو و یه حه‌ذف ناکرین چونکی ضمه نیه
له پیشی واوه‌که‌وه وه کسره نیه له پیشی یه‌که‌وه هه‌تا
ده‌لاله‌ت بکه‌ن له سه‌ریانا وه ضمیری فاعلیش عمده‌یه
به بی ده‌لیل حه‌ذف ناکرین وه له‌م کاتا واوه‌که مضموم ئه‌کری

وه یه‌که مکسور ئه‌کری رلخولاتخنشونّ بو جمعی مذکری

مخاطب ئه‌صله‌که‌ی تخشیون بو وه‌کو تعلمون یه متحرك

ما قبل مفتوح قلب مان کرد به ئه‌لف وه حه‌ذفیشمان

کرد له به‌ر التقاء الساکنین له به‌ینی ئه‌لف وه واوه‌که‌دا

گه‌را به تخشونّ لای ناصیه‌مان داخل کرده سه‌ری

وه فعله‌که‌ی مجزوم کرد به حذفی نون گه‌را به لاتخشوْ جا

موکدمان کرد به نونی ثقیله وه التقاء الساکنین په‌یدا بو

له به‌ینی واو و نونه‌که‌دا دروست نه‌بو حذفی نونه‌که‌ بلکه‌ بێ

له به‌ر ملاحظه‌ی تاکیده‌که وه دروستیش نه‌بو که

حذفی واوه‌که بکه‌ین چونکی ضمیری فاعل عومده‌یه وه

به بێ ده‌لیل حذف ناکری وه ماقه‌بله‌که‌یشی مفتوح بو

وه مضموم نه‌بو حه‌تا ده‌لاله‌ت بکا له سه‌ری ناچار بوین

واوه‌که‌مان مضموم کرد بو ده‌فعی التقاء الساکنین له

به‌ر ئه‌وه‌که واو مناسبی ضمه‌یه گه‌را به لاتخشونّ

له سه‌ر وه‌زنی لا تفعوُنّ به حذفی لام الفعل له به‌ر

حذفی یه‌ی لام الفعل له موزونه‌که‌دا :

(ولا تَخْشَيِنّ) بۆ مفرەدی مۆئەنەثی مخاطب ئە صلەکەی

تخشَيين بو وەکو تەماشین یە متحرك ما قبل مفتوح

قلب مان کرد بە ئەلف وە ئەلفەکەمان حذف کرد

لەبەر التقاء الساکنین گەرا بە تَخْشَيْن لای ناهیەمان

داخل کردە سەری حذفی نونەکەی کرد گەرا بە لا تَخْشَى

مۆکد مان کرد بە نونی ثقیلە وە جا التقاء ساکنین

پەیدا بو لە بەینی یە و نونە تاکیدەکەدا حذفی نونەکەمان

نەکرد لەبەر ملاحظەی تاکیدەکە وە حذفی یەکەشمان

نەکرد چونکی ما قبلەکەی مفتوح بو وە شتی لە بو کە

دەلیل بی لە سەر یەکە وە ضمیری فاعلیش عومدەیە بە بی

دەلیل حذف ناکری ناچار حەرەکەدارمان بە کەسرە

لەبەر مناسبەی یە لەگەل کسرەدا گەرا بە لا تَخْشَيِنّ

لە سەر وەزنی لا تَفْعَيِنّ بە حذفی لامەکەی لەبەر

حذفی لام الفعل لە موزونەکەیا وەکو باسمان کرد

(وَلَتُبْلَوُنّ) بۆ جەمعی مذکری مخاطبی بنا مفعول ئە صلەکەی

تُبْلَوُنَّ بو وەکو تَنْصُرُونَ واو متحرکە ماقبل مفتوح قەلبمان

کرد بە ئەلف وە ئەلفەکەمان حذف کرد لەبەر التقاء الساکنین.

لەبەینی ضُویو واوەکەدا گەڕا بە تُبْنَوُنَّ جالامی جوابی قەسەم

هاتە سەری وە مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە حذفی

نونی جەمعەمان کرد جا التقاء الساکنین پەیدابو لەبەینی

واوو نونەتاکیدەکەدا دروستە لەبو حذفی نونەکە بکەین

لەبەر ملاحظەی تاکیدی فعلەکە وە دروستیش نەبو حذفی

واوەکە بکەین چونکی ماقبلەکەی مفتوح بو وە حەرەکەی

نەبو دەلالەت بکا لەسەری ناچار نفسی واوەکەمان

مضموم کرد لەبەر مناسبەی واو لەگەل ضمەدا گەڕا بە

لَتُبْلَوُنَّ لەسەر وەزنی لَتُفْعَوُنَّ بە حذفی لامەکەی

لەبەر حذفی لام الفعل لە موزونەکەیا

(وَاِمَّا تَرَیِنَّ) بو مفرەدی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی

تَرْأَیِینَ بو وەکو تَعْلَمِیْنَ

جه‌زنی هه‌مزه‌که‌مان کرد له‌به‌ر تخفیف پاش نقلی فتحه‌که‌ی
بو ما قبلی جا یه‌ی ئه‌وه‌ل متحرک وه‌ ما قبلی مفتوح بو قه‌لبمان
کرد به‌ ئه‌لف وه‌ ئه‌لفه‌که‌یشمان حه‌زف کرد له‌به‌ر
التقاء الساکنین گه‌را به‌ تَرَیْنَ له‌سه‌ر وه‌زنی تَفَیْنَ
به‌ حه‌زفی عه‌ین وه‌ لام له‌به‌ر حه‌زفی عین الفعل وه‌ لام
الفعل له‌ مَوْزُونه‌که‌یا جا اِمّای شرطیه‌مان داخل کرد
سه‌ری وه‌ حَذفی نونه‌که‌ی کرد گه‌را به‌ اِمّا تَرَیْ ...
موکرمان کرد به‌ نونی ثقیله‌ وه‌ التقاء الساکنین په‌یدا بو له‌
به‌ینی یه‌ و نونه‌که‌دا دروست نه‌بو حه‌زفی نونه‌که‌ بکه‌ین
له‌به‌ر ملاحظه‌ی تاکیدی فعله‌که‌ وه‌ دروستیش نه‌بو
حه‌زفی یه‌که‌ بکه‌ین چونکی ما قبله‌که‌ی مفتوح بو وه‌ ده‌لیل
له‌سه‌ر یه‌که‌ نه‌بو ناچار مکسورمان کرد له‌به‌ر مناسبه‌ی
یه‌ له‌گه‌ل کسره‌دا گه‌را به‌ اِمّا تَرَیِنَّ له‌سه‌ر وه‌زنی
تَفَیِنَّ به‌ حه‌زفی عین وه‌ لام له‌به‌ر ئه‌وه‌که‌ حه‌زفی
عین الفعل وه‌ لام الفعل کراوه‌ له‌ موزونه‌که‌یا :

(وَيُفتح مع النون آخر الفعل اذا كان للواحد والواحدة

یانی مفتوح ئەکری آخری فعل لەکاتی تاکید بە نونی ثقیلە یا خفیفە

هەرکاتی ئەو فعلە لە سەر صورەتی مفرەدی غائب یا مخاطب مذکری

یا متکلم بی وە یا بو مفرەدی مؤنثی غائب بی (وَيُضم اذا كان

فعل جماعة الذكور) وە ئە مینیتە وە لە سەر ضمە هەرکاتی

فعلی جاعەتی مذکری غائب یا مخاطب بی (وَيكسر اذا كان فعل

الواحدة المخاطبة) وە ئە هیلو یتە وە لە سەر کەسرە

هەرکاتی فعلی مفرەدی مؤنثی مخاطب بی (فتقول فی امر

الغائب مؤكدا بالنون الثقيلة جاتو ئەلی ئەمری

غائب دا لەکاتی کا مؤکد بی بە نونی ثقیلە وە (لِيَنصُرَنَّ

بو مفرەدی مذکری غائب ئەصلەکەی لینصر بو مؤکد مان

کرد بە نونی ثقیلە وە آخرەکەن مفتوح کردگە را بە لینصرنّ

(لِينصرانِّ) بو تثنیەی مذکری غائب ئەصلەکەی لینصرا بو

مؤکد مان کرد بە نونی ثقیلە وە وە نونەکەمان مکسور کرد

گەرا بە لینصرانّ (لِينصُرُنّ) بو جمعی مذکری غائب ئەصلەکەی

لِيَنصُرُوا بۆ مُوكدمان كرد بە نونی ثقیلە وە حذفی واوەكەمان
كرد لە بەر التقاء الساكنين وە ما قبلەكەمان بە مضمومی هێشتەوە
بۆ ئەوە دەلالەت بكا لە سەر واوەكە گەرا بە لَيَنصُرُنَّ
(لَتَنصُرِنَّ) بۆ مفردی مؤنثی غائب ئەصلەكە لتنصر
بۆ مؤكدمان كرد بە نونی ثقیلە وە آخرەكەمان :
مفتوح كرد گەرا بە لَتَنْصُرَنَّ (لتنصرانّ بۆ تثنیە
مؤنثی غائب ئەصلەكەی لتنصرا بۆ مؤكدمان كرد بە
نونی ثقیلە وە نونەكەمان مكسوركرد گەرا بە
لِتَنصُرانِّ (لَيَنصُرْنانِّ) بۆ جمعی مؤنثی غائب
ئەصلەكە لينصُرْنَ بۆ مؤكدمان كرد بە نونی ثقیلە
وە هاتیی بە ئەلفی لە بەینی نونەكانا وە نونە ثقیلەكەمان
مكسوركرد گەرا بە لَيَنصُرْنانِّ . وفي أمر الغائب مؤكد
بالنون الخفیفة لَيَنصُرَنْ بۆ مفردی مذكری غائب
ئەصلەكەی لینصر بۆ مؤكدمان كرد بە نونی خفیفە وە
ما قبلی نونەكەمان مفتوح كرد گەرا بە لَيَنْصُرَنْ ..

(لَيَنْصُرُنَّ) بۆ جه‌معی مذكری غائب ئه‌صله‌كه‌ی لَيَنْصُرُوا بو

مؤكدمان كرد به نونی خفيفه وه حذفی واوی جه‌معه‌كه‌مان

كرد له به‌ر التقاء الساكنين وه ضمه‌ی ما قبله‌كه‌مان كرد

به دەلیل له سه‌ری گه‌را به لَيَنْصُرُوا . (لَتَنْصُرَنَّ) بۆ مفردی

مؤنثی غائب ئه‌صله‌كه‌ی لتنصر بو مؤكدمان كرد به نونی

خفيفه وه ما قبله‌كه‌مان مفتوح كرد گه‌را به لَتَنْصُرَنْ :

(وفي امر الحاضر مؤكدا بالنون الثقيلة) تۆ ئه‌ليت له ئه‌مری

مخاطبا كه ئه‌مری به صيغه‌یه له حالی تأكيد به نونی ثقيله‌دا

(اُنْصُرَنَّ) بۆ مفردی مذكری مخاطب ئه‌صله‌كه‌ی اُنْصُر بو جا

مؤكدمان كرد به نونی ثقيله وه ما قبله‌كه‌مان مفتوح كرد گه‌را

به اُنْصُرَنَّ (اُنْصُرَانِّ) بۆ تثنيه‌ی مذكری مخاطب ئه‌صله‌كه‌ی

انصرا بو مؤكدمان كرد به نونی ثقيله وه نونه‌كه‌مان مكسور كرد

گه‌را به اُنْصُرَانِّ (اُنْصُرُنَّ) بۆ جمعی مذكری مخاطب ئه‌صله‌كه‌ی

انصروا بو مؤكدمان كرد به نونی ثقيله وه حذفی واوه‌كه‌مان

كرد له به‌ر التقاء الساكنين وه اكتفامان كرد به ضمه‌ی ما قبله‌كه‌ی

گەڕا بە اُنصُرِنَّ . (اُنصُرِنَّ) بۆ مفرەدی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی اُنصری بۆ مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە حذفی یەکەمان کرد لەبەر اکتفا بە کسرەی ماقبلەکەی گەڕا بە اُنصُرِنَّ (اُنصرانِّ) بۆ تثنیەی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی اُنصرا بۆ مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە نونەکەمان مکسور کرد گەڕا بە اُنصُرانِّ (اُنصُرنانِّ) بۆ جمعی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی اُنصُرنَ بۆ مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە گەڕا بە اُنصُرنَنَّ هاتین بە ئەلفی لە بەینی نونی جمع وە نونی تاکیدەکەدا وە نونە تاکیدەمان مکسور کرد گەڕا بە اُنصُرنانِّ

(وبالخفیفة) تو ئەلێیت لە ئەمری مخاطبا لە کاتی تاکید بە نونی خفیفە (اُنصُرَنْ) بۆ مفرەدی مذکری مخاطب ئە صلەکەی اُنصرُ بۆ مؤکدمان کرد بە نونی خفیفە وە ماقبلەکەمان مفتوح کرد گەڕا بە اُنصُرَنْ (اُنصُرُنْ) بۆ جمعی مذکری مخاطب ئە صلەکەی اُنصُروا بۆ مؤکدمان کرد بە نونی خفیفە وە حذفی واوەکەمان کرد لەبەر التقاء الساکنین وە اکتفا بە ضمەی ماقبلەکەی بۆ دەلالەت لە سەری

گەرا بە اُنصُرنَ دا اُنصِرنَ بو مفرەدی مؤنثی مخاطب ئەصلە کەی
انصُری بو موئکدمان کرد بە نونی خفیفەوە . وەحذفی یەکەمان
کردلەبەر التقاء الساکنین وەکەسرەی ماقبلەکەی (اکتفا بە ئەم)
گەرا بە اُنصُرِن دا (بیدا ربن) لەم مثالە پیشوانە وەکو
ذکرمان کردن دەرکەوت کە نونی خفیفە لاحەق نابی بە
فعلی تثنیە وجمعی مؤنثە وە چە لە مضارع وەچە لە
ئەمری بە صیغەدا وەکو لە پیشەوە تصریحی پی کرد ...
جا لاتی کە مصنف رزگار بو لە باسی تحویلی مصدر بو فعلی
ماضی ومضارع دنەهی وە لەمر بە صیغە ومتعلقاتی
ئەوانە دەستی کرد بە باسی اسمی فاعل وە اسمی مفعول وە
تحویلی مصدر بو ئەو صیغانە بەهوی مضارعەوە فەرموی
(واما اسم الفاعل والمفعول من الثلاثی المجرد) مادام
تو بتەوی صیغەی اسمی فاعل وە اسمی مفعول دروست
بکەی لە ثلاثی مجرەدا (فالاکثر ان یجیئ اسم الفاعل
منە علی فاعل) ئەوە بزانە زوربەی أحوال ئەوەیە کە

اسمی فاعل لە سەروەزنی فاعلی (تقول ناصر) جا تویەلی
لە دروست کردنی اسمی فاعلی ثلاثی مجرد لە سەروەزنی فاعل
(ناصر) بو مفرەدی مذکری غائب ومخاطب ومتکلم ئەصلەکەی
ینصر یا تنصر یا انصر بو حذفی حرفی مضارعەکەمان کرد
وە فاء الفعلەکەمان مفتوح کرد وە هاتین بەئەلفی لە
بەینی فاء الفعل وە عین الفعلەکەیا وە عین الفعلەکەمان
مکسور کرد گەرا بە ناصر (ناصران) بو تثنیەی مذکر لە
حالەتی رەفعەدا ئەصلەکەی ناصر بو ئەلف ونونی مکسورة
علامەتی تثنیە بو لە حالی رەفعدا لاحقمان کردپیەوە وە
ئەلف مقتضی فتحەی ماقبلەکەی ماقبلەکەمان مفتوح کرد
گەرا بە ناصران (ناصرین بو تثنیەی مذکر لەحالەتی نصبة
جەرەدا ئەصلەکەی ناصر بو یەو نونە علامەتی تثنیە بو
لە حالەتی نصبە وجەرەدا الحاقمان کردن بە آخریەوە وە
ماقبلی یەکەمان مفتوح کرد لە بەر فەرق لە بەینی بە تثنیەو
جەمعدا گەرا بە ناصرین (ناصرون) بو جمعی مذکر لە حالی

ره‌فعه‌دا ئه‌صله‌كه‌ی ناصر بو واوونون عه‌لامه‌تی جمعی مذكر بو لاحقمان
كرد به‌ آخریه‌وه‌ گه‌را به‌ ناصرون (ناصرین) بو جمعی مذكر له‌حالی
نصبه‌وجه‌ره‌دا ئه‌صله‌كه‌ی ناصر بو یه‌ونون علامه‌تی جمعی مذكر بو
له‌حاله‌تی نصبه‌وجه‌ره‌دا لاحقمان كرد به‌ آخریه‌وه‌ وه‌یه‌كه‌مان
مكسور كرد گه‌را به‌ ناصِرین (ناصِرَة) بو مفرده‌ی مؤنث له‌
غائبو مخاطبو متكلم دائه‌صله‌كه‌ی ناصر بو تی وتنوین عه‌لامه‌تی
مفرده‌ی مؤنث بو الحاقمان كرد به‌ آخریه‌وه‌. جاتیی تأنیث
باعثی فه‌تحه‌ی ماقه‌بلی بو ماقه‌بله‌كه‌مان مفتوح كرد گه‌را به‌ ناصرة
(ناصرتان) بو تثنیه‌ی مؤنث له‌حاله‌تی ره‌فعه‌دا ئه‌صله‌كه‌ی
ناصرة بو ئه‌لف ونون عه‌لامه‌تی تثنیه‌ بون له‌حاله‌تی ره‌فعه‌دا
الحاقمان كرد به‌ آخریه‌وه‌ ئه‌لف باعثی فه‌تحه‌ی ماقه‌بلی بو ماقبله‌كه‌مان
مفتوح كرد وه‌ حذف تنوینه‌كه‌مان كرد له‌به‌ر ره‌فعی التقای
ساكنین كه‌ تنوین وه‌ ئه‌لفه‌كه‌ن گه‌را به‌ ناصرتان : (ناصرتین)
بو تثنیه‌ی مؤنث له‌حاله‌تی نصبه‌وجره‌دا ئه‌صله‌كه‌ی
ناصرة بو یه‌ونون عه‌لامه‌تی تثنیه‌ی مؤنث بون له‌حاله‌تی

نصبه وجه‌رّه‌دا الحاقیان کرد به آخریه یه‌ی تثنیه باعثی
فه‌تحه‌ی ما قبلی بو ما قبله‌که‌یان مفتوح کرد وه حذفی
تنوینه‌که‌یان کرد له‌به‌ر ده‌فعی التقای ساکنین که‌ تنوین
وه‌یه‌که‌ن گه‌را به‌ ناصرتین (ناصرات) بو جمعی مؤنث
سالم ئه‌صله‌که‌ی ناصرة بو ئه‌لفه و تی عه‌لامه‌تی
جمعی مؤنثی سالم بون الحاقیان کرد به آخریه وه ئه‌لف
باعثی فه‌تحه‌ی ما قه‌بلی بو ما قه‌بله‌که‌یان مفتوح کرد . وه
حه‌ذفی تنوینه‌که‌یان کرد له‌به‌ر چاری التقای ساکنین گه‌را
به‌ ناصِرَتاتٌ جا دو عه‌لامه‌تی تانیثه‌که‌ و تنه‌یه‌ک حذفی
عه‌لامه‌تی جمعه‌که‌یان نه‌کرد چونکی ده‌لاله‌تی ئه‌کرد له‌سه‌ر
تانیث وه جمعیه‌ت وه حه‌رفی علامه‌تی مفرده‌که‌یان کرد
چونکی ته‌نیا ده‌لاله‌تی له‌سه‌ر تانیث ئه‌کرد گه‌را به‌ ناصرات
(ونواصر) بوجه‌معی مکسّری مؤنث ئه‌صله‌که‌ی ناصرة بو هاتین
به‌ئه‌لفی له‌به‌ینی فاء الفعل وه عین الفعله‌که‌یا جا التقای ساکنین
په‌یدا بو له‌ هوی هه‌ردو ئه‌لفه‌که‌وه جا قه‌لبی ئه‌لفی صیغه‌ی

فاعلەان کرد بە واو وە عین الفعلە کەمان مکسورکرد

گەرا بە نواصِرَة جا لەبەرئە وە ئەم صیغە مختص بو

بە مؤنثەوە وەکو حوائض وە طوالق لە جەمعی

حائض وە طالق دا احتیاجمان نەبو بەتی تانیثە کە

وەحەزفمان کرد گەرا بە نواصِرُ ٤ (واما اسم المفعول منه

فالأکثر ان یجیئ علی مفعول ٤ وە ئەما اسمی مفعول لە

فعلی ثلاثی مجرد ئەوە زورتر ئەمەیە کە دروست بکری

لەسەر وەزنی مفعول (نقول) تەئەلی لە اسمی مفعولی

ثلاثی مجرد ا (منصور) بو مفرەدی مذکری غائب وە مخاطب وەمتکلم

وە بوئەصلەکەی یُنْصَرُ تُنْصَرُ اُنْصَرُ هەلئەگری بەپی

مقامی استعمالی مضارعی بنا مفعول جا حەزفی حەرفە

مضارعەکەمان کرد وە میمیکی مفتوحەمان لە جیگەیا دانا

وەها تیت بە واوی لە بەینی عین الفعل وە لام الفعلە کەیا

واو باعثی ضمەی ماقەبلی بو ماقەبلەکەمان مضموم کرد تنوین

علامەتی اسمی متمکن بو الحاقمان کرد بە آخریەوە گەرا بە مَنْصُورٌ

(منصوران) بۆ تثنیەی مذکر لە حالەتی رەفعەدا ئەصلەکەی منصور بۆ ئەلفونون عەلامەتی تثنیە بون لە حالەتی رفعەدا الحاقیان کردن بە آخریەوە ئەلف باعثی فەتحەی ماقبلی بۆ ماقبلەکەیان مفتوح کرد وەحذفی تنوینەکەیان کرد لەبەر دەفعی التقاء الساکنین گەدا بە منصوران.

(منصورَین) بۆ تثنیەی مذکر لە حالەتی نصبە وجەرەدا ئەصلەکەی منصور بۆ یە وەنون عەلامەتی تثنیە بون لە حالەتی نصبە وجەرەدا الحاقیان کردن بە آخریەوە جا حەذفی تنوینەکەیان کرد لە بەر دەفعی التقاء الساکنین وە ماقەبلی یەکەیان مفتوح کرد هەتا فەرقی بێ لە بەینی یەی تثنیە وجەمعدا گەرا بە منصورَین

(منصورون) بۆ جەمعی مذکر لە حالەتی رەفعەدا ئەصلەکەی منصور بۆ واو ونون عەلامەتی جەمعی مذکر بون لە حالەتی رەفعەدا الحاقیان کردن بە آخریەوە وەحەذفی تنوینەکەیان کرد لە بەر دەفعی التقاء الساکنین گەدا بە منصورون :

(منصورین) بو جه معی مذکوری سالم له حاله تی نصبه وجه رّه دا

له صله که ی منصوربو یه و نون عه لامه تی جه مع بون له حاله تی

نصبه وجه ره دا الحاقان کردن به آخریه وه وه یه باعثی

که سره ی ماقه بله که ی بو ماقه بله که مان مکسور کرد. وه

حه ذفی تنوینه که مان کرد له به ر ره فعی التقاء الساکنین گه را

به مَنصُورین (منصورة) بو مفردی مؤنثی غائب یا مخاطب

یا متکلم له سه ر اقتضای مقام له صله که ی منصوربو رتی،

وه تنوین عه لامه تی مفرده ی مؤنث بون الحاقمان کردن

به آخریه وه تی تأنیث باعثی فه تحه ی ماقبلی بو ماقبله کمان

مفتوح کرد گه را به مَنصُورَة. (مَنصُورَتان) بو تثنیه ی

مؤنث له حاله تی ره فعه دا ئه صله که ی منصورة بو ئه لف

نون عه لامه تی تثنیه بون له حاله تی ره فعه دا الحاقمان کردن

به آخریه وه ئه لف باعثی فه تحه ی ماقبلی بو ماقبله که مان

مفتوح کرد وه حذفی تنوینه که مان کرد له به ر ره فعی التقاء

الساکنین گه را به منصورتان (مَنصُورَتَین) بو تثنیه ی

مؤنث لە حالەتی نەصبە وجەرەدا لە صلەکەی منصورة بو
یەو نون علامەتی تثنیە بون لە حالەتی نصبە وجەرەدا
الحاقان کردن بە آخریە وە . وە ماقەبلی یەکەیان مفتوح
کرد لەبەر فەرقی تثنیە وجمع وە حذفی تنوینەکەیان
کرد لەبەر دەفعی التقاء الساکنین گەرا بە منصورتین
(ومنصورات) بوجمعی مؤنثی سالم لە صلەکەی منصورة
بو لە لفظی علامەتی جمعی مؤنث بون الحاقیان کردن
بە آخریە وە بە لفظ باعثی فەتحەی ماقەبلی بو ماقەبلەکەیان
مفتوح کرد وە حذفی تنوینەکەیان کرد لەبەر دەفعی
التقاء الساکنین گەرا بە منصورتات جا اجتماعی دو علامەتی
تانیث بو وە دروست نەبو حەذفی علامەتی جمعەکە
بکەین چونکی تانیث وەجمعیەتی لەگەیاند وە حذفی علامەتی
معرەوەکەمان کرد چونکی تەنیا تانیثی لەگەیاند گەرا بە
منصورات (ومناصر) عطفە لەسەر منصورات وا تە
مناصریش وەکو منصورات جمعی مؤنثە بە صیغەی مکسر

ئه‌صله‌كه‌ى منصورة بو هاتيێ به‌ ئه‌لفى له‌ به‌ينى فاء الفعل

وه‌ عين الفعله‌كه‌ يا وه‌ عين الفعله‌كه‌مان مكسور كرد

گه‌را به‌ مناصرة جا له‌ به‌ر ئه‌وه‌ ئه‌م صيغه‌ مخفّف بو

به‌ مؤنثه‌ وه‌ استغنامان كرد له‌ تى تأنيثه‌كه‌ وه‌لامان برد

گه‌را به‌ مُناصِرُ (ونقول ممرورٌ به ممرورٌ بهما ممرورٌ بهم

ممرورٌ بها ممرورٌ بهما ممرورٌ بهنّ) يانى هه‌ركاتى بته‌وى إسمى

مفعول دروست بكه‌ى له‌ فعلى متعدى ئه‌وه‌ مضارعى ئه‌وفعله‌

ئه‌به‌يته‌ سه‌ر وه‌زنى اسمى مفعول وه‌ حذفى فاعله‌كه‌ى

ئه‌كه‌ى وه‌ مفعول به‌ ئه‌وفعله‌ ئه‌كه‌ى به‌ نائب فاعل وه‌

مرفوعى ئه‌كه‌ى وه‌ ئه‌ما ئه‌گه‌ر بته‌وى اسمى مفعول له‌ فعل

لازم دروست بكه‌ى ئه‌وه‌ پيويسته‌ له‌ پيشا ئه‌وفعله‌ لازمه‌

بكه‌ى به‌ متعدى به‌ واسطه‌ى [redacted] حه‌رفى جه‌ر وه‌

چونكى له‌ پيشى ئه‌وا كه‌ ئه‌و فعله‌ لازمه‌ بكه‌ى به‌ متعدى شتى نيه‌

دا بنرى له‌ جيگه‌ى فاعلى ئه‌وفعلا تا صيغه‌ى اسمى مفعول

دروست بكه‌ى وه‌ اسنادى بده‌ى بولاى ئه‌و وه‌ نائبى فاعله‌

جا لە سەرئەم یاسا مصنف رحمه الله تعالی فەرموی

(وتفتول ممرور به ممرور بهما) تا آخر یعنی صیغەی یَمُرّ لە

جوملەی (یَمُرّ زیدٌ) کە فعلی مضارعی لازمە کاتی وسیتت

صیغەی اسمی مفعولی لی دروست بکەی پیویستە بە هوی

حەرفی جەرەوە بیکەی بە متعدی بولای مفعول بە وەبلی

یَمُرّ زیدٌ بە . جا صیغەی (یمرّ) بکە بە ممرور وە زید

کە فاعلە حەرفی بکە وە جار ومجرورەکە کە مفعول بە غیرە

صریحە لە جیگە یا دابنی وە اسنادی اسمە مفعولەکە

بدە بولای وەبلی ممرور بە وە هەروا باقی صورەتەکان

وە لە هەمویانا اسمە مفعولەکە لەسەرحالی افراد و

تذکیر ئەمینیتە وە بە وینەی فعلی اسنادبدری بولای

فاعلی ظاهر وە لە وەی پیویستە لە تثنیە وجمع وەتذکر

وەتانیث لە نائب فاعلەکەدا کە جار ومجرورەکە یە دەرئەکەوێ

وەکو مصنف فەرمویەتی (فَتُثَنِّی وَتَجْمَعُ وتُذکِّر وتُؤنِث الضمیرَ

في ما یتعدی بحرف الجر لا اسم المفعول) بالی تر تثنیە وجمع

وه تذكير و تانيث دينى به سه رئه و ضميرا كه مجرور بوه به حه رفه

جه رّه كه له هه ر اسمى مفعولێك دا كه لازم بوبێ وه بوبێ به متعدى

به هۆى حه رفى جه رّه وه ، وه ده ست له اسمه مفعوله كه

ناده ى چونكى ئه و جارّ و مجروره بوه به نائبى فاعل وه هه ر مشتق

اسنا د بدرى بولاى فاعل يا نائبى فاعل به مفرد دى وه مذكرى ئه هينيت و

جا له به رئه وه مصنف رحمه الله تعالى له مه و پيش فه رموى اكثر

وا يه اسمى فاعلى ثولاثى مجرد له سه ر وه زنى فاعل وه اسمه مفعوله

كه ئيشى له سه ر وه زنى مفعول بێ وليستى باسى مقابلى ئه وا كثره بكا ئيش

بكا وه فه رموى (و فعيل قد يجيئ بمعنى الفاعل كالرحيم بمعنى الراحم

و بمعنى المفعول كالقتيل بمعنى المقتول) يانى كه م جار ئيسمى فاعل

وه ئيسمى مفعولى ثولاثى مجرد له سه ر وه زنى فاعل و مفعول

نابن به لكو له سه ر وه زنى (فعيل) دێن جا مثالى ئه و ئيسمى فاعله

كه له سه ر وه زنى فعيل بێ وه كو رحيم كه به مه عنا راحمه

وه مشتقه له يرحم حه رفى حه رفه مضارعه كه مان كرد وه

فاء الفعله كه مان مفتوح كرد وه عين الفعله كه مان مكسور كرد

وە هاتیێ بە یە ئیکی ساکنە لە بە ینی عین الفعل وە لام الفعلة کە یا

گەرا بە (رحیم) . وە مثالی ئە و ئیسمە مفعولە کە لە سەر

وەزنی فعیل بێ وەکو (قتیل) کە بە مەعنای مقتول ە

مشتقە لە یُقتَل بە صیغەی بنا مفعول حەرفە مضارعەکەمان

حەزف کرد وە فاء الفعلە کەمان مفتوح کرد وە هاتیێ

بە یە ئیکی ساکنە لە بە ینی عین الفعل وە لام الفعلە کە یا

گەڕا بە (قتیل) .

حالاکە مصنف لە جانی بو لە باسی ئیسمی فاعل وە ئیسمی مفعولی

ثولاثی مجرد دەستی کرد بە باسی اسمی فاعل وە اسمی مفعول لە غیری

ثولاثی مجرد دا وەکو ثولاثی مزید وە روباعی مجرد و مزید فیه وە فەرمویـ

{واما ما زاد علی الثلاثة} وە لە ما اسمی فاعل وە اسمی مفعولـ

لە فعلیک دا زیا تر بێ لە سە رسە حەرف (فالضابط فیه

ان تضع المیم المضمومة موضع حەرف المضارعة وتکسر

ما قبل الآخر فی اسم الفاعل وتفتحه فی اسم المفعول)

ئەوە قاعدەی کلیە بو دروست کردنیان ئەوە یە کە میمیکی

مضمومه دا بێ له جیگه ی حه رفی مضارعا وه حه رفی پێش

آخری مکسور بکه ی له ئیسمی فاعل دا وه مفتوحی بکه ی

له ئیسمی مفعول دا (کخو مکرِم) بو اسمی فاعلی بابی افعال

مشتقه له یکرم هاتێ به میمیکی مضمومه له جیگه ی

حه رفی مضارعدا وه ما قبلی آخره که مان مکسور کرد

هیشته وه گه را به مُکرِم (ومُکرَم) بو ئیسمی مفعولی بابی

افعال هاتێ به میمیکی مضمومه له جیگه ی حه رفی مضارعا

وه ما قبلی آخره که ی مان مفتوح کرد بو له وه فه رقی بێ

له به ینی اسمی فاعل وه اسمی مفعول دا گه را به مُکرَم :

ومدحرج ومدحرج ومستخرج ومستخرج به ضمه ی میمی

هه مویان وه کسره ی ما قبلی آخر له اسمی فاعل وه فه تحه ی له اسمی

مفعول دا وه دروست کردنیان وه کو مکرِم وه مکرَم وایه

وقد یستوی لفظ الفاعل والمفعول فی بعض المواضع ٤

وه که می جار صیغه ی ئیسمی فاعل وه ئیسمی مفعول وه کو

یه کیان لی دی له لفظا حه ای به هوی ده غمی ما قبلی آخره که ی

لەآخرەکەیانا (مُحابّ) بونیسمی فاعل ونیسمی مفعولی بابی مُفاعلە (ومُتحابّ) بو ئیسمی فاعلو ئیسمی مفعولی بابی تفاعُل (ومضطرّ ومُعتدّ) بواسمی فاعلواسمی مفعولی بابی افتعال (ومنصبّ) بو ئیسمی فاعلی بابی انفعال (ومنصبّ فیه) بواسمی مفعولی عەینی ئەو بابە ئیتە صیغەی اسمی فاعل واسمی مفعول لەهەردوبانا یەکیکە وەیا بەهوی اعلال کردنی عین الفعل وەقەلبی واوو یە بە ئەلف بی (وَ) کو (مختار) بواسمی فاعل وە اسمی مفعولی بابی افتعال (ومنجاب) بواسمی فاعلی بابی انفعال (ومنجاب عنه) بواسمی مفعولی عەینی باب ئیتە لفظی اسمی فاعلواسمی مفعول لەم سە لفظانا وەکو یەکن (ویختلف التقدیر) بەلام تقدیر وە ئەصلی مقدەری ئەولفظانەکە اسمی فاعلن جیاوازە لەگەل ئەصلی مقدری ئەولفظانەکە اسمی مفعولن چونکی ماقەبلی آخر لە اسمە فاعلە کانا مکسورە وەلە اسمە مفعولەکانا مفتوحە مثلا

ئەصلی پێنج صیغە ئەوەلەکان مُحابِبٌ. ومُتَحابِبٌ ومُضطَرِرٌ.

ومُعتَدِدٌ. ومُنْصَبِبٌ بو بە کەسرەی حەرفی ماقەبلی آخر

بواسمی فاعل. ومُحابَبٌ. ومُتَحابَبٌ. ومُضطَرَرٌ ومُعتَدَدٌ

ومُنصَبَبٌ فیه بە فەتحەی ماقەبلی آخر بواسمی مفعول

وەلە هەمویانا اجتماع المثلین رووی دا وەحەزفی

حەرەکەی مثلی ئەوەلمان کرد وەدەغمان کرد لە مثلی

ثانی دا. وەئەصلی سەلفظە دوواییەکان مُختَیِرٌ

ومُنْجَوِبٌ بو بە کەسرەی ماقەبلی آخر لە اسمی فاعلدا

ومُختَیَر ومُنجَوَبٌ عنه بو بە فەتحەی ماقەبلی آخر لە

اسمی مفعول دا وەبەیاسای أعلال واو ویە متحرکە وە

ماقەبل مفتوح قەلبمان کردن بە ئەلف وەبون بەولفظانە

وەکو تماشات کردن:

عالکاتی مصنف ئەجاتی بو لە باسی فعلی ماضی وەمضارع وەلە حرب لام

وەنەهی بە لا وەئەمری بە صیغە وەاسمی فاعل وەاسمی مفعول

وئەم صیغانە بەکاردێن لە سالم وەغەیرەسالم دا وەکو

مضاعف وه معتل وه مهموز وه بو ئه‌م سه ئه‌وعه بارى
ئه‌حوالى وا بو كه مختص بو به خويانه‌وه وه زور جيگه‌ى
اعتبار وه اهتمام بون مصنف هات ئه‌م باسانه‌ى
ده‌ست پى كرد به ترتيب وخستنيه پيش باسى باقى ئه‌و
صيغانه كه له تحويلى مصدره‌وه په‌يدا ئه‌بن وه‌كو اسمى
زه‌مان و مه‌كان و آله‌ت وه مصدره‌ بى وه فه‌رعى

(فصل فى المضاعف)

واته ئه‌مه فصليكه له باس وه بيانى ئه‌و مشتقانه كه مضاعفن
جا بزانن لفظى مضاعف اسمى مفعوله له لوغه‌تى عه‌ره‌بانا
به شتيك ئه‌لين دوچه‌نداره كرا بيته‌وه وه له عورفى ئه‌هلى
علمى صه‌رفا تعريفى ئه‌وه‌يه كه له مه‌تنه‌كه ديت (ويقال له
الأصَمّ) وه به مضاعف ئه‌وترى (اصم) يانى كه‌ر به
مناسه‌به هه‌روه‌كو گويچكه‌ى كه‌ر بى نا وه‌كه‌ى توندو پر
ئه‌بى له گوشت يا له ژه‌نگ ئه‌و لفظه‌يش كه مضاعف بى
توند وپرتر ئه‌بى به هوى ئه‌و دو حه‌رفه‌وه كه ئه‌وه‌ليان ده‌غم ئه‌كرى
له دو هه‌م يانا ...

وهو من الثلاثي المجرد والمزيد فيه ما كان عينه ولامه من جنس واحد

مضاعف لە عورفی ئەهلی صەرفا لە ثولاثی مجرد و مزید فیهی دا فعلیکە

یا اسمیکە عین الفعل وە لام الفعل لە یەک نەوعە حەرف بن

(کوردّ و أعَدَّ) وەکو رَدّ لە ثولاثی مجرد کە ماضی بابی نەوە لە

وە أعَدَّ لە ثولاثی مزید فیهی دا کە ماضی بابی إفعالە (فان اصلهما

(رَدَدَ واَعْدَدَ) بە راستی ئەصلی یەکەمیان رَدَدَ وە ئەصلی

دووەمیان أعْدَدَ بوە جا حەذفی حەرەکەی دالی ئەووەلمان

کرد وە ئیدغامان کرد لە دالی ثانی دا بون بە رَدَّ واَعَدَّ ...

(ومن الرباعي ما كان فائه ولامه الأولى وكذا عينه ولامه

الثانية من جنس واحد) وە مضاعف لە عورفی ئەهلی

صەرفا لە فعلی رباعی مجرد یا مزید فیهی دا ئەوەیە لە فاء

الفعل وە لام الفعلی ئەووەلی هەروا عین الفعل وە لام

الفعلی دووهەمی لە یەک نەوعە حەرف بن ...

ویقال له المطابق وە مضاعفی رباعی وەکو ناوئەبری بە

مضاعف ئەوتوی پێی مطابق بە فەتحەی بی بە مەعنا

ومطابق فيه) یانی بەرانبەری وێزاوەری کراوە تیایا لەبەینی

دوحەرفدا کە عیبارەتن لە فاء الفعل وەلام الفعل ئەوەڵ

وەعین الفعل وەلام الفعلی ثانی (نحو زلزل یزلزل زلزلة وزلزالا)

ئەبستە مطابقە وەموافقە کراوە لەبەینی حەرفەکانیا

بەونەوعە وتمان ..

جا ئەگەر کەسی پرسیاری کرد بو مضاعف بەغیرە سالم وەلەجوملەی

معتلاتا دانراوە مع انە یەکی لەحروفی علەی تیدانیە جوابی بدەرەوە

وەبلی (وانما الحق المضاعف بالمعتلات لان حروف التضعیف

یلحقه الأبدال) نەوەکو مضاعف الحاق کراوە بەمعتلاتەوە

ئیلا لەبەر ئەوەکە حەرفی تضعیف گوڕانەوەی بەحەرفیکی تری

بەسەرا ئیت وەکو حروفی علة گورانەوە یانبەسەرا ری

بەحەرفیکی تر والەم خاتی ابدالە مناسبە پەیدابو لەبەینی

مضاعف وەمعتلاتا وەمضاعف الحاق کرا بەمعتلەوە . جامثالی

هاتنی ابدال بەسەر مضاعفا (کقولهم أملیت بمعنی أمللت)

وەکو قەولی عەرەبان ئەلیە أملیت بەگورینەوەی لامی ثانی بەیە

چونکە ئەصڵەکەی أَمْلَلْتُ بووە یائی نووسیم (وکذلك الحذف)
وە هەروەکو إبدال دێ بەسەر حروفی تضعیف دا حەذفیش
دێ بەسەریاناوەکو حەذف دێ بەسەر حروفی علە دا ئەوە
بەم وەزعەشی مناسبە لە بەینی مضاعف و معتلا پەیدا بوە
وە مضاعف الحاق کراوە بە معتلاتەوە . جا مثالی هاتنی حذف
بەسەر مضاعفا (کقولهم مِسْتُ وظِلْتُ بفتح الفاء وکسرها
وأَحَسْتُ) ئەصڵەکەیان مَسِسْتُ وظَلِلْتُ وأَحْسَسْتُ بوە
ئێستە لە دوو مثالەکەوە لە کانا حذفی عین الفعلەکەمان کرد بە خۆیو
حەرەکەکەیەوە گەران بە مَسْتُ وظَلْتُ بە فتحەی فاء الفعل
یا خود نقلی کسرەی عین الفعلەکانمان کرد بۆلای فاء الفعلەکەیان
ئەوجار حذفمان کردن گەران بە مِسْتُ وظِلْتُ بە کسرەی
فاء الفعل وە لە مثالی آخرا ئەصڵەکەی أَحْسَسْتُ بوە وەکو گوتت
حذفی سینی ئەوەلمان کرد لە پاش نەقلی فەتحەکە بۆلای ما قبلەکەی
گەرا بە أَحَسْتُ . خولاصە وەرکەوت بوت کە هەوی الحاقی مضاعف
بە معتل وە ئەمەیە کە مشابهە بە معتل لە هاتنی إبدال و حذف بەسەر

حروفی تضعیفەکەدا وەکو بە سەرحروفی علەدا دێن بیجگە لەمە

لە کاتی ابدالدا ئەوحەرفەکە لە بەدەلی حەرفی تضعیفدا دێت :

عبارەتە لە یە وەکو حالی بوی لە أَمْلَیت لە باتی أَمْلَلْت سابقا.

(والمضاعف یلحقه الأدغام) ئەمە بەیانە بوحەنی لە احوالی

مضاعف یانی لە دووحەرفە مکررەکە وان لە مضاعفدا گەلی

جار ادغامیان بە سەرا دێت (وهو ان تسکن الاول وتدرج

فی الثانی) وە ادغام لە عورفی اهلی تجوید و ئەهلی صەرفدا

ئەمەیە کە حەرفی ئەوەڵ لە دووحەرفە مکررە ساکن بکەی

وە دەمجی بکەی لە حرفی ثانی دا وە بیخوینیتە وە بە توندی بو پاریز

لە فەوتانی (ویسمی الاول مدغما والثانی مدغما فیه) وە حەرفی ئەووەل

ناوئەبری بە مدغم وە دووهەم بە مدغم فیه یانی دەغم تیاکراو ...

جا بزانە ادغام لە سەر سە قسمە یەکەم واجبە دووەم محالە

وە سەههەم جائزە و بە آرەزوی انسانە وە مصنف رحمه الله

بو بەیانی ئەم قسمانە فەرموی (وذلک واجب فی نحو مد یمد واعد

یعد وانقد ینقد واعتد یعتد واستعد یستعد واطمأن یطمأن

یانی ادغام واجبە لەھەر فعلیک دا کە ضمیری بارزی لەگەل دا نەبی

لە فعلی ماضی و مضارعی مضاعفی ثولاثی مجرد مطلقا وە لە ثولاثی مزید فیە

وە رباعی مزید فیە بەمەرجی کە دوحەرفە مکررەکان بیکەوە بن خوای

مضاعفی عورفی بن وەکو اَعَدَّ یُعِدّ وانقَدَّ ینقد واعتَدَّ یعتد

واستَعَدَّ یستعِدّ یا خود هەر مضاعفی لوغەوی بن وەکو اسودّ

یَسودّ وە اسوادّ یسوادّ واطمأنّ یطمئنّ بێلە ئەم شەش

فعلە مضاعفی عورفی و اصطلاحی نین وە بەر تعریفی ئەوە ناکەون

بەلکو هەر لام الفعلە کە یان مکررە وە مضاعفی لوغەوین مع انە

ادغام لەوانا واجبە (وکذا اذا بنیتها للمفعول) وە هەروا ادغام

واجبە لە و فعلانا کاتی کە دروستیان بکەی بو ئە وە کە نیسبەتیان بدری

بولای مفعول (نحو مُدّ یُمَدّ) بو بنا مفعولی ماضی و مضارعی مضاعفی

بابی ئەوەل (وکذا نظائرە) هەروایە حوکمی هاوویّنە کانی مدّ یمدّ

وەکو اُعِدَّ یُعَدّ وە باقی فعلەکان کاتی بنا کران بو مفعول (وفی نحو مَدّ

مَصدرًا) هەم ادغام واجبە لە هاوویّنەی لفظ مَدّ لە مصدرە

مضاعفانە کە شەرتی ادغامیان تیدا هاتوە تەجیگە (وکذلک اذا اتصل

الف الضمیر او واوه او یائه) ههموو ادغام واجبه کانی

که ضمیری فاعلی ساکن بلکی به فعله وه که عبارەتن له ئه لف که

ضمیری فاعلی تثنیه یه وه واو که ضمیری فاعلی جمعه وه یه که ضمیری

فاعلی مفرەدی مؤنثی مخاطبه (لحو مدّا مَدّوا به فهتحهی میم

بو تثنیه وجمعی فعلی ماضی بنا فاعل وه به ضمهی میم بو تثنیه

جمعی فعلی ماضی بنا مفعول یا بو تثنیه وجمعی فعلی ئهمری به صیغه

(ومُدّی) بو ئهمری مفرەدی مؤنثی مخاطب به ضمهی میم وه

ادّغام له ههمو ئهمانه وه وینهیانا واجبه :

جالانی که قسمی ئهوه لی باس کرد که ادغامی واجبه ولیستی قسمی دووهم

باس بکا که ادغامی محاله وه فهرموی (وممتنع) عطفه له سهر

قهولی مصنف که فهرموی واجب یانی ادغام محاله وه قابل نیه

(فی لحو مددتُ وَمَدَدْنا ومددتَ الی مددتن . ویمددن وتمددن

وأمْدُدْنَ ولا تمدُدْنَ) واته ادغام نابیته جیکه وه وجودی محاله

له ههر فعله مضاعفیکدا که ضمیری مرفوعی متحرکی پیوه لکا لیب

خوای فعلی ماضی بی وهکو مددتُ بو متکلمی وحده ومددنا بو متکلمی مع الغیر

(وَمَدَدْتِ بۆ مفردی مذکری مخاطب ومددتما ومددتم وَمَدَدْتِ

ومددتما ومددتنّ که صیغه ی جه معی مؤنثی مخاطبه ویمددن

بۆ جمعی مؤنثی غائب له مضارعا وتمددن بۆ جمعی مؤنثی مخاطب

له مضارعا وامددن ولاتمددن که له وَ ولیان صیغه ی

جمعی مؤنثی مخاطبه له ئه مری مخاطبا وه دووهه میان صیغه ی نهیه

له جه معی مؤنثی مخاطبا والحاصل له هه موو ماده ی اتصالی

ضمیری مه رفوعی متحرک به فعلی ماضی یا مضارعه وه ادغام محاله

له به ر ئه وه شه رتی ادغام ئه مه یه ئه وه ل حه رفی ساکن وه ثانی

متحرک بی وه ئه وه فعلانا به عه کسه وویه که وا بی دهغم قابل نیه

له هه ر دوو متکلم وه هه موو صیغه کانی مخاطبه و جمعی مؤنثی

غائب له ماضی دا وه له صیغه ی جمعی مؤنثی غائب و مخاطب

له مضارعا مطلقا وه له صیغه ی جمعی مؤنثی مخاطب له ئه مری

به صیغه دا : له به ر ئه وه شه رتی ادغامیان تیا نائیته جیگه

وه کو وتمان : (وجائز) عطفه له سه ر ئه وه ولی مصنف که

فه رمووی (وممتنع) یانی ادغام دروسته نه محاله وه نه واجب

اذا دخل الجازم على الفعل الواحد ، كاتى كه عاملى جازم

داخل ببى له سه ر فعلى مفرد له صوره تا چه مفرده‌ى

مذكرى غائب يا مفرده‌ى مؤنثى غائب يا مفرده‌ى مذكرى

مخاطب يا فعلى متكلمى وحده بى يا متكلم مع الغير كه

واله صوره تى مفرده دا هه ر چه ن له مه عنا داچه مع بى

به لام مفرده‌ى مؤنثى مخاطب نيه له م قاعده دا له به ر

ئه وه له مه وادى ادغامى واجبه (فان كان مكسور العين

كيفرّ او مفتوحه كيَعَضّ فتقول لم يَفِرِّ ولم يَعَضِّ

بكسر اللام وفتحها) جا ئه گه ر ئه و فعله مضارعه

مكسور العين بو وه‌كو يفرّ كه له بابى ثانيه يا مفتوح العين بو

وه‌كو يَعَضّ كه له بابى رابعه ئه وه ئه‌توانى بليت

لم يفرّ ولم يعضّ به كسره‌ى لام الفعل ولم يفرّ ولم يعضّ

به فتحه‌ى لام الفعل (ولم يفرر ولم يعضض بالفك ،

وه ئه‌يشى توانى بلى لم يفرر ولم يَعْضَضْ به فه كى ادغام

به صله كه يانى يفرّ و يعضّ بو عاملى جازميان داخل بوه سه ر

وە حەذفی حەرەکەی لام الفعلە کە یانی کرد جالەبەر ئەوەکە لە حالی
ادغاما حەرفی ئەول لە مکەرەرەکان ساکن کرابو التقاء الساکنین
رووی دا لە بەینی ئەوانا جابو رەفعی التقاء الساکنین یا ادّغامەکە
ئەهیلێنەوە وە حەرفی ثانی متحرک ئەکەین بە کسرە لەبەر
قاعدەی [الساکن اذا حُرِّکَ حُرِّکَ بالکسر] یا بە فەتحە لەبەر
ئەوە فەتحە [اخفّ الحرکات] وە ئەلێن لم یَفِرِّ وەلم یَعَضِّ
بە ادّغام لەگەل کەسرەی لام الفعل ویا لەگەل فەتحەی لام الفعل دا
وە یا خود فەکی ادّغامەکە ئەکەینەوە وە حەرەکەی ساکنی
ئەوەل اعادە ئەکەینەوە لەسەر ئەساسی پێشی ادغام وە
ئەلێن لم یَفرِرْ ولم یَعْضَضْ : (وهکذا حکم یقشعرّ ویحمرّ
ویحمارّ) وە بەوینەی یفرُّ و یعَضُّ وایە لە جوازی اُبقای
ادّغام وە متحرک کردنی لام الفعلە کەدا بە کەسرە یا فەتحە وە
لە جوازی فەکی ادّغام وە اعادەی حەرەکەی ساکنی ئەوەل کاتی دخولی
جازم لەسەر مضارع حوکمی ئەم سە فعلانە و هاووینەیان لە هەر
مادەئێکدابی ر وان کان العین مضموما فیجوز الحرکات الثلاث

مع الادغام ويجوز فكه) یانی ئه‌گه‌ر عه‌ین الفعلی ئه‌و فعله

مضارعه مضاعفه که عاملی جازمی داخل ئه‌بیته سه‌ر مضمومی

وه‌کو يَمُدّ ويَعُدّ ئه‌وه دروسته له لام الفعله‌که یا حه‌ره‌کاتی

ثه‌لاثه له‌گه‌ل هیشتنه‌وه‌ی ادغامه‌که دا جا دروستی کسره وفتحه

له‌به‌رئه‌وه‌یه‌که زۆر وتمان وه دروستی ضمه‌یشی له‌به‌ر مناسبه‌ی

حه‌ره‌که‌ی عین الفعله‌که‌یه‌تی هه‌روا دروسته فه‌کی ادغامه‌که

بکه‌یته‌وه وه ساکنی ئه‌وه‌ل متحرك بکه‌ی به حه‌ره‌که‌ی پیشوی خوی

(فتقول لم يمد بحركات الدال مع الادغام ولم يمدد بفكه)

جا تۆ ئه‌لی له مضارعی مضاعفی بابی ئه‌وه‌ل دا له کاتی دخولی عاملی

جازم له‌سه‌ری لم يمدّ به کسره و فه‌تحه و ضمه‌ی داله‌که‌ی

له‌گه‌ل هیشتنه‌وه‌ی ادغامی عین الفعل له لام الفعله‌که یا وه

لم يمْدُد به فه‌کی ادغام وه جه‌زمه‌ی داله‌که یا وه ئه‌صلی لم يمْدّ

يَمْدُدُ بو به ادغامی دالی ئه‌وه‌ل له دالی ثانی دا عامل جازمه‌مان داخل

کرده سه‌ری لام الفعله‌که‌ی مجزوم کرد وه التقاء الساکنین روی دا له‌به‌ینی

عین الفعل وه لام الفعله‌که یا وه بو چاری ئه‌وه لام الفعله‌که‌مان

مكسور كرد یا مفتوح کرد یا مضموم کرد له به ر ئه وه وتمان له پێشه وه

وه ئیدغامه که مان هێشته وه گه را به لم یمدّ به یه کی له سه

حه ره که کان وه یا فه کّی ادغامه که مان کرده وه وه إعاده ی

ضمّه ی عین الفعله که مان کرده وه گه رّا به لم یَمْدُدْ . . .

(وهکذا حکم الأمر) وه به وینه مضارعی مضاعف وا یه له کاتی

دخولی جازم دا حوکمی ئه مری به صیغه وات ئه گه ر له مکسورالعین

ومفتوح العین دروست بکری ئه توانی ادغامه که ی بیهێلیته وه

وه چاری التقاء الساکنین بکه ی به که سره یا به فه تحه ی لام

الفعله که ی وه ئه شتوانی فه کّی ادغامه که ی بکه یته وه له گه ل

اعاده ی حه ره که ی عین الفعله که یا (وتقول فِرِّ فِرَّ عَضِّ عَضَّ)

به هێشتنه وه ی ادغام له گه ل که سره یا فه تحه ی لام الفعله که یا

(وَافْرِرْ وَاعْضَضْ) به فه کی ادغام وه اعاده ی حه ره که ی

عین الفعله که یانه ، ئه صله که یان تَفِرّ وتَعَضّ بو به ادغام :

تی حه رفی مضارع بوحه ذفمان کرد وه آخره کان مجزوم کرد به سکون

دا

جا التقاء الساکنین زوی دا له به ینی عین الفعل وه لام الفعله که یان

جا بۆ دەفعی ئەوە یا ادغامەکەمان هێشتەوە وە لامُ الفعلەکەمان مکسور یا مفتوح کردن وە یا خود فەکی ادغامەکەمان کردوە وە حەرەکەی عین الفعلەکەمان هێنایەوە وە جەلبی هەمزەی وەصلمان کردەوە بۆ دەفعی ابتدا بە ساکن گەرا بە اُفرُر وە اِعْضَضْ : (ونقول مُدِّ وَاُمْدُدْ) تویەلی لە بنای ئەمری بە صیغە لە مضارعی مضاعفی مضموم العین دا مُدِّ بە هێشتنەوەی ادّغام وە حەرەکاتی ثەلاثەی لام الفعلەکەی لەسەر یاسای پێشو وَاُمْدُدْ بە فەکی ادغام وە اِعادەی حەرەکەی عین الفعل وە سکونی لام الفعل .

ئەصلەکەیان تَمُدُّ بو تی حەرفی مضارع بو حذفمان کرد وە آخرەکەمان مجزوم کرد بە سکون جا التقاء الساکنین زوی دا لە بەینی عین الفعل وە لام الفعلەکەیا : وە هاتین بو چاری ئەوە یا ادغامەکەمان هێشتەوە وە لام الفعلەکەمان متحرک کرد بە یەکی لە حەرەکاتی ثەلاثە کسرە لەسەر قاعدەی مشهور وە فەتحە لەبەر تخفیف وە ضمە لەبەر مناسبەی حەرەکەی

عين الفعله كه ى وه يا خود فه تحى ادغامه كه مان كردوه وه

حه ره كه ى عين الفعله كه مان اعاده كردوه وه جه لب

هه مزه ى وه صلى مضمومه مان كرد بو ده فعى إبتدا به ساكن

گه را به اُمدُدْ (وتمدد) تو ئه ليبيت له دروست كردنى

اسمى فاعل له ثلاثى مجرّه دى مضاعفا (مادّ) بو مفرده دى

مذكر له غائب و مخاطب وه متكلمى وحده دا ئه صله كه ى

مادد بو اجتماع المثلين بو حه ذفى حه ره كه ى مثلى ئه وه ل مان

كرد وه ده غمان كرد له مثلى ثانى دا گه را به مادٌّ (مادّان)

بو تثنيه ى مذكر له حاله تى ره فعه دا ئه صله كه ى (مادّ) بو

ئه لف ونون علامه تى تثنيه بون الحاقمان كردن به آخريه وه

ئه لف باعثى فه تحه ى ماقبلى بو ماقبله كه مان مفتوح كرد

وه حه ذفى تنوينه كه مان كرد له به ر التقاء الساكنين گه را به مادّان

(مادّون) بو جه معى مذكر له حاله تى رفعه دا ئه صله كه ى مادّ بو

واو ونون علامه تى جه معى مذكر بون الحاقمان كردن به آخريه وه

وه حه ذفى تنوينه كه مان كرد له به ر التقاء الساكنين گه را به مادّون

(مادة) بو مفرەدی مؤنث ئەصلەکەی مادبو تی وتنوین

عەلامەتی مفرەدی مؤنث بون الحاقیان کردن بە آخریەوە

وە تی ی تانیث باعثی فەتحی ما قبلی بو ماقەبلەکەی مفتوح کرد

گەرا بە مادّة (مادّتان) بو تثنیەی مؤنث لەحالەتی

رەفعەدا ئەصلەکەی مادّة بو ئەلف ونون عەلامەتی

تثنیە بون لە حالەتی رەفعەدا الحاقیان کردن بە آخریەوە

ئەلف موجبی فەتحەی ماقەبلی بو ماقەبلەکەیان مفتوح

کرد لوەحەذفی تنوینەکەیشیان کرد لەبەر رەفعی التقای

ساکنین کە تەتوینو ئەلفەکەی گەرا بە مادّتان (مادات)

بو جەمعی مؤنثی سالم ئەصلەکەی مادّة بو ئەلفو تی عەلامەتی

جەمعی مؤنث بون الحاقیان کردن بە آخریەوە وە ئەلف

موجبی فەتحەی ماقەبلی بو ماقەبلەکەیان مفتوح کرد گەرا

بە مادتات جانی مفرەدەکەیان حەذف کرد لەبەر

گورەوە بوخو دو عەلامەتی تانیث گەرا بە مادّات :

(مَوادّ) بو جەمعی مؤنثی مکسر ئەصلەکەی مادّة بو هاتین

به ئه‌لفی صیغه‌ی مفاعل له پاش ئه‌لفی اسمه فاعله‌که‌وه

جا التقاء الساکنین بو به هه‌ردو ئه‌لفه‌که نا جا له به‌ر ده‌فعی

ئه‌وه قه‌لبی ئه‌لفی اسمه فاعله‌که‌مان کرد به واو . وه له به‌ر

ئه‌وه‌که ئه‌م صیغه خاصّ بو به مؤنثه‌وه وه‌کو حوائض

وه طوالق حه‌ذفی تی مفرده‌که‌مان کرد گه‌را به مَوادّ ؛

(وَنصول حُمّدُ وذُلّ منصور) وه تو ئه‌لئی له بینای اسمی مفعول

بو ثولاثی مجرده‌ی مضاعف له بابی ئه‌وه لا حمد ورد وه‌کو اسمی

مفعولی غیره مُضاعَف وه‌کو منصور یانی له اسمی مفعولی

مضاعفا مه‌جالی ده‌غم نیه له به‌ر ئه‌وه‌که واوی صیغه‌ی

اسمی مفعول له‌که بوه به فاصله له به‌ینی دو حه‌رفه مکرره‌که‌دا

وه ئه‌ما اسمی فاعل وه اسمی مفعولی مزید فیه ئه‌وه وه‌کو

فعله مضارعه‌که‌ی ان وانه وه له هه‌ر شوینی لا ده‌غم له

فعله مضارعه‌که یا نابی ده‌غم له‌وانیشا نه‌کری وه‌کو

محمَرّ وه محمارّ له احمرّ وه احمارّ وه مقشعرّ له یقشعر ومطمئن

له یطمئن مادام له مضارعه‌که یا نا ده‌غم کراوه له‌وانیشا ده‌غم نه‌کری

(فصل فی المعتل)

فصلیکه باسی ئەکا لەو لەفظانە کە لە عورفا پێیان ئەلێن معتل

(وهو ما کان اَحَدُ اُصولِهِ حَرفَ عِلّة) معتل بە لفظێ ئەلێن

کە یەکێ لە حروفە ئەصلیەکانیان حەرفی علەبێ (وهی الواو والیاء

والالف) وە حەرفی علە واوەو یەیەو ئەلفە (وتسمی حروف

ناویشیان ئەبرێ

المد واللین) وە ئەم حەرفانە وەکو ناوئەبرێن بە حەرفی علە

بە حروفی مَدّ وە بە حروفی لین وە بەم اعتبارە حروفی علە و مدّە و

لین یەکێکن وە بازێ فەرقیان ئەکا وەئەلێ ئەم سە حەرفە

مطلقا متحرک بن یا ساکن ناوئەبرێن بە حەرفی علّە وە ئەگەر

ساکن بن ئەوە ناوئەبرێن بە حەرفی لین مطلقا چە ماقبلەکەیان

متحرک بێ بە حەرەکەی مناسب بویان وانە ماقبلی ئەلف

مفتوح بێ وە ماقبلی واو مضموم بێ وە ماقبلی یە مکسور بێ یانە

وە ئەگەر ساکن بن وە ماقبلەکەیان متحرک بێ بە حەرەکەی

مناسبە ئەوە ناوئەبرێن بە حروف مدّ وەکو قالَ یَقُولُ قِیلَ

(والالف تکون منقلبة عن واو او یاء) وە ئەلف کە یەکێکە

لەم سە حەرفە هەرگیز لە ثولاثی دا ئەصلی نابێ بەلکو

مەنقلب ئەبێ لە واو یالە یە ئێستە ئەلفی قال ئەصلەکەی
واوبوە وە ئەلفی باع ئەصلەکەی یە بوە بەلام واو و یە
وائەبێ ئەصلی بێ وەکو واوی یقول وە یەی یبیع وە
وایش ئەبێ مەنقلب ئەبێ لە یەک وەکو واوی (مُوسِر) کە
منقلبە لە یە وە ئەصلەکەی (مُیْسِر) بوە جا قەلبی یەکە
کراوە بە واو .. وە یەی (سَیّد) کە مەنقلبە لە واو
ئەصلەکەی (سَیْوِد) بوە (وانواعه سبعة) ئەنواعی معتل
حەوتن چونکی حەرفی علە لەو لفظا ئەگەریەکی بێ ئەوە یا
فاء الفعله یا عین الفعله یالام الفعله وە ئەگەر زیاترە ئەوە
یا فاء الفعل وە عین الفعله یا فاء الفعل وە لام الفعله وە یا
عین الفعل وە لام الفعله یا فاء الفعل وە عین الفعل وە لام الفعل
وە هەرکام لەم احتمالانە نەوعێکن لە معتل وە ژمارەیان
حەوتە (النوعُ الاول المُعتلُّ الفاءِ) نەوعی ئەوەل لە حەوت
نەوعەی معتل مُعتلّ الفایە یانی فعلێک وە یا اسمێکی وایە
فاء الفعلەکەی حەرفی علەبێ (ویقال له المثال) وە ئەم

ئەوعەوەکو پێی ئەوترێ معتل الفا پێشی ئەوترێ (مثال)
لما ثلثه الصحیح فی احتمال الحرکات والسکنات ، لەبەرئەوە
معتل الفاء بەوێنەی فعل وەئیسمی صحیح وایە لەهەلگرتن
وەقەبول کردنی فاء الفعلەکەی بوحەرەکەوسکون مثلا:
ئەلێیت وَعَدَ وَعْدًا وەکو ضَرَبَ ضربا جابزانە ئەلف لەبەر
ئەوەوا ئما ساکنە قەت نابێ بە فاء الفعل وە فاء الفعلی
ئەم ئەوعە یا واوە وەیا یەیە جابا ئەحکامی هەردویان
بەیان بکەین . (اما الواو فتحذف من المضارع الذی یکون
علی یفعل بکسر العین) جا ئەو فاء الفعلەکە واوە ئەوە
حەزف ئەکرێ لە فعلە مضارعی لەسەر وەزنی یفعل بێ
بەکەسرەی عین الفعل (ومن مصدره الذی یکون علی فعلة
وەهەم حەزف ئەکرێ لە مصدەریکی وەهای کە لەسەر وەزنی
فعلە بێ بەکەسرەی فاء الفعل وەسکونی عین الفعل (وتسلم
فی سائر تصاریفه) وەئەمێنێتەوە لەباقی مشتقاتەکەیا
وەکو فعلی ماضی وە اسمی فاعل وە اسمی مفعول وەغەیری ئەوانە

(تقول) تو ئەلێیت لە مثالی معتل الفائی لا مضارعەکەی لەسەر
وەزنی یفعل بێ بەکەسرەی عین الفعل وە مصدەرەکەی لە
سەر وەزنی فعلە بێ هاتبی بەکەسرەی فاء الفعل وە واویا
تیا حەذف بکرێ (وَعَدَ) بو فعلی ماضی بە اثباتی واوەکەی
(یَعِدُ) بو مضارعەکەی بە حەذفی واو لە صلەکەی
یَوْعِدُ بو واوەکەی واقع بولە بەینی حەرفی مضارع وەکەسرەی
عین الفعل را لە بەر ثقالەت حذف کرا گەرا بە یَعِدُ لەسەر
وەزنی یَفعِلُ چونکی مادام لە مەوزونا حەرفی فاء الفعل کرا وە
لە میزانەکەیشا حەذف ئەکرێ (عِدَةً) بو مصدەری کە لە
سەر وەزنی فِعْلە بێ لە صلەکەی (وِعْدٌ) بو بەکەسرەی
فاء الفعل وە سکونی عین الفعل حەرفی واوەکەمان کرد لە پاش
نەقلی کەسرەکەی بو لای مابعدەکەی وە لە باتی ئەو واوە
هاتبی بە تی وە ننوین لە آخرەوە گەرا بە عِدَةً لەسەر وەزنی
عِلَةً (وَعْدًا) بو لە و مصدەرەی کە لەسەر وەزنی
فَعْلٌ بێ بە فەتحەی فاء الفعل وە واوەکەی بمبینیتە وە (فهو

واعد) بواسمی فاعل به اثباتی واو (وذاك موعود) بواسمی
مفعول به اثباتی واو (وعِدَ) بونهری به صیغه ی به حه ذفی
واو نه صله که ی تَعِدُ بوتی حه رفی مضارع بو حه ذفمان کرد
وه آخره که مان مجزوم کرد به حه ذفی حه ره که گه دا به عل
(ولاتعد) بو نهی له مفره دی مذکری مخاطب به حه ذفی واو
(وكذلك ومق يمق مِقَةً) وه کو وعد يعد عِدَةً وايه
له اثباتو حه ذفی واوا ماده ی (ومق) وه باقی ماده کانی
معتل الفای واوی که مضارعه که یان له سه ر وه زنی یفعِلُ
به که سره ی عینی الفعل وه مصده ره که یان له سه ر وه زنی
فِعله بی به که سره ی فاء الفعل (فاذا ازيلت كسرة ما بعدها
أعيدت الواو المحذوفة) هه ر کاتی که سره ی مابعدی
حه رفی مضارعه که لابرا واوه محذوفه که اعاده ئه کریته وه
(الحلم يوعد) به صیغه ی بنا مفعولی مفره دی مذکری غائب
نه صله که ی یَعِدُ بو به بی واو به لام پاش ئه وه ئه وصیغه
کرا به بنا مفعول به ضمه ی حه رفی مضارع وه فه تحه ی ماقبلی

آخرەکەی واوە محذوفەکە ھاتەوە (وتثبتُ الواوُ فی یفعل بالفتح) ئەمینیتەوە واوی فاء الفعلی واوی لە ھەر مضارعیکدا لەسەر وەزنی یفعل بی بە فەتحەی عەینی الفعل کوجِل یوجَل لە بابی رابع داوەکو علم یعلم (وایجَل) بو ئەمری بە صیغەی مفرەدی مذکری مخاطب لەم بابا ئەصلەکەی اِوجل بو وەکو اعلم بە اثباتی واو بەلام لەبەر ئەوە واوەکە ساکن بو وە ماقبلەکەی مکسوربو قەلب کرا بەیە بو بە ایجَل: وەکو مصنف فەرموی (قلبتِ الواوُ یاءً لِسکونها وانکسارِ ماقبلَها) واتە واوەکەی قەلب کرا بە یە چونکی ساکن بو وە ماقبلەکەی مکسور بو وە ھەروای وەھابی قەلب ئەکری بەیە (فان انضم ما قبلها عادت الواو) یانی مادام قەلب کردنی واو بەیە لەبەر سکونی خوی وە کەسرەی ماقبلەکەیەتی لە ھەر وەختیکا ماقبلی ئەو یا مضموم کرا واوەکەی دیتەوە (تقول یا زید ایجل) ئەصلەکەی اوجل بو دا و ساکن ماقبل مکسور قەلبمان کرد بەیە بە قاعدەی پیشو وەکاتی یا زید بە ضمەی دالی زەیدکە ئە پیشەو

دەدالی زید مضموم بو وە هەمزە وەصلەکەی لە ناودا نوسیت
ماقەبلی یەکە مضموم بو وە یەکەمان کرد بە واو لکن تلفظ
بالواو ویکتب بالیاء) لەمانەم واوە تلفظی پی لەکری
بە واو وە لە نوسری بە یە لە بەر ئەوە کە دەستوری
نوسین وەهایە کە لە وەلی کەلمە بنوسری بە تقدیری
ابتدای کردنی یانی بە حسیبی ئەوە هیچی لە پیشەوە نە بی
وە آخرەکەی بنوسری بە حسیبی ئەوە کە وقفەی لەسەر بکری
(و تثبت فی یفعل بالضم کوجه یوجه اوجه ولا توجه) وە
واو لە مینیتە وە لە کاتی فاء الفعل بی لە یفعل بە ضمەی عین الفعل دا
وەکو واوی وجه یوجه لە بابی سادس لە صیغەی ماضی و مضارع
ئەمرو نەهیا . لە بەر ئەوە کە ماتعدی واوەکە مکسور نیە
جا لە بەر ئەوە پو سیار کرا مادام واوی فاء الفعل لە مینیتە وە
لە یفعل بە فتحەی عین الفعل دەی بو چی حەذف کرا وە
لە یطأ و یضع و یقع و یدع مع انە ئەمانە مفتوح العین
مصنف ئەرموی (و حذفت الواو من یطأ و یضع و یقع و یدع

لأنها في الاصل على يَفعِل بالكسر) واته حه ذف كراوه واوی

فاء الفعل لهم صیغانا چونكی ئه مانه له ئه صلا له سه روه زنی

يفعِل بوون به كه سره ی عين الفعل وه حه ذفی واوه كه یان كراوه له

سه ر قاعده ی دامه زراو (ففتح عينها لحرف الحلق) وه له پاشی

حه ذفی واوه كه یان عين الفعله كه یان مفتوح كراوه له به ر

مقابله ی قورسی حه رفه حه لقه كه . جا مادام وایه حه ذفی

واو له مانا له سه ر قاعده يه و مقبوله :

ئه م جار له به ر ئه وه كه ره خنه هاته وه سه ر مصنف به حذفی

واوی واوی (يذر) كه ئه صله كه ی (يوذر) بوه مع انه مفتوح العين

وه عين الفعل وه لام الفعلی حه رفی حه لق نيه مصنف جوابی

ئه و ره خنه به دایه وه به فه رموده ی خوی كه فه رموی (وحذفت

من يذر لكونها في معنى يدع) يانی حه ذفی واوی فاء الفعل

كراوه له (يذر) له به ر ئه وه كه به مه عنای يدع ئيستعمال

ئه كری وه به حه مل له سه ر ئه وه له به ر موافقتی في المعنى

(وأماتوا ماضي يذر ويدع) عه ره به كان ته ركی استعمالی

فعلی ماضی یان کرد وه له بو (یذر) و (یدع) وه له باقی ئه وا
لفظی (ترك) یا ئش به کار هیناوه وه بزانن ئه م باسه
له گه ل ئه وا که به یانی واقعه احتمالی هه یه تا یید بی بو جوابی
وه خنه که یشی وا ئه بیجگه له وه که ئه م دو مضارعه حه مل
کراون له سه ر یدع له عه ینی کاتا له به ر قورسی له فظه
که یشیان به ئه وعی که ماضیه که یان له به ر قورسی بالمره ته رك
کراوه وه استعمال نا کری که وای مو ناسبی تخفیفن به حه ذف
واوی فاء الفعله که یان : جا له به ر ئه وه که سی پرسیاری کرد
ما دام فعلی ماضی له مانه ته رك کراوه وه فاء الفعلی مضارعه
که یشیان محذوفه ده لیل چیه له سه ر ئه وه که محذوف له
فعلانا واوه مصنف له جوابا فه رموی (وحذف الفاء دلیل
علی ان المحذوف واو) یانی حه ذفی فاء الفعل له م فعلانا
ده لیله له سه ر ئه وه که له وه ی حه ذف کراوه واوه و یه
نیه چونکی یه له مضارعی مثالا حه ذف نا کری وه کو
ئیسته به یان ئه کری (جا له کاتیك دا باسی واو ته واو بو ده ستی

کورد بە باسی یە وە فە رموی (واما الیاء فتثبت علی کل حال) یائی لە ما

فاء الفعلی کە یە ج لە وە ئە بینیتە وە لە هەموحالیک دا وا تە لە

فعلی ماضی یا مضارع دا وە لە مصدەر و اسمی فاعل و اسمی مفعول دا

وە لە کاتی کا مضارع مضموم العین یا مکسور العین یا مفتوح العین بی.

(کحو یمن یمین) لە بابی سادس رو (یئس ییئس) لە بابی ثانی رو (یئس

ییئس) لە بابی رابع دا (وتقول فی افعل من الیائی) تو ئە لێی

لە بنای بابی افعال لە معتل الفای یائی دا (آیس) بو فعل ماضی مفردی

مذکری غائب لە معتل الفای یائی دا بە اثباتی یە کەی (ولیوس) بو

مضارعەکەی بە قەلبی یە بە واو چونکی قاعدە یە کە یەی ساکن ما قبل

مضموم قەلب ئە کری بە واو (ولم یحذف لان حذف الواو مع الهمزة

اجحاف) یعنی حەزفی واوە منقلب لە یێ یە کە نە کرا لە بەر

ئە وە لە مضارعا حذفی هەمزەکە کراوە وە حەرفی واوەکەش

لە گەل حەزفی هەمزەکە یا ستەم و نامناسبە (یوموس) وە لە

لو اسمی فاعلی بابی افعال لە لیستا موسر لە صلەکەی مئیسر بو یە ساکن

ما قبل مضموم قەلبیان کرد بە واو گەرا بە موسر (وفی افتعل منهما)

وەتوئەلیت لە دروست کردنی بابی افتعال لە مثالی واوی
وەیائی دا (اِتَّعَدَ) بو واوی لە صلەکەی اوتعد بوە
قەلبی وادە کەمان کرد بە تی وەتیمان لە تی یادەغم کرد
گەرا بە اتعد (یَتَّعِدُ) بو مضارعەکەی لە صلەکەی
یوتعد بو قەلبی واومان کرد بە تی وەتیمان دەغم کرد لە تی دا
گەرا بە یتعد (فهو مُتَّعِدٌ) بو اسمی فاعل لە صلەکەی
موتعد بو قەلبی واومان کرد بە تی وەتیمان لە تی دا دەغم
کرد گەرا بە مُتَّعِدٌ (واتسر) عطفە لە سەر قەولی مصنف
کە فەرموی اتعد لە صلەکەی ایتسر بو قەلبی یەمان
کرد بە تی وەتی مان دەغم کرد لە تی دا گەرا بە اتسر (یَتَّسِرُ)
بو مضارعەکەی لە صلەکەی یَیْتَسِرُ بو قەلبی یەمان کرد بە تی
وەتیمان لە تی دا دەغم کرد گەرا بە یتسر (فهو مُتَّسِرٌ) بو
اسمی فاعل لە صلەکەی مُیْتَسِرٌ بو قەلبی یەمان کرد بە تی
وەتیمان لە تی دا دەغم کرد گەرا بە مُتَّسِرٌ (ویقال ایتعد
یاتعد فهو موتعد) لە وتری لە بابی افتعالی واوی دا لە

ماده‌ی وعد (اِیتَعَد) له ماضی دا ئه‌صله‌که‌ی اوْتَعَد بو
قه‌لبی واومان کرد به یه وه یاتَعِد بو مضارعه‌که‌ی
ئه‌صله‌که‌ی یوتَعِد بو قه‌لبی واومان کرد به ئه‌لف ..
ومُوتَعِد بو اسمی فاعل به هه‌یشتنه‌وه‌ی واوه‌که‌ی
(و ایتَسَرَ یاتَسِرُ فهو مُوتَسِر) وه ئه‌وه‌ی تری له بنای
بابی افتعال له مثالی یائی له ماده‌ی یُسر (ایتَسَر) بو ماضی
به هه‌یشتنه‌وه‌ی یه‌که‌ی وه یاتَسِر بو مضارعه‌که‌ی
به قه‌لبی یه‌که‌ی به ئه‌لف ومُوتَسِر بو اسمی فاعل به
یه‌که‌ی به واو چونکی یه ساکن ماقبل مضموم قه‌لبه‌کری
به واو (وهذا مکان مُوتَسَرٌ فیه) بو اسمی مفعول
به قه‌لبی یه‌که‌ی به واو .. وه لفظی (فیه) بو
اشاره‌یه له لای ئه‌وه که اسمی مفعول له فعلی لازم دروست
ناکری به بی واسطه‌ی حه‌رفی جه‌رّ وه‌کو له باسی اسمی
مفعولدا رابورد (وحکم وتد یَوتَد کحکم عَضَّ یَعَضُّ
بابی صرکی بابی رابع له مضاعفی معتل الفا) وه‌کو حوکمی

بابی رابعه له مضاعفی غیره معتل الفادا له وجوب وه

امتناع وه جوازی ادغام وه باقی ئه‌حوال دا (والامر

ایددْ کاعْضَضْ) وه دروسته فه‌کی ادغام بکه‌یته‌وه

له صیغه‌ی ئه‌مری مضاعفی معتل الفادا وه‌کو ایددْ

له وینه‌ی اِعْضَضْ مشتقه له تَوَدّ تی حه‌رفی مضارع

به حه‌ذفان کرد وه آخره‌که‌مان مجزوم کرد به سکون جا

له به‌ر ئه‌وه‌که التقاء الساکنین په‌یدا له به‌ینی عین الفعل

وه‌لام الفعله‌که یا حه‌ره‌که‌ی عین الفعله‌که‌مان وه‌رگرته‌وه

له فاء الفعله‌که‌ی وه هه‌مزه‌ی وه‌صلی مکسورمان هینا

بوه‌فعی ابتدا به ساکن گه‌ررا به اِوْدَدْ ، جا واوساکن

ماقبل مکسور قه‌لبمان کرد به یه گه‌دا به اِیْدَدْ وه‌کو اعلم

(الثانی المعتل العین)

ئه‌وعی دوه‌م له حه‌وت نه‌وعه‌ی معتل ئه‌وه‌یه که معتل العین

بالی فعلیکه یا اسمی که عین الفعله‌که‌ی حه‌رفی علة بی زویقال

له الاجوف) وه به‌م نه‌وعه معتله ئه‌وتری اجوف ،

یانی قوول به‌ومناسبه وه‌که عین الفعله‌که‌ی له‌به‌رئه‌وه

کە حەرفی علەیە وەکو ئەبو وایە وەناوەراستەکەی پوچە

(وذو الثلاثة) هەم پێشی ئەوترێ ذوالثلاثة یانی خاوەن

سێ حەرف (الکون ماضیه علی ثلثة احرف اذا اخبرت عن

نفسك) چونکی ماضیەکەی دێتە سەر سێ حەرف

لەوکاتا کە صیغەی متکلمی لێ دروست بکرێ وەکو قلت بعت

چونکە مادام عین الفعلەکەی حەذف ئەکرێ وەضمیری متکلم

لەبەرئە وەکە فاعلە وەزور نیکە لەگەل فعلەکەدا وەکو

حەرفی وایە لەو فعلە سێ حەرف ئەبینێتەوە فاءالفعل

وەلام الفعل وەضمیرەکە :

(فالثلاثی المجرد تنقلب عینه فی الماضی الفا) واذا کان واوا ویاء

لتحرکهما وانفتاح ما قبلها : واتە ثولاثی مجرد لە معتل العین دا

ئەبی عەین الفعلی ئەگری بە ئەلف لەکاتی کا متحرک بی وەما

قبلەکەیان مفتوح بێ (لخوصان وباع) وەکو صان لە واوی دا

وەباع لەیای دا ئەصلەکەیان صَوَنَ و بَیَع بو واو و یە متحرک

وەما قبلەکەیان مفتوح بو ئەلب مان کرد بە ئەلف گەران بە صان وباع

(فان اتّصل به ضمير المتكلم او المخاطب او جمع المؤنث الغائبة)

جا ئه گه ر لكا به و فعله معتل العينه وه ضميرى متكلم يا مخاطب (دراوى يه)

يا جه معى مؤنثى غائب ئه و ضميره كه مشهوره به ضميرى مرفوعى

متحرك (نقل فَعَل من الواوى الى فَعُل ومن اليائى

الى فَعِل) له وكاتا نه قلى فَعَل مه فتوح العين ئه كرى

ئه گه ر عين الفعله كه ى واوى بو لاى فَعُل به ضمه ى

عين الفعل وه نه قلى فَعَل مفتوح العين ئه كرى ئه گه ر

عين الفعله كه ى يائى بو لاى فَعِل به كسره ى عه ين الفعل

(دلالة عليهما) بو ئه وه كه ئه و ضمه ى عين الفعله نقل

بكرى بو لاى فاء الفعله كه ى وه ده لاله ت بكا له سه ر

واوه عين الفعله كه له پاشى حه زفى وه ئه و كه سره ى

عين الفعله نقل بكرى بو لاى فاء الفعله كه ى وه ده لاله ت

بكا له سه ر يائه عين الفعله كه له پاشى حه زف كردنى . . .

(ولم يتغيّر فَعُل ولا فَعِل اذا كانا اصليين) به لام فَعُل

به ضمه ى عه ين الفعل وه فَعِل به كه سره ى عين الفعل ناگوڕ

وه له شوینی ضو یانائه هیلرینه وه هه رکاتی ئه وضمه و
کسره ئه صلی بی به م ژه نگه مضموم العین له بابی سادس
وه مکسور العین له بابی رابع یا خامس بی (ثم نقلت الضمة
والکسرة الی الفاء) جا ئه قل ئه کری ضمه وکه سره ی
عین الفعل چه به نه قل په یدا بوبی یا هه ر ئه صلی بی
بولای فاء الفعله کان (وحذفت العین لالتقاء الساکنین)
وه له پاش نه قلی ضمه وکه سره که یان حه رفی ضو یان ئه کری
له به ر التقاء الساکنین له به ینی ئه و عین الفعلاکه به
ساکنی ماوه ته وه . وه له به ینی لام الفعله که داکه به هوی
ضمیره کانه وه ساکن کراوه (فتقول) جا تو ئه لی له مثالی
معتل العین له بابی ئه وه ل داکه عین الفعله که ی واوی (صان)
بومفرده دی مذکری غائب ئه صله که ی صَوَنَ بو واو متحرك
ما قبل مفتوح فه لبما ن کرد به ئه لف که رژا به صان (صانا
بوتثنیه ی مذکه ری غائب ئه صله که ی صان بو ئه لف
ضمیری فاعلی تثنیه بو الحاقمان کرد به آخر یه وه که را به صانا

(صانو) بو جمعی مذه‌کوری غائب ئه صله‌که‌ی صان بو واو
ضمیری فاعلی جمعی مذکر بو الحاقمان کرد به آخریه‌وه جا واو
باعثی ضمه‌ی ما قبلی بو ما قبله‌که‌مان مضموم کرد گه‌را به صانوا
(صانت) بو مفره‌دی مؤنثی غائب ئه صله‌که‌ی صان بو تی
ساکنه علامه‌تی مفره‌دی مؤنثی غائب بو الحاقمان کرد به
آخریه‌وه گه‌را به صانت (صانتا) بو تثنیه‌ی مؤنثی
غائب ئه صله‌که‌ی صانت بو ئه لف ضمیری فاعلی تثنیه
بو لاحه‌قمان کرد به آخریه‌وه ئه‌لف باعثی فه‌تحی ما قبلی بو
ما قبله‌که‌مان مفتوح کرد گه‌را به صانتا (صُنَّ) بو جمعی
مؤنثی غائب ئه صله‌که‌ی به اعتباری إعلالی معتل العین
صَوَنَّ بو به فه‌تحه‌ی واو جا ئه‌م صیغه مفتوح العینه‌مان
نقل کرد بو لای فَعُل به ضمّه‌ی عین الفعل وه ضمّه‌که له
سه‌ر واو ثقیل بو نقل مان کرد بو لای فاء الفعله‌که‌ی له پاشی
حه‌زفی حه‌ره‌که‌که‌ی خوی وه التقاء الساکنین په‌یدا بو له
به‌ینی ئه‌و ولام الفعله‌که‌دا وه حه‌زفی واوه‌که‌مان کرد ...
وه اکتفامان کرد به ده‌لاله‌تی ضمه‌ی فاء الفعله‌که له سه‌ر ئه‌و

واوه محذوفه گه‌ڕا به صُنَّ (وكذلك صُنتَ صنتُما صُنتم

صنتِ صنتما صُنتن صنتُ صُنّا ، له صله‌كه يا صَوَنتَ

صَوَنتما صَوَنتم صَوَنتِ صَوَنتما صَوَنتن صَونْتُ صَونا

وه‌كو نصرتَ نصرتما تا آخر وه بو اعلالى له‌مانه له‌ليّين

نقلى فَعَلَ ى مفتوح العينى واويان كرد بولاى فَعُلَ به ضمه‌ى

عين الفعل وه نقلى ضمه‌ى عين الفعله‌كه‌مان كرد بولاى

فاء الفعله‌كه يان له پاش حه ذفى حه ره‌كه‌كه‌ى فوى جاحذفى

واوه‌كه‌مان لى كردن له به ر ره فعى التقاء الساكنين وه ضمه‌ى

فاء الفعله‌كه‌مان كرد به ده ليل له‌سه‌رى گه‌ڕان به صُنتَ

صنتما تا آخر :

(وباع) عطفه له‌سه‌ر قه‌ولى مصنف كه فه‌رمووى (صان) باع بو اجوفى

يائى له بابى ثانى له صله‌كه‌ى بَيَعَ بو يه متحرك ماقبل مفتوح قلبمان

كرد به ئه‌لف گه‌ڕا به باع (باعا) بو تثنيه‌ى مذكرى غائب له صله‌كه

باع بو ئه‌لف ضميرى فاعلى تثنيه بوالحاقمان كرد به آخريه‌وه گه‌ڕا

به باعا (باعوا) بو جمعى مذكرى غائب له صله‌كه‌ى باع بو .

واوضمیری جمعی مذکر بو الحاقان کردبی یه وه وه واو باعثی ضمه ی ماقبلی بو ماقبله که مان مضموم کردگه را به باعوا (باعت بو مفردی مؤنثی غائب له صله که ی باع بو تی ساکنه علامه ئی مفردی مؤنثی غائب بو الحاقان کردبی یه وه گه را به باعت (باعتا بو تثنیه ی مؤنثی غائب له صله که ی باعت بو له لف ضمیری فاعلی تثنیه بو الحاقان کرد به آخریه وه وه له لف باعثی فتحه ی ماقبلی بو ماقبلمان مفتوح کردگه را به باعتا (بِعْنَ) بو جمعی مؤنثی غائب له صله که ی بَیَعْنَ بو وه کو ضَرَبْنَ نقلمان کرد بولای بَیَعْنَ به که سره ی عین الفعل جا کسره له سه ریه ثقیل بو نقلمان کرد بولای بولای فاء الفعله که ی پاش حه رکه که ی خوی حاحه ز فی یه که مان کرد له به رالتقاء الساکنین له به ینی ئه وو لام الفعله که یا ده کسره ی فاء الفعله که مان کرد به ده لیل له سه ر یه محذوفه که گه را به بِعْنَ (وکذلک بعتَ بعتما بعتم بعتِ بعتما بعتن بعتُ بعنا) ئه صلیان بَیَعْتَ بَیَعْتما بو تا آخر به فه تحه ی عین الفعل له هه مویانا

وەلە ھەمو یا نا ئەلیێ نقلی فعلی مفتوح العین مان

کرد بولای فعل بەکەسرەی عەینی الفعل وەکسرە لەسە

یە ثقیل بو نقل مان کرد بولای فاء الفعلەکەی پاش حذفی

حەرەکەکەی خوی وەحذفی عین الفعلەکەمان کرد لەبە

دەفعی التقاء الساکنین لەبەینی ئەوو لام الفعلەکەیا

وەکسرەی فاء الفعلەکەمان کرد بەدەلیل لەسەریەکە

گەران بە بعت بعتما بعتم تا آخر رواذا بُنِیَتَهُ للمفعول

کسرت الفاءَ مِن الجمیع ، کاتی ثولاثی مجردی أجوف دروست

بکەی بو صیغەی بنا مفعول پیویستە فاء الفعل لەھەمو

یابەلما نا مکسور بکەی خوای مفتوح العین بی یا مکسور

العین یا مضموم العین ر فقلت صیغ واعتلالە بالنقل

والقلب ، جا لەسەرئەوەیا ئەلیێت صیغ لەبنا مفعولی

ماضی بابی ئەوەل دا ئەصلەکەی رصُوِت ، بو بە ضمەی

فاء الفعل وەکەسرەی عین الفعل کسرە لەسەر

واو ثقیل بو نقلمان کرد بولای ماقبلەکەی پاش حذفی

حەرەکەی ضوی جاواوساکن ماقبل مکسور فەلیمان کرد بەیە
گەرا بە صیغ : ھوی اعلال کردنی بە نقل وە قەلب واتە
نقلی حەرەکەی عین الفعلەکەی بولای ماقبلەکەی وە قەلبی
بە یە : (وبیع واعلالە بالنقل) وە بو بنا مفعولی بابی
ثانی ئەلیت . بیع وە اعلال وەکو زێنی عەین الفعلەکەی بە
نقلی حەرەکەکەیە تی بولای فاء الفعلەکەیوبەس .
ئەصلی بیع . بُیِع بو بە ضمەی فاء الفعل وەکەسرەوی
عین الفعل جاکەسرە لەسەر یە ثقیل بو نقلمان کرد
بولای ماقبلەکەی گەرا بە بیع ..

(وتقول فی المضارع یَصُون ویَبِیعُ واعتلالهما بالنقل)
تو ئەلێی لە دروست کردنی مضارعی ثولاثی مجردی معتل العین یصون
بو بابی ئەوەلی واوی ویبیع بو بابی ثانی یائی وە اعلالەکەیان
بە نقلی حەرەکەی عین الفعلەکەیانە بولای فاء الفعلەکەیان
ئەصلی یصوون بە ضمەی صاد یَصْوُن بە سکونی صاد وەکو ینصر
ضمە لەسەر واو ثقیل بو نقلمان کرد بولای ماقبلەکەی گەرا بە یصون

وه‌ ئه‌صلی يبيع به‌ كه‌سره‌ی بی يَبْيِع بو به‌ سكون وه‌كو تضرب

كه‌سره‌ له‌ سه‌ر يه‌ ثقيل بو نه‌قلمان كرد بولای ماقبله‌كه‌ی

گه‌را به‌ يبيع (ويخاف) بو مضارعی ثولاثی مجرده‌ی ئه‌جوه‌ف

بابی رابع له‌ واوی دا (ويهاب) بو مضارعی ئه‌جوه‌ف

بابی رابع له‌ يائی دا (واعلالهما بالنقل والقلب) وه‌ اعلالی

ئه‌مانه‌ به‌ نقلی حه‌ره‌كه‌ی عين الفعله‌كه‌يانه‌ بو لای ماقبله‌كه‌ی

وه‌ قه‌لبی عين الفعله‌كه‌يان به‌ ئه‌لف .. چانه‌ ئه‌صلی يخاف

يَخْوَفُ بو وه‌كو يعلم نه‌قلی حه‌ره‌كه‌ی واوه‌كه‌مان بولای ماقبله‌كه‌ی

وه‌ قه‌لبمان كرد به‌ ئه‌لف (له‌ سه‌ر ئه‌م ياسايه‌ واو الآن ساكن

وه‌ له‌ ئه‌صلا متحرك وه‌ ما قه‌بل مفتوح واجبه‌ قه‌لب بكری به‌ ئه‌لف

وه‌ ئه‌صلی يهاب يَهْيَبُ بو وه‌كو يعلم نه‌قلی حه‌ره‌كه‌ی

يه‌كه‌مان كرد بولای ماقبله‌كه‌ی وه‌ قه‌لبمان كرد به‌ ئه‌لف

له‌ سه‌ر ياسای (يه‌ الآن ساكن وه‌ له‌ ئه‌صلا متحرك وه‌ ما قبل

مفتوح واجبه‌ قه‌لب بكری به‌ ئه‌لف . وه‌ گه‌را به‌ يهاب

(ويدخل الجازمُ فيسقطُ العينُ اذا سَكَنَ ما بعدَه وتثبتُ إذا تحرك)

یانی عاملی جازم داخل ئەبێتە سەر فعلی مضارعی معتل العین

وە لەم کاتا عین الفعلە کەی ئەزوا لەبەر التقاء الساکنین

کاتی کە ما بعدەکەی ساکن بێ وە ئەمێنێتە وە کاتی کە

ما بعدەکەی متحرک بێ (تقول لم یَصُن) ئو لە لێیَت

لەکاتی داخل بونی عاملی جازم لە سەر فعلی مضارعی ئەجوف

لم یَصُن ئەصلە کەی یصون بو عاملی جازم داخل بوە

سەری وە آخرەکەی مجزوم کرد بە سکون جا عین الفعلە

کەی حەزف کرا لەبەر التقاء الساکنین گەرا بە لم یصن

(لم یصونا) لو تثنیەی مذکری غائب ئەصلەکەی

یصونان بو عاملی جازمی داخل بوە سەر وە آخرەکەی

مجزوم کرد بە حەزفی نون گەرا بە لم یصونا بە مانەوەی

عین الفعلەکەی لەبەر ئەوەکە ما بعدوکەی متحرکە (لم یصونوا

بوجمعی مذکری غائب ئەصلەکەی یصونون بو عاملی جازمی

داخل بوە سەر وە آخرەکەی مجزوم کرد بە حذفی نون گەرا

بە لم یصونو بە مانەوەی عین الفعلەکەی لەبەر ئەوەکە

ما بعدەکەی متحرکە (لم تصنّ) بو مفردەی مؤنثی غائب

لم تصونا) بو تثنیەی مؤنثی اعلال ئەکرێ وەکو مفردو

تثنیەی مذکری غائب (لم یَصُنّ) بو جمعی مؤنثی غائب

ئەصلەکەی یَصُنّ بو بەحەزفی عین الفعل لەبەر حدوثی

التقاء الساکنین لەبەینی ئەو و لام الفعلەکە یا عاملی

جازمی داخل بوە سەر و عەمەلی ئەکرد لەبەرئەوەکە

ضمیری فاعلی جمعی مؤنث عمدەیە وقابلی حەزف نیە عەلاوەی

ئەوە فعلی جمعی مؤنث مبنی یە لەبەر اتصالی نونی جمع پی یەوە

مایە وەلم یَصُنّ : لم تصن بو مفردەی مذکری مخاطب

(لم تصونا) بو جمعی مذکری مخاطب (لم تصونوا) بو جمعی

مذکری مخاطب اعلال ئەکرێ وەکو مفردو تثنیە و جمعی

مذکری غائب (لم تصونی) بو مفردەی مؤنثی مخاطبە ئەصلەکەی

تصونین بو عاملی جازمی داخل بوە سەر حەزفی نونەکەی

کرد گەرا بە تصونی (لم تصونا) بو تثنیەی مؤنثی مخاطب

لم تصن بو جمعی مؤنثی مخاطب اعلال ئەکرێ وەکو تثنیە د

جه مع مؤنثی غائب (لم أصُن) بو متكلمی وحده (ولم نصن)
بو متكلمی مع الغیر اعلال له كرین وه كو لم یصن : وهكذا
وه كو لم یصن وه باقی صیغه كان وا یه له اعلالا (لم یبع
لم یبیعا لم یبیعوا الخ ولم یخف لم یخافا الخ
(و قس علیه) جا قیاسی بكه له سه ر فعلی مضارعی مجزومی بقتل العین
له اعلالا وه له حه ذفوه اثباتی عین الفعل دا فعله له مردوكان
وه كو (صُن) بو مفردی مذكری مخاطب مشتقه له تصون تی
حه رفی مضارع بو حه ذفمان كرد مابعده كه ی متحرك بو ابتدامان
پی كرد وه آخره كه مان مجزوم كرد به حه ذفی حه ره كه بو به صُونْ
جا التقاء الساكنین بو له به ینی عین الفعل وه لام الفعل كه یا وه
حه ذفی عین الفعله كه مان كرد بو به صُن له سه ر وه زنی فُلْ
به حذفی عین الفعل : (صونا) بو تثنیه ی مذكری مخاطب ئه مه
له تصونان تی حه رفی مضارع بو حه ذفمان كرد وه آخرمان مجزوم كرد
به حه ذفی نون كه را به صونا به اثباتی عین الفعله كه ی له به ر ئه وه
كه مابعده كه ی متحركه (صونوا) بو جمعی مذكری مخاطب ئه صله كه ی

تصونون بو ئی حەرفی مضارع بو حەذفمان کرد مابعدەکەی متحرک بو
ابتدامان پێ کرد آخرمان مجزوم کرد بە حەذفی نونەکە را بە صونوا
بە اثباتی عین الفعلەکەی لە بەر ئەوەکە مابعدەکەی متحرکە
(صونی) بو مفردی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی تصونین بو ..
ئی حەرفی مضارع بو حەذفمان کرد وە آخرەکەمان مجزوم کرد بە حذفی
نونەکە را بە صونی بە اثباتی عین الفعل لە بەر ئەوەکەی مابعدەکەی
صونا بو تثنیەی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی تصونان بو وە
(صُنَّ) بو جمعی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی تَصُنَّ بو ئی حەرفی
مضارع بو حەذفمان کرد کە را بە صُنَّ (وە بالتأکید) تونەلی
لە کاتی مؤکد کردنی ئەمری مخاطب بە نونی تأکیدی ثقیلە وە (صُونَنَّ)
بو مفردی مذکری مخاطب لە ئەصلەکەی صُن بو مؤکدمان کرد بە
نونی ثقیلە وە نونی تأکید باعثی فتحەی ماقبلی بو ما قەبلەکەمان
مفتوح کرد جا لە بەر ئەم فتحەیە عین الفعلە محذوفەکەمان
اعادە کردەوە کە را بە صُونَنَّ (صونانّ) بو تثنیەی مذکری
مخاطب ئەصلەکەی صونا بو مؤکدمان کرد بە نونی تأکیدی ثقیلە

وه‌نونه‌كه‌مان مكسوركرد گه‌را به‌ صونان به‌اثباتى على الفعل

له‌به‌رئه‌وه‌كه‌ما بعده‌كه‌ى متحركه‌ (صونُنَّ) بوجه‌معى مذكرى

مخاطب له‌صله‌كه‌ى صونو بو موكرمان كرد به‌نونى ثقيله‌ وه‌

التقاء الساكنين په‌يدابو له‌به‌ينى واوى ضميرو نونى تاكيدا

واوه‌كه‌مان حه‌ذف كرد له‌به‌رئه‌وه‌ ضمه‌ى ماقبله‌كه‌ى

ده‌لاله‌ت له‌كاله‌سه‌رى گه‌را به‌ صُونُنَّ (صونِنَّ) بوفردى

مؤنثى مخاطب له‌صله‌كه‌ى صونى بو موكرمان كرد به‌نونى ثقيله‌ و

جا التقاء الساكنين په‌يدابو له‌به‌ينى يه‌ى ضميرو نونى تاكيدا

حذفى يه‌كه‌مان كرد له‌به‌ر اكتفا به‌ده‌لاله‌ت كردنى كسره‌ى ماقبله‌كه‌ى

له‌سه‌رى گه‌را به‌ صُونِنَّ : (صونانِّ) بو تثنيه‌ى مؤنثى

مخاطب له‌صله‌كه‌ى صونا بو (صُنَّانِّ) بوجمعى مؤنثى مخاطب

له‌صله‌كه‌ى صُنَّ بو موكرمان كرد به‌نونى ثقيله‌ وه‌ : وه‌

هانين به‌ئه‌لفى له‌به‌ينى نونى جمع وه‌نونى تاكيده‌كه‌دا وه‌

نونه‌ تاكيده‌كه‌مان مكسوركرد گه‌را به‌ صُنَّانِّ ..

(وبيع) بومفرده‌دى مذكرى مخاطب له‌صله‌كه‌ى تبيعُ بو لى

حەرفی مضارع بۆ حەذفان کرد وە مابعدی حەرفی مضارع متحرك بۆ
ابتدامان پێ کرد وە آخرمان مجزوم کرد بە سکون وە حەذفی عین
الفعلەکەمان کرد لەبەر دەفعی التقاء الساکنین گەرا بە بیع
(بیعا) بۆ تثنیەی مذکری مخاطب لە صلەکەی تبیعان بۆتی
حەرفی مضارع بۆ حەذفان کرد وە مابعدی حەرفی مضارع
متحرك بوو ابتدامان پێ کرد وە آخرمان مجزوم کرد بە حەذفی نون
وە عین الفعلەکەمان هێشتەوە لەبەر حەرەکەی مابعدەکەی
گەرا بە بیعا (بیعوا) بۆ جەمعی مذکری مخاطب لە صلەکەی
تبیعون بۆتی حەرفی مضارع بۆ حەذفان کرد مابعدەکەی
متحرك بوو ابتدامان پێ کرد وە آخرەکەمان مجزوم کرد بە حەذفی
نون گەرا بە بیعوا بە اثباتی عین الفعل لەبەر حەرەکەی
مابعدەکەی (بیعی) بۆ مفردەی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی
تبیعین بۆتی حەرفی مضارع بۆ حەذفان کرد مابعدەکەی
متحرك بوو ابتدامان پێ کرد آخرەکەمان مجزوم کرد بە حەذفی
نون گەرا بە بیعی بە اثباتی عین الفعل لەبەر حەرەکەی مابعدەکەی

(بيعا) بو تثنيه ى مؤنثى مخاطبه وه‌كو تثنيه ى مذكرى مخاطبه

(يعن) بو جمعى مؤنثى مخاطب له صله كه ى تبعن بو تى

حه رفى مضارع بو حه ذفان كرد ما بعده كه ى متحرك بو

ابتدامان پى كرد وه آخره كه مان هيشته وه له سه رحالى خوى

له به رمحافظه ى نونى ضميرى فاعلى جمعى مؤنث كه را به يعن ..

(و خف) بو مفرده دى مذكرى مخاطب له صله كه ى تخاف بو

تى حه رفى مضارع بو حه ذفان كرد ما بعده كه ى متحرك بو

ابتدامان پى كرد وه آخره كه مان مجزوم كرد به سكون وه

حه رفى عين الفعله كه مان كرد له به ر ده فعى التقاء الساكنين

له به ينى له وو لام الفعله كه يا كه را به خف (خافا) تثنيه ى

مذكرى مخاطب له صله كه ى تخافان بو تى حه رفى مضارع بو

حه ذفان كرد ما بعده كه ى متحرك بو ابتدامان پى كرد وه آخره كه مان

مجزوم كرد به حه ذفى نون كه را به حافا به اثباتى عين الفعل

(خافوا) بو جمعى مذكرى مخاطب له صله كه ى تخافون بو تى حه رفى

مضارع بو حه ذفان كرد ما بعده كه ى متحرك بو ابتدامان پى كرد وه

ئاخرەکەمان مجزوم کرد بە حەزفی نون کەرا بە خافوا بە ئثباتی عین الفعل

(خافی) بۆ معزەوی مونثی مخاطب نەصلەکەی تخافین بوتی حرفی مضارع بۆ

حذفمان کرد مابعدی کەی متحرک بو ابتدامان پی کرد ئاخرمان مجزوم کرد

بە حذفی نون کەرا بەخافی بە ئثباتی عین الفعل (خافا) بۆ تثنیەی

مخاطب (خفن) بو جمعی مونثی مخاطب مشتقە لە تخفن تی حرفی

مضارع بو حذفمان کرد بە لام ئاخرەکەمان مجزوم نەکرد مایەوە خفن

(وبالتاکید بیعن وخافن) تولەلی لە کاتی تاکیدی فعلی امری

تبیع وتخاف بە نونی تاکیدەوە بیعن وخافن بە بنای

ئاخرەکەیان لەسەر فەتحە وە اعادەی عین الفعلەکەیان

(ومزید الثلاثی لایعتل منه الا اربعة ابنیة) وەثولاثی مزید فیه

لە معتل العین دا اعلال ناکری الا چوار بینا نەبی کە عبارەتن

لە بابی افعال وە استفعال وە انفعال وە افتعال وەکو

مصنف بەسەر ترتیب فەرموی (وهی اجاب یجیب اجابة)

وە اعلالی ئەم بابە بە نقل وە قلبە ئەبستە ئەصلی اجاب

اجوب بو وەکو الکریم نەقلی فەتحەی عینی الفعلەکەمان کرد بولای

فاء الفعله كه ى جا واو ايسته ساكن و وسا بقا متحرك قه لبان
كود به ئه لف گه را به أجاب ، وه ئه صلى لجيب يجوب بو
وه كو يكوم قره له سه رواو ثقيل بو نقل مان كرد بو لاى
ما قه بله كه ى وه واو ساكن ما قبل مكسور قه لبان كرد به يه
گه را به يجيب ، وه ئه صلى إجابة اجوابا بو وه كو اكراما
نقل حه ره كه ى عين الفعله كه مان كرد بو لاى ما قبله كه ى وه
قه لبان كرد به ئه لف جا التقاء الساكنين روى داله به ينى
ئه لفى عين الفعل وه ئه لفى مصده ره كه دا وه حذفى يه كيكيان
كرا وه له عوه ضى ئه وا تيان هينا له آخريه وه گه را به اجابة.
له سه ر وه زنى إفعلة ئه گه ر محذوف ئه لفى مصده ر بى وإفالة
ئه گه ر محذوف عين الفعل بى (واستقام يستقيم استقامة
عطفه له سه ر اجاب يجيب اجابة وه مراد به مه بابى استفعاله
له معتل العين دا وه اعلاله كه ى به نقلو قه لبه وه ئه صلى
استقام استقوم بو وه كو استخرج نقل حه ره كه ى
عين الفعله كه مان كرد بو لاى ما قبله كه ى وه قه لبا نكرد به ئه لف

کەرابە استقام لەصلی يستقيم يستقوم بو وەکو يستحوذ جو
کسرە لەسەرواو ثقيل بو نقل ئاکرد بولای ماقبلە کەی
ئەمجار واو ساکن ماقبل مکسور قەلبمان کرد بەیە کەرا بەیستقيم
وەلەصلی استقامة استقواما بو وەکو استحواذا نقلی
حەرەکەی عین الفعلە کەمان کرد بولای ماقبلە کەی وە
قەلبمان کرد بە ئەلف جا التقاء الساکنين بو لەبەینی
هەردو ئەلفە کانا وەحەزفی ئەلفیکمان کرد وەلەباتی
ئەوا هانين بەتای وتنوين لەآخريە وەکەرا بە استقامة
وەاعلالی ئەم بابەیش بە نقل وە قەلبە روالقاد ينقاد
انقيادا عطفە لەسەر استقام الخ وە مراد بەمە
بابی انفعالە وەاعلالە کەی بە قەلبە وفقط وەئەصلی
انقاد انقود بو واو متحرک ماقبل مفتوح قەلبمان کرد
بە ئەلف گەرا بە انقاد وەاصلی ينقاد ينقود بووەکو
ينقطع واو متحرک ماقبل مفتوح قلبمان کرد بە ئەلف گەرا
بە ينقاد وەئەصلی انقيادا انقوادا بو قەلبی

داوه که مان کرد به یه گه را به انقیاد و اختیار

اختیاردا عطفه له سه ر وانقاد بنقاد وه مراد به مه

بابی افتعاله وه اعلاله که ی به قه لبه وه له صلی

اختیار اختیر بو وه کو اجتمع یه متحرک ما قبل مفتوح وه له

کرد به ئه لف گه را به اختار وه له صلی اختیار اختیر بو

به متحرک ما قبل مفتوح قه لبمان کرد به ئه لف گه را به اختار

وه اختیار مصدره و له سه ر حالی خوی ماوه ته وه ...

روانا بنبتها للمفعول قلت أجیب لجاب واستقیم لیستقام

وانقیل بنقاد واختیر بختار وانه کاتی که له وجوار

بابه دروست بکه ی بو اسناد له لای مفعول له لیت اجیب

له بنا مفعولی ماضی آجاب بو مفرده ی مذکری غائب له صله

أجوب بو وه کو اکرم کسره له سه ر واو نقل بو نقلمان کرد

بو ما قبله که ی جا واو ساکن ما قبل مکسور قه لبمان کرد به

یه گه را به اجیب . وه اصلی یجاب یجوب بو وه کو

یکرم نقلی حه ره که ی واوه که مان کرد بولای ما قبله که ی

وه‌قه‌لبان کرد به ئه‌لف گه‌را به یجاب وه ئه‌صلی اجابة

إجوابا بو وه‌کو اکواما نقلی حه‌ره‌که‌ی عین الفعله که مان کرد

بولای ما قبله‌که‌ی وه قه‌لبان کرد به ئه‌لف وه حه‌ذفی یه‌کی

له ئه‌لفه‌کانمان کرد وه به عیوه‌ضی ئه‌و تی تأنیثمان هینا

له آخریه‌وه گه‌رابه إجابة وا ده‌رکه‌وت اعلالی ئه‌م

بابی افعاله له بنا مفعولیشی دا به نقل وه قه‌لبه :

وه استقیم بو بنا مفعولی ماضی بابی استفعال ئه‌صله‌که‌ی

استُقْوِم بو وه‌کو استخرج نقلی کسره‌ی واوه‌که‌مان کرد بو

ما قبله‌که‌ی وه قه‌لبان کرد به یه گه‌را به استقیم وه

ئه‌صلی یستقام یستقوم بو نقلی حه‌ره‌که‌ی واوه‌که‌مان

کرد بولای ما قبله‌که‌ی وه قه‌لبان کرد به ئه‌لف گه‌را به یستقام

وا ده‌رکه‌وت اعلالی ئه‌م بابه‌یش به نقل وه قه‌لبه .

وه ئه‌صلی انقید انقود بو وه‌کو انقطع که‌سره له‌سه‌ر واو

ثقیل بو ئه‌قلمان کرد بو ما قبله‌که‌ی وه واو ساکن ما قبل مکسور

قه‌لبان کرد به یه گه‌را به انقید وه ئه‌صلی ینقاد ینقَوِرُ بو

واو متحرك ما قبل مفتوح قه‌لبمان كرد به ئه‌لف گه‌را به ينقاد وه اعلالى

ئه‌م مضارعه مجهوله هه‌ر به قه‌لبه وه ئه‌صلى اختير اختير بو

كسره له‌سه‌ر يه ثقيل بو ثقلمان كرد بو ما قبله‌كه‌ى پاش حذفى

ضمه‌كه‌ى گه‌را به اختير وه ئه‌صلى يختار يختير بو يه متحرك

ما قبل مفتوح قه‌لبمان كرد به ئه‌لف گه‌را به يختار واده‌رچو

كه اعلالى ئه‌م مضارعه‌يشى هه‌ر به قه‌لبه خولاصه بينا مفعولى

ماضى ئه‌م چوار بابه ئه‌وه‌ى واوى بى اعلاله‌كه‌ى به نقل وه قلبه

وه ئه‌وه‌ى يائى بى اعلاله‌كه‌ى هه‌ر به نقله وه مضارعه‌كانيشيان

له بابى افعال و استفعال دا اعلالى به نقل وه قه‌لبه وه

له بابى انفعال و افتعال دا به قه‌لبه فقط ...

والامر منها أَجِبْ أَجيبا وَاسْتَقِم واسْتَقيما وانْقَدْ وانْقادا

واخْتَر واخْتارا ، ئه‌مرى به صيغه له‌م چوار بابا دروست

ئه‌كرى به حه‌ذفى عين الفعل له‌وه‌دى مذكرى مخاطب وه جمعى

مؤنثى مخاطبا وه به اعاده‌ى عين الفعل له باقى صيغه‌كانا . أَجِب

مشتقه له تجيب ئى حه‌رفى مضارع بو حه‌ذفمان كرد وه اعاده‌ى همزه‌ى

قطعمان کردووه وه له بەرئەوە متحرکە بو ابتدامان پی کرد وه

آخره کەمان مجزوم کرد بە سکون وه عین الفعلەکەمان حەذف کرد

لە بەر ئەوە فعی التقاء الساکنین کە را بە أجب . أجیبا

مشتقه له تجیبان تی حەرفی مضارع بو حەذفمان کرد وه

اعادەی هەمزەکەمان کردووه وه آخرمان مجزوم کرد بە حذفی

نون کە را بە أجیبا بە اثباتی عین الفعل لە بەر ئەوە

کە مابعدەکەی متحرکە . وه قیاسی جمعی مؤنث بکە لە سەر

هەمزەدی مذکر لە حەذفی عین الفعلەکەیا وه قیاسی باقی صیغەکان

بکە لە سەر تثنیەی مذکر لە اثباتی عین الفعلەکەیا وه کو ئەوە دان

وه استقم مشتقه له تستقیم تی حەرفی مضارع بو حەذفمان کرد

مابعدەکەی ساکن بو ابتدامان پی نەکرد جا هاتین لە ئەوە لیەوه

بە هەمزەی وەصلی مکسوره وه آخرەکەمان مجزوم کرد بە سکون

کە را بە استقم بە حەذفی عین الفعلەکەی لە بەر دەفعی التقاء

الساکنین لە بەینی ئەو و لام الفعلەکەیا . استقیما مشتقه

لە تستقیمان تی حەرفی مضارع بو حەذفمان کرد وه جلبی هەمزەی

وەصلمان کردلەبەر ڕەفعی ابتدا بە ساکن وەآخرمان مجزوم کرد بە

حەزفی نون گەرا بە اسنقیما بە اثبات یا اعادەی عین

الفعلەکەی لەبەر تحرکی ما بعدەکەی :

وە انقد مشتقە لە ننقاد ئی حەرفی مضارع بو حەزفمان کرد

وە همزە وەصلە کەمان هینا بە وە لەبەر ڕەفعی ابتدا بە ساکن

وەآخرە کەمان مجزوم کرد بە سکون وەحەرفی عین الفعلەکەمان

کرد لەبەر ڕەفعی التقاء الساکنین گەرا بە إنقَدْ ، انقادا

مشتقە لە ننقادان ئی حەرفی مضارع بو حەزفمان کرد وە

جلبی هەمزەی وەصلمان کردەوە لەبەر ڕەفعی ابتدا بە ساکن

وەآخرمان مجزوم کرد بە حەزفی نون گەرا بە انقادا بە اعادەی

عین الفعلەکەی لەبەر تحرکی ما بعدەکەی وە اختر مشتقە لە تختار

ئی حەرفی مضارع بو حەزفمان کرد وەجلبی هەمزەی وەصلمان

کرد بو ڕەفعی ابتدا بە ساکن وەآخرمان مجزوم کرد بە سکون وە

حەزفی عین الفعلەکەمان کرد لەبەر ڕەفعی التقاء الساکنین گەرا بە اختر

اختارا مشتقە لە تختاران ئی حەرفی مضارع بو حەزفمان کرد وەجلبی

هەمزەی وە صلمان کرد وە آخرمان مجزوم کرد بە حەزفی نون گرا بە

اختیارا بە اعادەی عین الفعل لە بە وتحرکی ما بعدە کەی

ویصح نحو قوّل وقاوَل وتقوّل وتقاول وزیّن وتزیّن وسایَر

وتسایر واسودّ واسوادّ وابیضّ وابیاضّ بابی اعلال

ناکری معتل العین لە بابی تفعیل و وە مُفاعَلە وتفعّل وە

تفاعُل وە اِفعلال وە افعیلال دا لەبە ئەوە شەرتی علال

ئەوەیە واو و یە متحرک بن وە ما قەبلە کەیان ساکن بێ

وە ئەوشەرتە لەوانا نایێتە جیگە ئەبەدا چونکی لە بابی تفعیل وە

تفعّل دا ئەگەر حەرفی ئەوەل لە حەرفە علەکان اعلال بکەی

ئەوە هەرچەن ما قەبلەکەیان متحرکە بەلام خوّیان ساکنن وە

ئەگەر حەرفی دوەمیان اعلال بکەی ئەوە هەرچەن خوّیان

متحرکن بەلام ما قبلەکەیان ساکنە وە لە باقی بابەکانا لە

هەموویانا حەرفە علەکان متحرکن وە ما قبلەکەیان ساکنە

وە لە ومادّانا کە ئەلف وا لە پێشیانە وە ئەگەر ئەو لەفە بە جا حەرفی

عەیری حصین دائەنی تا ما قەبلەکەیان ببێ بە حەرفە مفتوحەکان

وه قه‌لبی واوویه که بکه‌ی به ئه‌لف ئه‌وه دوئه‌لف کودئه‌بنه‌وه

وه ناچاری حه‌ذفی یه‌کیکیان بکه‌ی له‌به‌رده‌فعی التقاء الساکنین

وه‌لیم کاتا قَوَلَ ئه‌بی به قال وبَيَعَ ئه‌بی به‌ساد وه‌الشیاسیّ

ئه‌بی به باصی ثولاثی مجرده وه تقاود ل وتسایر ئه‌بن به‌تقالَ

وتسادَ وه له ده‌زفی فعلی مضارعی ده‌رئه‌چن : وكذا سائر

تصاریفها هه‌روا اعلال ئاکری باقی مشتقاتی ئه‌م شه‌ش بابه

له مضارع وه‌اسمی فاعل وه‌اسمی مفعول وه غه‌یری ئه‌وانه له

به‌رئه‌وه که شه‌رتی اعلاله که بابه ئائینه‌جی وه‌کو باسمان کرد

واسم الفاعل من الثلاثی المجرد یعتل عینه بالهمزة کصائن وبائع

وسمی فاعل له ثولاثی مجردی معتل العین اعلالی عین الفعله که‌ی ئه‌کری

به‌قلب کردنی به همزه وه‌کو صائن وبائع ئه‌صله‌که‌یان صاون

وبایع بو قه‌لبی واوویه که مان کرد به همزه بون به صائن وبائع

ومن المزید فیه یعتل بما اعتل به المضارع کمجیب ومستقیم ومنقاد

ومختار . وه اسمی فاعل له معتل العین ثولاثی مزید فیه اعلال ئه‌کری

به‌و جوره که اعلالی عین الفعل مضارعه که‌ی پی ئه‌کری له نقل وقلب

به‌یه‌كه‌وه وه‌كو مجیب بو اسمی فاعلی بابی افعال وه‌ مستقیم بو اسمی فاعلی

بابی استفعال له‌ معتل العین دا له‌ صله‌كه‌یان مجوب وه‌ مستقوم بو

وه‌كو مكرم وه‌ مستخرج كسره له‌سه‌ر واو ثقیل بو نقلیان كرد

بولای ماقبله‌كه‌ی وه‌ واو ساكن ماقبل مكسور قلبیان كردن به‌یه‌

گه‌ران به‌ مجیب وه‌ مستقیم یا هه‌ر قلب به‌نه‌بیا وه‌كو منقاد

بو اسمی فاعلی بابی انفعال وه‌ مختار بو اسمی فاعلی بابی افتعال له‌ صله‌كه‌یان

منقود و مختیر بو وه‌كو منقطع و مجتمع واو و یه‌ متحرك ماقبل مفتوح

قلبیان كرد به‌ الف بون به‌ منقاد وه‌ مختار :

واسم المفعول من الثلاثی المجرد یعتل بالقلب والحذف كمصون ومبیع

وه‌ اسمی مفعول له‌ ثولاثی مجردی معتل العین دا اعلال ئه‌كری به‌ قلب

وه‌ حذف وه‌كو مصون بو اسمی مفعولی صان له‌ بابی نه‌وه‌ل دا كه‌

له‌ صله‌كه‌ی مصوون بو به‌ دو واو له‌سه‌ر وه‌زنی منصور به‌

ضمه‌ی واوی ئه‌وه‌ل وه‌ سكونی واوی ثانی ضمه‌ له‌سه‌ر واو ثقیل بو

نقلمان كرد بو لای ماقبله‌كه‌ی جا حه‌زفی واوه‌كه‌ پشمان كرد له‌

به‌ر وه‌فع التقاء الساكنین له‌ بینی هه‌ر دو واوه‌كه‌ دا گه‌را به‌ مصون

جا ئه‌گه‌ر محذوف واوی عین الفعله‌كه‌ بێ ئه‌وه‌ له‌سه‌ر وه‌زنی مَفول
ئه‌بێ وه‌ ئه‌گه‌ر واوه‌ زائده‌كه‌ بێ ئه‌وه‌ له‌سه‌ر وه‌زنی مَفُعل
ئه‌بێ به‌ فتحه‌ی میم وه‌ضمه‌ی فاء الفعل وه‌ سكونی عین الفعله‌كه‌ی
وه‌ مبیع بۆ اسمی مفعولی بابی ثانی له‌ معتل العین یائی دائه‌صله‌كه‌
مبیوع بو وه‌كو مضروب ضمه‌ له‌سه‌ر یه‌ ثقیل بو نقلمان
كرد بولای ماقبله‌كه‌ی جا التقاء الساكنین روی دا له‌ به‌ینی
عه‌ین الفعل وه‌ واوه‌ زائده‌كه‌دا وه‌ حه‌ذفی واوه‌كه‌مان كرد
گه‌را به‌ مَبُیع به‌ فتحه‌ی میم وه‌ ضمه‌ی بێ وه‌ سكونی یه‌ جا
له‌به‌ر ئه‌وه‌ یه‌ باعثی كسره‌ی ماقبلی بو ماقبله‌كه‌مان مكسور كرد
گه‌را به‌ مبیع به‌ كسره‌ی بێ وه‌ سكونی یه‌ : وه‌ یاخود ئه‌ڵێین
ضمه‌ له‌سه‌ر یه‌ ثقیل بو نقلمان كرد بولای ماقبله‌كه‌ی وه‌ حذفی
یه‌كه‌مان كرد له‌به‌ر دفعی التقاء الساكنین له‌ به‌ینی یه‌ و واوه‌ گه‌وا
گه‌را به‌ مَبُوع جا ضمه‌ی فاء الفعله‌كه‌مان كرد به‌ كه‌سره‌ وه‌
قه‌لبی واوه‌كه‌مان كرد به‌ یه‌ گه‌را به‌ مَبیع له‌سه‌ر وه‌زنی
مَفیل چونكی زو عین الفعله‌كه‌مان حه‌ذف كرد وه‌ ئه‌م به‌ ئه‌وه‌ڵی داوی

اسمی مفعولەکەیە: جا لەسەر وجودی ئەم دوو احتمالانەیە

کە عبارەتن لە حەرفی عین الفعل وە واوی اسمی مفعولەکە

مصنف ئەڕموی والمحذوف واو مفعول عند سیبویه

وعین الفعل عند الاخفش یانی ئەوحەرفەکە حذف

کراوە لەم اسمە مفعولانە کە مصون ومبیع وەها و

وینەیانن لە مفعل العین دا واوە زائدەی بنای اسمە

مفعولەکەیە بەلای سیبویهەوە لەبەر ئەوە حەرفی

زایدە لایقە بە حەزف وە عین الفعلەکەیە کە واوە لە مصون

وە یەیە لە مبیع دا لەسەر بیروڕای ابوالحسنی مشهور

بە اخفش کە شاگردی سیبویه بوە ئەو ئەلی واوی بنای

اسمی مفعول علامەتی نیشانەی صیغەیە حذفی لا مناسبە بەلام

عین الفعلە کە حەرفی علّەیە وە جیگەی تغییرە ئەو لایقە

بو ئەمان و وبنو تمیم یثبتون الیاء فیقولون مبیوع وە

عەرەبی قەبیلەی بنی تمیم عین الفعلی اسمی مفعولی ثولاثی مجرەدی

اجوف ئەهیلنەوە لە یائی دا وەلەلین مَبْیُوعْ لە باتی مَبِیعْ

واسم المفعول من الثلاثي المزيد فيه يعتل بالنقل والقلب

ان اعتل فعله وه اسمی مفعولی معتل العین له ثولاثی مزید فیه دا

اعلال ئه کری به نقلی حه ره که ی عین الفعله که ی بولای ماقبله

که ی له گه ل قه لب کردنی ئه و عین الفعله به ئه لف به مه رجی

اسمی مفعولی فعلی به که اعلال کرابی وه کو با به پیشودکان

لمجاب ومستقام ومنقاد ومختاد که عباره تن له اسمی

مفعولی بابی افعال وه استفعال وه انفعال وه افتعال

ئه صلی مجاب ومستقام مجوب ومستقوم بو وه کو مکرم

وه مستخرج نقلی حه ره که ی واوه که یا نمان کرد بولای

ماقبله که ی وه قه لبمان کرد نه به ئه لف گه ران به مجاب

وه مستقام هه رچون شه رتی اعلالیان تیا نه هاتوه ئه جیکه

ئه بلام له به ر ئه وه که فعله که یان اعلال کراوه به حه مل له سه ر

مجوه وه که یان که جاب وقام به : وه ئه صلی منقاد ومختار

منقود ومختیر بو واو وبه متحرك وه ماقبل مفتوح قلبمان

کرد ئه به ئه لف گه ران به منقاد ومختار :

النوعُ الثالثُ المعتلّ اللام

ئەوعی سێهەم لە حەوت نەوعەی معتل فعلیکە یا اسمیکە

لام الفعلەکەی حەرفێ لە حروفی علّە روبگا لە الناقص

وە بەم معتل اللامە ئەوتری ناقص لەبەر نوقصانی

آخرەکەی لە صحّت (ودُو الاربعة) هەم پی ئەوتری

ذُو الاربعة (لکون ماضیه علی أربَعَة أحرفٍ إذا أخبَرْتَ

عن نفسک) لەبەر ئەوەکە ماضیەکەی لە سەر

چوار حەرف ئەبی کاتی کە خەبەر لە نفس خوت بدەی مثلا

(نحو غزوتُ ورمیتُ) غەزام کرد یا تیرم آویشت

ئیستە ئەم فعلانە هەرچەن لە ذاتی خوّیانا سە حەرفن

بەلام لەبەر ئەوەکە ضمیری مرفوعی یان پیوە لکاوە وە

ئەو ضمیری فاعلەیش وەکو جوزئی وایە لەوان بە چوار

حەرفی دانراون (فالمجرد الثلاثی تقلب الواو والیاء منه

الفا اذا تحرکتا وانفتح ما قبلهما) واتە فعل وە اسمی ثولاثی

مجرەدی معتل اللام فەلبی واو و یەکەیان ئەکری بە ئەلف

کاتی کە متحرک بی وە ئەو حەرفەوا لە پیشیا ئەوە مفتوح بی

كغزا ورمى ماضى بابى ئه‌وه‌ل وثانى ئه‌صله‌كه‌يان غزو ورمى

بو واوو يه متحرك وه‌ماقبله‌كه‌يان مفتوح بو قه‌لبمان كردن

به ئه‌لف گه‌ران به غزا ورمى (وعصًا ورحًى) بو دواسمى

ثولاثى مجردى معتل اللام ئه‌صله‌كه‌يان عصوٌ ورحىٌ بو

واوو يه متحرك وه‌ماقبل مفتوح قه‌لبمان كردن به ئه‌لف

ئينجا التقاء الساكنين روى دا له به‌ينى ئه‌لف وه تنوينه‌كه‌دا

حه‌ذفى ئه‌لفه‌كانمان كرد له لفظا نه‌ك له نوسينا بون به عصًا

ورحًى ، آگادار به ئه‌لفى ئه‌صله‌كه‌ى واوبى به ئه‌لف ئه‌نوسرى

وه ئه‌لفى ئه‌صله‌كه‌ى يه بى به يى ئه‌نوسرى : وكذلك

الزائد على ثلثة احرف كأعطى واشترى واستقصى

وكالمعطى والمشترى والمستقصى واته وه‌كو فعلو اسمى

ثولاثى مجردى معتلّ اللام وايه له اعلالا هه‌ر فعلو اسمى كه

زياد بن له ٣ حه‌رف وه‌كو أعطى بو ماضى مفره‌دى

مذكرى غائب له بابى افعال دا ئه‌صله‌كه‌ى أعطو بو وه‌كو الوم

واو واقع له مه‌رتبه‌ى چواره‌ما قه‌لبمان كرد به يه وه يه متحرك

ما قبل مفتوح قه‌لبان کرد به ئه‌لف گه‌را به أعطى وه اشترى

بو ماضى معروفى مذکرى غائب له بابى افتعال دا ئه‌صله‌که‌ى

اشترى بو وه‌کو اجتمع یه متحرك ما قبل مفتوح قه‌لبان کرد

به ئه‌لف گه‌را به اشترى به یه ئه‌نوسرى وه به ئه‌لف

ئه‌خوینریته‌وه وه استقصى ئه‌صله‌که‌ى استقصو بو

وه‌کو استخرج واو له پایه‌ى چواره‌م دا قه‌لبان کرد به یه وه

یه متحرك ما قبل مفتوح قه‌لبان کرد به ألف له لفظا وه له

کتابه‌تا ئه‌نوسریان به یه : وه مُعْطى اسم مفعولى بابى افعال

ئه‌صله‌که‌ى مُعْطَوٌ بو به واو له سه‌ر وه‌زنى مُکْرَمٌ واو له

پایه‌ى چواره‌ما قه‌لبان کرد به یه وه یه متحرك ما قبل مفتوح

قه‌لبان کرد به ئه‌لف گه‌را به معطى به ئه‌لف ئه‌خوینریته‌وه

وه به یه ئه‌نوسرى وه مشترى اسمى مفعولى بابى افتعاله

وه‌کو مجتمع یه متحرك ما قبل مفتوح قه‌لبان کرد به ئه‌لف گه‌را

به مشترى به ئه‌لف ئه‌خوینریته‌وه وه به یه ئه‌نوسرى وه

مستقصى اسمى مفعولى بابى استفعاله وه‌کو مُستَخْرَج ئه‌صله‌که‌ى

مُسْتَقْصَوُ بو وەکو مُسْتَخرج واو لە بایەی شەشەما قەلبان

کرد بە یە وە یە متحرک ما قبل مفتوح قەلبان کرد بە ئەلف

گەرا بە مستقصی ئەضویزیتیە وە بە ئەلف وە ئەنوسری بە یە ..

وکذا اذا لم یسم الفاعل من المضارع کیعطی ویغزی ویرمی هەروا

اعلال ئەکری فعلی مضارع کاتی کە ناوی فاعلەکەی نەبری وەکو

یُعطی بو بنا مفعولی مضارعی بابی افعال لە معتل اللام دا ئەصلەکە

یُعْطَوُ بو وەکو یکرم واو لە بایەی چوارەما قەلبان کرد بە یە وە

یە متحرک ما قبل مفتوح قەلبان کرد بە ئەلف گەرا بە یُعطیٰ ویُغزیٰ

بو بنا مفعولی مضارعی بابە ئەوەل لە معتل اللام دا ئەصلەکەی یُغْزَوُ

واو لە بایەی چوارەما قەلبان کرد بە یە وە قەلبی یەمان کرد بە ئەلف

گەرا بە یُغزیٰ ئەنوسری بە یە لە بەر ئەوە واوەکەی قەلب کراوە بە یە

ویُرمیٰ بو بنا مفعولی بابی ثانی لە معتل اللام دا ئەصلەکەی یُرمَیُ بو وە

کو یُضرب یە متحرک ما قبل مفتوح قەلبان کرد بە ئەلف گەرا بە یُرمیٰ

جا لە بەر ئەوە بازێ ئەحوالی بەسەر لام الفعل معتل اللام دا

مصنف بو باسی ئەوانە فەرموی أمَّا الماضي فتحذف منه اللام في مثال

فَعَلوا مطلقا وفَعَلتَ وفَعَلنا اذا انفتح ما قبلها وتثبت في غيرها

واته بو باسى ئه حوالى لام الفعلى معتل اللام مصنف باسى ماضى خستە

پيشەوه لەسەرتەرتيبى واقعى وه فه رموى ئه ما فعلى ماضى ئەوه

حه ذفى لام الفعله كه ى ئه كرى له مثالى جمعى مذكرى غائبا مطلقا

مفتوح العين بى وه كو غزا ورمى يا مكسور العين بى وه كو نسى

يا مضموم العين بى وه كو سَرُوَ له سه ر وه زنى حسن وه واوى بى

يا يائى له به رئه وه لام الفعله كه مضموم ئه كرى له به ر ضميرى جمع

وه ضمه له سه ر واو و يه ثقيله وهه م لام الفعل حه ذف ئه كرى

له مثالى مفرده ى مونثى غائب وه تثنيه ى مونثى غائبا به مه رجى

كه ما قبله كه ى مفتوح بى وه له غيرى ئه وانا ئه ميننيه وه

فتقول غزا بو مفرده ى مذه كه رى غائب ئه صله كه ى غزو بو

واو متحرك ما قبل مفتوح قه لبانى كرد به ئه لف كه را به غزا

غزوا بو تثنيه ى مذكرى غائب ئه صله كه ى غَزَوَ بو ئه لف

ضميرى فاعلى تثنيه بو الحاقان كرد به آخريه وه كه را به غزوا

وه قه لبى واوه كه مان نه كرد له كه رچى متحرك وه ما قبلى مفتوح بو

چونکی لە پاشی قەلبەکەی بە ئەلف بە ناچاری حەذفی یەکێ لە ئەلفەکان

ئەکو وجا التباسی تثنیە ئەبو بە مفرەد : (غَزَوا) بو جمعی

مذکری غائب ئەصلەکەی غزوُ بو واو ضمیری فاعلی جمعی

مذکر بو الحاقیان کرد بە آخریەوە واو باعثی ضمەی ماقبلی بو ؛

ماقبلەکەیان مضموم کرد گەرا بە غزووا لەسەر وەزنی

فَعَلُوا جا واو متحرک ما قبل مفتوح قەلبیان کرد بە ئەلف

گەرا بە غزاوا : وە ئەلفەکەیان حەزف کرد لەبەر رەفعی

التقاء الساکنین گەرا بە غزوا لەسەر وەزنی فَعَوا بە

حەذفی لام چونکی لە موەزونەکەدا حەزف کراوە (غَزَت)

بو مفرەدی موئنثی غائب ئەصلەکەی غَزَوَ بو تی تأنیثی

ساکنە علامەتی مفردی موئنث بو الحاقیان کرد بە آخریەوە

گەرا بە غَزَوَت واو متحرک ما قبل مفتوح قەلبیان کرد

بە ئەلف وە ئەلفەکەشیان حەزف کرد لەبەر التقاء

الساکنین لە بەینی ئەوو تی تانیثەکەدا گەرا بە غَزَت

لەسەر وەزنی فَعَت بە حذفی لام الفعل (غَزَتا) بو تثنیەی

مۆنتی غائب نه صله كه‌ی غزت بو نه‌لف ضمیری فاعلی تثنیه‌بو

الحاقمان كرد به آخریه وه وه نه‌لف باعثی فه‌تحه‌ی ماقبلی بو

ماقبله كه‌مان مفتوح كرد گه‌را به غزتا به حذفی لام

الفعل له‌سه‌ر وه‌زنی فَعَتا : (غزون) بو جمعی مۆنث

نه صله كه‌ی غزت بو نونی ضمیری فاعلی جمعی مۆنثمان الحاق

كرد به آخریه وه گه‌را به غَزَتْنَ جا دوعه‌لامه‌تی تانیث

كۆ بونه وه دروست نه‌بو حه‌زفی نونه كه بكه‌ین له‌به‌ر

نه‌وه ده‌لاله‌تی نه‌كرد له‌سه‌ر تانیث و جمعیه‌ت وه

حه‌زفی تی كه‌مان كرد له‌به‌ر نه‌وه كه هه‌ر ده‌لالتی له

سه‌ر تانیث نه‌كرد فقط وه لام الفعله كه‌مان هینایه وه

له‌به‌ر نه‌مانی موجبی حه‌زفه كه‌ی كه التقاء الساكنین بو

گه‌را به غزون (غزوت غزوتما غزوتم غزوتِ غزوتما

غزوتن غزوت غزونا) بو شه‌ش صیغه‌ی مخاطب وه دو

صیغه‌ی متكلم نه‌مانه هه‌روه‌كو فعلی سالم دروست نه‌كرین

(رمی) بو مصدری مذكری غائب له معتل اللامی بابی تاخذ وا

ئەصلەکەی رَمَیَ بو یە متحرک ماقبل مفتوح قەلبیان کرد بە ئەلف
گەرا بە رمی (رمیا) بو تثنیەی مذکری غائب ئەصلەکەی
رمی بو ئەلف ضمیری فاعلی تثنیە بو الحاقیان کرد بە آخریەوە .
وە ئەلف باعثی فتحەی ماقبلی بو ئەلفەکەمان بردەوە
سەر ئەصلەکەی کە یە بو وە مفتوحمان کرد گەرا بە رَمَیا
(رَمَوا) بو جمعی مذکری غائب ئەصلەکەی رَمَیَ بو واو
ضمیری فاعلی جمعی مذکر بو الحاقیان کرد بە آخریەوە واو باعثی
ضمەی ماقبلی بو یەکەمان اعادە کردەوە بە مضمومی گەرا بە
رَمَیُوا لە سەر وەزنی فَعَلُوا ضمە لە سەر یە ثقیل بو
حەزفمان کرد : یاخود یە متحرک ماقبل مفتوح قەلبمان کرد
بە ئەلف وە لەبەر التقاء الساکنین حەذفی لام الفعلەکەمان
کرد گەرا بە رَمُوا بە ضمەی عین الفعل لە سەر وەزنی
فَعُوا لەبەر حذفی لام الفعل وەکو حالیت بو (رَمَتْ) بو
مفردی مؤنثی غائب ئەصلەکەی رَمَیَ بو تێ ساکنە علامەتی
تأنیثی فاعل بو الحاقیان کرد بە آخریەوە گەرا بە رَمَیَتْ :

یه متحرک ما قبل مفتوح قه لبانکرد به ئه لف وه حه زفیشمان
کرد له به ر التقاء الساکنین گه را به رَمَت (رَمَتا) بو تثنیه
مؤنثی غائب له صله که ی رمت بو ئه لف ضمیری فاعلی تثنیه بو
لاحق مانکرد به آخریه وه گه را به رَمَتا (رَمَیْنَ) بو جمعی
مؤنثی غائب له صله که ی رَمَت بو نون ضمیری فاعلی جمعی
مؤنث الحاقمان کرد به آخر یه وه وه دروستمان کرد وه کو غزون

(رمیتَ رمیتما رمیتم رمیتِ رمیتما رَمَیتنّ رمیتُ رَمَینا
وه ئه م هه شت صیغه یه دروست ئه کرین وه کو صیغه سالمه کان
(وتقول) تو ئه لیت له فعلی ماضی معتل اللامی یائی رابع دا
(رضی) بو مفرده ی مذکری غائب له صله که ی رَضِوَ بو واو له
طرفه وه ما قبل مکسور قه لبان کرد به یه گه را به رَضِیَ (رضیا)
بو تثنیه ی مذکری غائب له صله که ی رضی بو ئه لف ضمیری فاعلی
تثنیه بو الحاقمان کرد به آخریه وه گه را به رَضیا (رَضُوا)
بو جمعی مذکری غائب له صله که ی رضی بو واو ضمیری فاعلی جمعی
مذکر بو الحاقمان کرد به آخریه وه وه واو باعثی ضمه ی ما قبلی بو

ماقبلەکەمان مضموم کرد گەرا بە رضیوا ضمەلەسەر یە ثقیل بو

نقلمان کرد بو لای ماقبلەکەی وە یەکەمان حذف کرد لە

بەر التقاء الساکنین لە بەینی ئەوو واوەکەدا گەڕا

بە رضوا لە سەروەزنی فعوا (رضیت) بو مفردی مؤنثی

غائب لە صلەکەی رضی بو تی تانیثی ساکنە علامەتی مؤنثی

مؤنثی غائب بو الحاقمان کرد بە آخریەوە گەڕا بە رضیت

رضیتا بو تثنیەی مؤنثی غائب لە صلەکەی رضیت بو ئەلف

ضمیری فاعلی تثنیە بو الحاقمان کرد بە آخریەوە وە ئەلف

باعثی فتحەی ماقبلی بو ماقبلەکەمان مفتوح کرد گەرا بە رضیتا

(رضین) بو جمعی مؤنثی غائب لە صلەکەی رضیت بو نونی

ضمیری فاعلی جمعی مؤنث بو الحاقمان کرد بە آخریەوە وە

گەرا بە رضیاتن جا حذفی تی تانیثی مؤنثمان کرد وە کو

لە رمین دا گەرا بە رضین (رضیت رضیتما رضیتم رضیت

رضیتما رضیتن رضیت رضینا ئەم هەشت صیغەیە

دروست ئەکرین وەکو صیغە سالمەکان لە بابی رابع دا

وكذلك وەكو ماضى مفتوح العين ومكسور العين وايە لە اعلالى لام
الفعل دا ماضى مضموم العين وەكو (سَرُوَ) بو معلومى مذكرى غائب
(سروا) بو تثنيەى مذكرى غائب لە صلەكەى سرو بو لە الفى ضميرى
فاعلى تثنيە بو الحاقمان كرد بە آخريەوە كەوا بە سروا (سروا) بو
جمعى مذكرى غائب لە صلەكەى سرو بو واو ضميرى فاعلى جمعى مذكر
بو الحاقمان كرد بە آخريەوە. واو باعثى ضمەى ماقبلى بو ماقبلەكەمان
مضموم كرد كەوا بە سروو بە دو واو جا ضمەكەشەوە واو ثقيل بو حذفمان كرد
وحرفى واوە لام الفعلەكەمان كرد كەوا بە سَرُوا لە سەر وزنى
فَعُوا (سَرُوَتْ) بو معلومى مؤنثى غائب لە صلەكەى سرو بو تى تانيثى
ساكنە علامەتى تانيثى فاعل بو الحاقمان كرد بە آخريەوە كەوا بە سروت
(سروتا) بو تثنيەى مؤنثى غائب لە صلەكەى سروت بو لە الفى ضميرى
فاعلى تثنيە بو الحاقمان كرد بە آخريەوە لە الف باعثى فتحەى ماقبلى بو
ماقبلەكەمان مفتوح كرد كەوا بە سروتا (سَرُوْنَ) بو جمعى مؤنثى
غائب لە صلەكەى سروت بو نون ضميرى فاعلى جمعى مؤنث بو الحاقمان
كرد بە آخريەوە كەوا بە سَرُوتن اجتماعى دو علامەتى تانيث بو دروست نە بو

حذفی نونه که بکه‌ین چونکی دەلالەتی ئەکرد لەسەر تانیث و جمعیت

فقط

وە حذفی تی یە کە مان کرد چونکه دەلالەتی ئەکرد لەسەر تانیث

گەر ابە سَرُون (سَرُوتَ سَرُوتما سروتم سَرُوتِ سَرُوتما سَرُوتن

سَرُوتُ سَرُونا) ئەم هەشت صیغه درووست ئەکرین وەکو

فعلی سالم لە بابی سارس دا:

جا ئەبەرئەوە لەم شوێنا پرسیار ئەکری بوچی لە صیغەی جمعی

مذکری غائب لە مفتوح العین دا عین الفعلی معتل اللام

لە مفتوحی ئەخوێنرێتەوە وە لە مضموم العین وە مکسور

العین دا بە مضموم ئەخوێنرێتەوە مصنف جوابی دایەوە و ە

فەرمویەتی (وانما فتحت ما قبل واو الضمیر فی غَزَوا وَرَمَوا

وضمت ما قبلها فی رَضُو وَسَرُوا لان واو الضمیر اذا اتصل

بالفعل الناقص بعد حذف اللام فان الفتح ما قبلها ابقی علی الفتحة

وان الضم ما قبلها اذا انکسر ضم چونکه لە پاش حەذفی لام

الفعل لە جمعی ماضی ناقص دا ئەگەر ما قبلی لام الفعل مفتوح بی

ئەوە ئەو ما قبلە لەسەر فتحە ئەهێلرێتەوە لەبەر سوکی فتحە

وە ئەگەر مضموم بو یا مكسور بو ئەوە مضموم ئەكرێ لەبەر مناسبەی
لەگەڵ واو وضمیرەكەدا لە هەردویانا وە هێشتنەوەی لەسەر
حالی خۆی لە مضموم العین دا . وە هەربەم دستورە
لە هەردو لفیفەكان وە لە مهموزی معتل اللاما ...

معامله ئەكرێ : (واما المضارع فتسكن اللام منه في الرفع
وتحذف في الجزم وتفتح الواو والياء في النصب وتثبت
الالف بحالها) وە ئەیانفعلی مضارعی معتل اللام ئەوە لام
الفعلەكەی ساكن ئەكرێ لە حالەتی رەفعەدا وە رفعەكەی
تقدیری ئەبێ خواه لام الفعل ئەلف بێ وەكو یرضى یا خود
واو بێ وەكو یغزو یا خود یە بێ وەكو یرمی لەبەرئەوەكە
ئەلف قبولی حەرەكە ناكا مطلقا وە رفعە لەسەر واو و یە
ثقیله وە لام الفعلەكەی حذف ئەكرێ لە حالی جەزمەدا
وە جەزمەی لفظی ئەبێ مطلقا وە نصبە لەبەرئەوە
خفیفە لەسەر واو و یە لفظی ئەبێ وە لەسەر ئەلف
تقدیری ئەبێ چونكی ئەلف قبولی حەرەكە ناكا دەكو وتمان

ويسقط الجازم والناصب النونات سوى نون جمع المؤنث

وەکاتی عاملی جازم وە ناصب داخل بون لەسەر فعلی مضارعی

معتل اللام وە هاکە نون لە آخریانە وە بی ئەوە ئەوعاطلانە

حەرفی ئەو نونانە ئەکەن لە حالی جەزم و نصبدا ئیللا نونی

جمعی مونثی غائب و مخاطب ئەوە لە جیگەی خویانا ئەمینەوە

چونکی ئەو نونە ضمیری فاعلە وە فاعل عمدە یە حەرف ناکری

بەلام نونەکانی افعالی خمسە نونی اعرابن لە حالەتی رەفعدا ثابت

وە لە حالەتی نصب و جەزمدا ئەرون :

(فتقول لم یغز) ئەو لیث لەکاتی داخل بونی عاملی جازم لەسەر

فعلی مضارعی معتل اللام (لم یغز ئەصلەکەی یغزو بو عاملی جازمی

داخل بوەسەر وە حەرفی لام الفعلەکەی کرد بە لم یغز (لم یغزوا)

بو تثنیەی مذکری غائب ئەصلەکەی یغزوان بو عاملی جازمی

داخل بوەسەر وە حەرفی نونەکەی کردگەرا بە لم یغزوا (لم یغزو)

بو جمعی مذکری غائب ئەصلەکەی یغزون بو عاملی جازمی داخل بو

وە حەرفی نونەکەی کردگەرا بە لم یغزو (لم تغز) بو مفردی مونثی غائب

ئه‌صلی تغزو بو عاملی جازمی داخل بو حذفی لام الفعله‌كه‌ی كرد

گه‌را به لم تغز (لم تغزوا) بو تثنیه‌ی مونثی غائب ئه‌صله‌كه‌ی

تغزوان بو عاملی جازمی داخل بو وه حذفی نونه‌كه‌ی كرد گه‌را

به لم تَغْزُوا (لم يغزون) بو جمعی مونثی غائب ئه‌صله‌كه‌ی يغزون

بو عاملی جازمی داخل بو عه‌مه‌لی نه‌كرد له‌ لفظا به‌ڵكو عه‌مه‌لی

كرد له‌ معنا یا به‌ نفی مه‌عناكه‌ی له‌ زه‌مانی ماضی دا گه‌را به‌ لم يغزون

ولم يرم بو مفردی مذكری غائب به‌ حذفی يه‌ی لام الفعل

(ولم يرميا) ئه‌صله‌كه‌ی يرميان بو عاملی جازمی داخل بو وه حذفی

نونه‌كه‌ی كرد ولم يرض بو مفردی مذكری غائب ئه‌صله‌كه‌ی

يرضى بو عاملی جازمی داخل بو وه حذفی ئه‌لفی لام الفعل كرد

گه‌را به‌ لم يرض (لم يرضيا) بو تثنیه‌ی مذكری غائب ئه‌صله‌كه‌ی

يرضيان بو عاملی جازمی داخل بو وه حذفی نونه‌كه‌ی كرد گه‌را

به‌ لم يرضيا وتقول لن يغزو تو ئه‌ڵێیت له‌ كاتی داخل بونی عاملی

ناصب له‌ سه‌ر فعلی مضارعی معتل اللام لَنْ يَغْزُوَ ئه‌صله‌كه‌ی

يغزو بو به‌ سكونی واو عاملی ناصبی داخل بو لام الفعله‌كه‌ی منصوب كرد

گەرا بە لن يغزو (ولن يرمىَ ولن يَرْضىَ) ئەصلى لمن يرمىَ يَرْمى بو عاملى ناصبى داخل بوە سەر ضمة تقديرى يەكەى گوڕى بە نصبە گەرا بە لن يَرمىَ ولن يَرْضىَ لە صلەكەى يَرْضى بو عاملى ناصبى داخل بوە سەر بە لام لەبەرئەوە كە آخرەكەى ئەلف بو وە قبولى حەرەكەى نەدەكرد ضمة تقديريەكەمان گوڕى بە نصبەى تقديرى گەرا بە لن يرضى:

(وتثبت لام الفعل فى فعل الاثنين وجماعة النساء) لام الفعل مضارعى معتل اللام ثەمينيتە وە لە فعل تثنيە وجمعى مؤنث دا مطلقا

(وتحذف فى فعل جماعة الذكور والواحدة المخاطبة) بە لام حذف ئەكرى لام الفعل لە فعل جمعى مذكر و مفردى مؤنثى مخاطب دا (فتقول يغزو) بو مفردى مذكرى غائب لە صلەكەى يغزو بو بە ضمەى لە فعلى وەكو ينصُرُ فقط لەبەرئەوە ضمە لەسەر واو ثقيل بو حذفمان كرد گەرا بە يغزو بە سكونى واو (يغزوان) بو تثنيەى مذكرى غائب ئە صلەكەى يغزو بو الف ضميرى فاعل تثنيە بو لەگەل ئولى عرابا الحاقمان كرد بە آخريەوە .. ئەلف باعثى فتحەى ماقبلى بو ماقبلەكەمان مفتوح كرد گەرا بە يغزوان (يغزون) بو جمعى مذكرى غائب لە صلەكەى

يغزوون بو به دوو واو وه‌كو ينصرون به ضمه‌ى واوى لام الفعل
ضمه له‌سه‌ر واو ثقيل بو لامان بوو وه حذفيشمان كرد له‌به‌ر
التقاء الساكنين له‌به‌ينى خوى و واوى ضميره‌كه‌دا گه‌را به
يغزون له‌سه‌ر وه‌زنى يفعون (تغزو) بو مفردى مؤنثى
غائب (تغزوان) بو تثنيه‌ى مؤنثى غائب وه‌كو يغزو
يغزوان (يغزون) بو جمعى مؤنثى غائب به اثباتى
واوى لام الفعل له‌سه‌ر وه‌زنى يفعلن وه‌كو ينصرن
(تغزو) بو مفردى مذكرى مخاطب (تغزوان) بو تثنيه‌ى مذكرى
مخاطب (تغزون) بو جمعى مذكرى مخاطب دروست ئه‌كرين وه‌كو
مفرد و تثنيه و جمعى مذكرى غائب (تغزين) بو مفردى
مؤنثى مخاطب ئه‌صله‌كه‌ى تغزوين بوو به كسره‌ى واوى
لام الفعل وه‌كو تنصرين كسره له‌سه‌ر واو ثقيل بو نقلمان
كرد بو لاى ما قبله‌كه‌ى وه حذفى واوه‌كه‌يشمان كرد له‌به‌ر رفعى
التقاء الساكنين له‌به‌ينى ئه‌و و يه‌كه‌دا گه‌را به تغزين
له‌سه‌ر وه‌زنى تفعين به حذفى لام الفعل (تغزوان) بو

تثنیەی مونثی مخاطب (تغزون) بو جمعی مؤنثی مخاطب بە اثباتی

واوی لام الفعل لەشەر وەزنی تنصرن (أغزو) بو متكلمی وحدە

(نغزو) بو متكلمی مع الغیر بە حذفی ضمەی واوە لام الفعلەكەیان

ویستوی فیە لفظ جماعة الذكور والاناث فی الخطاب والغیبة

جمیعا واتە وەكو یەكن لە لفظا صیغەی جمعی مذكر و جمعی مونثی

معتل اللام لە مخاطب وە لە غائبا مثلا ئەلیی یغزون بو جمعی

مذكر و جمعی مونثی غائب وە ئەلیی تغزون بو جمعی مذكر و جمعی

مونثی مخاطب (لكن التقدیر مختلف) بەلام ئەوانە جیان

لەیەك بە تەماشا كردنی ئەصلەكەیان مثلا یغزون لە جمعی مذكری

غائبدا تقدیرەكەی یغزوون یە بە دووواو لەشەر وزنی

یفعلون و یغزون بو جمعی مؤنثی غائب تقدیرەكەی یغزون یە بە

یەك واو كە لام الفعلە لەشەر ووزنی یفعلن هەروا جمعی مذكری

مخاطب وە جمعی مونثی مخاطب وە واوی لام الفعل لە جمعە مذكرەكاندا

حذف كراوە وە لە جمعە مونثەكاندا ماوەتەوە وەكو مصنف

ئەفەرمویت (فوزن جمع المذكر یفعون وتفعون) بە حذفی لام الفعل

ووزن جمع المؤنث يفعلن وتفعلن وه وزنی جمعی مؤنثی غائب
یفعلن یه به اثباتی لام الفعل وه وه زنی جمعی مؤنثی مخاطب
تفعلن به اثباتی لام الفعل (وتفعول) تو ئه لیت له مضارعی
معتل اللامی بابی ثالثدا (یرمی) بو مفردی مذکری غائب
ئه صله کهی یرمی بو وه کو یضرب به ضمه ی لام الفعل به لام ضمه
له سه ریه ثقیل بو حذفمان کرد مایه وه یرمی به سکونی یه ..
(یرمیان) بو تثنیه ی مذکری غائب ئه صله کهی یرمی بو ئه لف
ضمیری فاعلی تثنیه بو الحاقمان کرد له گه ل نونی اعرابا وه ئه لف
باعثی فتحه ی ماقبلی بو ماقبله کهمان مفتوح کرد گه را به یرمیان
(یرمون) بو جمعی مذکری غائب ئه صله کهی یرمیون بو وه کو یضربون
ضمه له سه ریه ثقیل بو نقلمان کرد بو لای ماقبله کهی وه حذفی
یه کهشمان کرد له به ر التقاء الساکنین له بینی ئه وو ضمیری
فاعله کهدا گه را به یرمون له سه ر وه زنی یفعون به حذفی لام
الفعل ترمی بو مفردی مونثی غائب ترمیان بو تثنیه ی مونثی
غائب وه کو مفرد ه تثنیه ی مذکری غائب (یرمین) بو جمعی

مؤنثی غائب به اثباتی لام الفعل (تومی) بو مفردی مذکری
مخاطب (تومیان) بو تثنیه ی مذکری مخاطب (تومون) بو جمعی
مذکری مخاطب دروست ئه کرێ وه کو مفرد و تثنیه و جمعی مذکری
غائب (تومین) بو مفردی مؤنثی مخاطب ئه صلکه ی
تومیین بو وه کو تضربین کسره له سه ری یه ثقیل بو حذفیان
کرد وه هم زنی خویشیان کرد له به ر التقاء الساکنین له بینی
ئه وو ضمیری فاعله که دا که دا به تومین له سه ر وه زنی
تفعین (تومیان) بو تثنیه ی مؤنثی مخاطب (تومین) بو
جمعی مؤنثی مخاطب وه کو تثنیه و جمعی مؤنثی غائب (ارمی)
بو متکلمی وحده (نرمی) بو متکلمی مع الغیر و واصلی یرمون
یرمیون یفعل به ماقبل برضنو ئه صلی یرمون له جمعی
مذکری غائب دا یرمیون بو وه کو یضربون اعلال کرا به
نقلی ضمه ی لام الفعله که ی بولای ماقبله که ی وه کو اعلالی
رضوا له جمعی مذکری غائبی ماضی دا له بابی رابع دا که وتمان ئه صلکه ی
رضیوا بو وه کو علموا نقلی ضمه ی لام الفعله که مان کرد بولای ماقبله که ی

دە حەذفی لام الفعلەکەیشیان کرد لەبەر دفعی التقاء الساکنین

وهکذا حکم کل ما کان ما قبل لامه مکسورا وەکو یرمی وایە

لە اعلالی لام الفعل دا حوکمی هەر فعلە مضارعیکی معتل اللام

کە ماقبلی لام الفعلەکەی مکسور بێ کیهدی بە ضمەی یە لە

مضارعی بابی افعال دا دیناجی لە مضارعی بابی مفاعلە دا

ویرتجی لە مضارعی بابی افتعال دا ئەصلەکەی یرتجو بو بە واو

جا واو واقع لە پاپەی پێنجەما قەلبمان کرد بەیە وە ضمە لە

سەریە ثقیل بو حەذفمان کرد گەرا بە یرتجی (وینبوعی)

بو بابی انفعال (ولیسندعی) بو مضارعی بابی استفعال

ئەصلەکەی یستدعو بو بەواو جا واو واقع لە پایەی [redacted]

شەشەما قەلبمان کرد بەیە وە ضمە لەسەریە ثقیل بو حەذفمان

کردگەرا بەیستدعی (ویرعوی) بو بابی افعلال ئەصلەکەی

یرعوو بو بە دو واو جا واو واقع لە پایەی پێنجەما قەلبمان کرد

بەیە وە ضمەکەمان حەزف کردگەرا بە یرعوی (ولیعروری)

بو مضارعی بابی افعیلال ئەصلەکەی یعرورو بو واو واقع لە پایەی

شەنشەما قەلبمان کرد بە یە وە ضمەکەمان حەذف کرد گەرا بە
یعروری ر ونتعول ، تونەلی لە مضارعی معتل اللامی بابی
وابعا (یرضی بو مفردی مذکری غائبی معتل لە صلەکەی یرضَوُ بو
وەکو یعلم فاو واقع لە پایەی چوارەما قەلبمان کرد بە یە
وە یە متحرک ما قبل مفتوح قەلبمان کرد بە ئەلف گەرا
یرضی (یرضیان بو تثنیەی مذکری غائب لە صلەکەی یرضیُو
ئەلف ضمیری فاعلی تثنیە بو الحاقمان کرد بە آخریە وە لەگەل نونی
اعرابا ئەلف باعثی فتحەی ماقبلی ماقبلەکەمان مفتوح کرد
گەرا بە یرضیان (یرضون بو جمعی مذکری غائب لە صلەکەی
یرضیُون بو وەکو یعلمون یە متحرک ما قبل مفتوح قلبمان
کرد بە ئەلف گەرا بە یرضاون جا ئەلفەکەمان حەذف کرد
لەبەر وەضی التقاء الساکنین گەرا بە یرضون لە سەر
وزنی یفعون بە حذفی لام الفعل توضیحێ بو مفردی مونث
مخاطب لە صلەکەی تَرْضَیُ بو وەکو تعلم یە ضمیری فاعلی

مۆئەنەثی مخاطب بۆ الحاقیان کرد بە آخریەوە لەگەڵ نونی اعرابا
گەرا بە ترضیین یە متحرک ما قبل مفتوح قەلبمان کرد بە ئەلف
گەرا بە ترضاین جا حذفی ئەلفەکەمان کرد لەبەر التقاء الساکنین
لەبەینی ئەلفو یەکەدا گەرا بە ترضین لەسەر وەزنی تفعَین
(ترضیان) بۆ تثنیەی مۆئنثی مخاطب (ترضین بۆ جمعی مۆئنثی
مخاطب ئەصلەکەی ترضیین بوو نون ضمیری فاعلی جمعی مۆئنث بوو
الحاقمان کرد بە آخریەوە جالە بەر ئەوە ئەم نونە ضمیری جمع بوو
وە یەی مفرەدەکە ضمیری مفرد بوو وە ئەم نونە فعلەکە
ئەکرد بە مبنی وە نونی مفرەدەکە علامەتی اعراب بوو ئەم نونە
بوو بە باعثی حذفی یەو نونی مفرەدەکە وە لەبەر ئەوە باعث
سکونی ماقبلی بوو لام الفعلەکەمان اعادە کردەوە بە ساکنی
گەرا بە ترضَین لەسەر وەزنی تفعَلْنَ (ارضی بۆ متکلم وحدە
وەنرضی بۆ متکلم مع الغیر اعلال ئەکریت وەکو یرضی بە اسکان
وهکذا قیاس کل ما کان ما قبل لامه مفتوحا ، وەکو یرضی وایە
لە اعلالا هەم ریعمل اللامی کە ما قبلی لام الفعلە کە مفتوح بی تیایا

نحو يتمطى بو مضارعى بابى تفعّل له صله كه ى يتمطّو بو
واو واقع بو له پا يه ى پينجه ما قه لبا ن كرد به يه وه يه
متحرك ما قبل مفتوح قه لبا ن كرد به يه له لف گه را به يتمطى
له خوينريته وه به له لف وه له نوسرى به يه ر و يتصالح
بو مضارعى بابى تفاعل له صله كه ى يتصا بو داو واقع
له پا يه ى پينجه ما قه لبا ن كرد به يه وه يه متحرك ما قبل
مفتوح قه لبا ن كرد به له لف گه را به يتصالح ر و يتقلسى
بو مضارعى بابى تفعلل له صله كه ى يتقلسو بو واو واقع
له پا يه ى پينجه ما قه لبا ن كرد به يه وه به متحرك ما قبل
مفتوح قه لبا ن كرد به له لف گه را به يتقلسى ر فلفظ الواحدة
المونثة فى الخطاب كلفظ الجمع فى بابى يرمى ويرضى وانه
ده ركه وت له وا علالانه وه كه كوان له مه كه لفظى مفردى
مؤنثى مخاطب وه كو لفظى جمعى مؤنث مخاطبه له هه ر
مضارعه معتل اللاميكدا كه ما قبلى لام الفعله كه ى مكسور بي
وه كو يرمى يا حود مفتوح بى وه كو يرضى ر وا التقدير مختلف

بلام له تقدیرا جیان له یه ک (فوزن الواحدة تفعین
وتفعین ئیسته وه زنی مفرده ی مؤنثی مخاطب له
بابی یرمی دا که مضارعی مکسور العینه تفعین یه به
کسره ی عین الفعل وه حذفی لام الفعل وه له بابی
یرضی دا که مضارعی مفتوح العینه تفعین یه به
فتحه ی عین الفعل وه حذفی لام الفعل (ووزن الجمع
تفعلن وتفعلن وه وه زنی جمعی مؤنثی مخاطب له بابی
یرمی دا که مکسور العینه تفعلن یه به کسره ی عین الفعل
وه اثباتی لام الفعل وه له بابی یرضی دا که مفتوح العینه
تفعلن به فتحه ی عین الفعل وه اثباتی لام الفعل (والامر
منها ئه مری به صیغه له م بابانا (أغز) بو مفردی
مذکری مخاطب ئه صله که ی تغزو بو حذفی حرفی مضارعی
کرد وه ها نین له ئه وه لیه وه به هه مزه ی وصلی مضمومه
وه آخره که یان مجزوم کرد به حذفی لام الفعل که را به أغز
اغزوا بو تثنیه ی مذکری مخاطب ئه صله که ی تغزوان بو

حەذفی حەرفی مضارعمان کرد وە هاتین بە هەمزەی وصلی مضموم
لە ئەوەلیەوە وە ئاخرەکەمان مجزوم کرد بە حەذفی نون گەرا
بە اُغزُوا ـ اُغزو بۆ جمعی مذکری مخاطب لە صلەکەی تغزون
بۆ ئەی حەرفی مضارع بۆ حەذفمان کرد وە هاتین لە ئەوەلیەوە
بە هەمزەی وصلی مضموم وە ئاخرەکەمان مجزوم کرد بە حذفی نون
گەرا بە اغزوو ضمە لە سەر واو ثقیل حذفمان کرد وە واوەکەشمان
حذف کرد لە بەر التقاء الساکنین گەرا بە اغزو لە سەر وەزنی
اُفعُو بە ضمەی عەین وە حذفی لام ـ اُغزی بۆ مفردی مؤنث
مخاطب لە صلەکەی تغزوین بۆ ئەی حەرفی مضارع بۆ حذفمان
کرد وە هاتین لە ئەوەلیەوە بە هەمزەی وصلی مضموم وە ئاخرەکەی
مجزوم کرا بە حذفی نون گەرا بە اُغزُوی وەکو اُنصری جا کسرە
لە سەر واو ثقیل بو نقلمان کرد بو لای ماقبلەکەی وە حذفی
واوەکەمان لە بەر رفعی التقاء الساکنین گەرا بە اُغزی لە سەر
وەزنی اُفعی بە کسرەی عین وە حەذفی لام ـ اُغزوا بۆ تثنیەی
مؤنثی مخاطب وە اعلالەکەی وەکو وتمان ـ اُغزون ٢ بۆ جمعی

مونثی مخاطب ئەصلەکەی تغزون بو تی حەرفی مضارع بو حذفمان کرد
وە ھاتین بە ھمزەی وصلی مضموم لە لەوە لیەوە وە وە اثباتی
نونەکەمان کرد لەبەر ئەوە ضمیری فاعل بو گەرا بە اغزون لە سەر
وەزنی افعلن وەکو اُنصُرنَ : ارم بو مفردی مذکری مخاطب
مشتقە لە ترمی تی حەرفی مضارع بو حەزفمان کرد وە ھاتین
لە لەوە لیەوە بە ھمزەی وصلی مکسورە وە آخرەکەمان مجزوم کرد
بە حذفی لام الفعل گەرا بە ارم : ارمیا بو تثنیەی مذکری
مخاطب مشتقە لە ترمیان تی حەرفی مضارع بو حەزفمان کرد
وە ھاتین لە لەوە لیەوە بە ھمزەی وصلی مکسورە وە آخرەکەمان
مجزوم کرد بە حەرفی نون گەرا بە ارمیا : ارموا بو جمعی مذکری مخاطب
مشتقە لە ترمیون تی حەرفی مضارع بو حەزفمان کرد وە ھاتین
لە لەوە لیەوە بە ھمزەی وصلی مکسورە وە آخرەکەمان مجزوم
کرد بە حەرفی نون گەرا بە ارمیو[3] لە سەر وەزنی اضربوا جا ضمە
لە سەر یە ثقیل بو ثقلمان کرد بو لای ما قبلەکەی وە یەکەمان
حذف کرد لەبەر التقاء الساکنین گەرا بە ارموا لە سەر وەزنی افعو

ارمی بو مفردی مؤنثی مخاطب مشتقه له ترمین تی حرفی مضارعی بو
حذفمان کرد وه هاتین له ئه وه لیه وه به همزه ی وصلی مکسوره وه
آخره که مان مجزوم کرد به حذفی نون گه را به ارمی ارمیا بو تثنیه ی
مؤنثی مخاطب مشتقه له ترمیان وه کو به یانمان کرد ارمین
بو جمعی مؤنثی مخاطب مشتقه له ترمین تی حرفی مضارع بو حذفمان
کرد وه هاتین له ئه وه لیه وه به همزه ی وصلی مکسوره وه آخره کی
مایه وه به حالی خوی له به ر ئه وه دروست نیه حذفی ضمیری فاعل
بکری گه را به ارمین ارض بو مفردی مذکری مخاطب مشتقه
له ترضی تی حرفی مضارع بو حذفمان کرد وه هاتین له ئه وه لیه وه
به همزه ی وصلی مکسوره وه آخره که مان مجزوم کرد به حذفی لام الفعل
گه را به ارض ارضیا بو تثنیه ی مذکری مخاطب مشتقه له ترضیان
تی حرفی مضارع بو حذفمان کرد وه هاتین له ئه وه لیه وه به همزه ی
وصلی مکسوره وه آخره که مان مجزوم کرد به حذفی نون گه را به ارضیا
ارضوا بو جمعی مذکری مخاطب مشتقه له ترضون تی حرفی مضارعی بو
حذفمان کرد وه هاتین له ئه وه لیه وه به همزه ی وصلی مکسوره وه آخره کمان

مجزوم کرد بە حەزفی نونی گەرا بە ارضوا (ارضَیْ) بو مفردی مونثی مخاطب
مشتقە لە ترضَیْن لی حەرفی مضارع بو حەزفان کرد وە هاتیی لە ئەوە لە
بە همزەی وصلی مکسورە وە آخرمان مجزوم کرد بە حەزفی نونی گەرا بە ارضَیْ
(ارضَیا) بو تثنیەی مونثی مخاطب مشتقە لە ترضَیان .. لی حەرفی مضارع بو
حەزفان کرد وە هاتینی لە ئەوەلیە وە بە همزەی وصلی مکسورە
وە آخرەکەمان مجزوم کرد بە حەزفی نونی گەرا بە ارضَیا (ارضَیْنَ)
بو جمعی مونثی مخاطب مشتقە لە ترضَیْن لی حەرفی مضارع بو
حەزفان کرد وە هاتینی لە ئەوەلیە وە بە همزەی وصلی مکسورە
وە آخرەکەمان هێشتەوە گەرا بە ارضَیْنَ (واذا دخلت علیە
نون التاکید أعیدت اللام المحذوفة) کاتی نونی تاکیدی ثقیلە
یا خفیفە لاحق کرا بەم ئەمری بە صیغە وە یا مضارعی مجزوم
بە حەزفی لام الفعل ئەوە ئەو لام الفعلە کە حەزف کراوە لەبەر
قاعدە اعادە ئەکریتە وە بە مفتوحی (فقلت اغزونّ وارمیَنّ
وارضَیَنّ) اصلەکەیان اغزُ ارمِ ارضَ بو بە حەزفی لام الفعل
موکدمان کردن بە نونی تاکیدە وە جا لام الفعلە محذوفەکەمان هێنایە وە

بەمفتوحی بەھەوی نونی تاکیدەوە گەڕان بە اغزونّ اِرمیَنَّ اِرضَیَنَّ :

واسم الفاعل منها غازٍ غازِیان غازُون غازیة غازیتان

غازیات وغواز وکذلک رامٍ وراضٍ . غازٍ بومفردی مذکری

غائب واصل غاز غازو قلبت الواو یاء لتطرفها وانکسار

ماقبلها کما قلبت فی غُزِی : ئەصلی غاز غازو بو جا واو

متطرف ماقبل مکسور قەلب کرا بەیە وەکو واوی غُزِوَ لە

صیغەی بنامفعولی فعلی ماضی دا کراوە بەیە لەسەر قاعدەی

واصرزراو :

جا ضمە لەسەر یە ثقیل بو حذفمان کرد وە التقاء الساکنین روی دا لە

بەینی یە و تنوین دا حذفی یەکەمان کرد گەڕا بە غازٍ . (غازیان) بو

تثنیەی مذکری غائب ئەصلەکەی غازوان بو واو متطرف ماقبل

مکسور قەلبمان کرد بەیە گەڕا بە غازیان بوتثنیە لەحالی رەفعدا

(غازون) بوجمعی مذکر لە حالەتی رفعدا ئەصلەکەی غازیون بو

ضمە لەسەر یە ثقیل بو نقلمان کرد بولای ماقبلەکەی والتقاء

الساکنین بو لە بەینی یە و واوی جمع کرا حذفی یەکمان کرد گەڕا

بە غازون (غازیة) بو مفردی مؤنث لە صلەکەی غازوة بو بە واو

جاواو متطرف ما قبل مکسور قەلبیان کرد بە یە گەرا بە غازیة (غازیتان

بو تثنیەی مؤنث . لە صلەکەی غازوتان بو قەلبی واوەکەمان

کرد بە یە گەرا بە غازیتان (غازیات بو جمعی مؤنثی سالم لە صلەکە

غازوات بو قەلبی واومان کرد بە یە گەرا بە غازیات و غواز

بو جمعی مؤنثی مکسر لە صلەکەی غوازو بو واو متطرف ما قبل مکسور

قەلبیان کرد بە یە کەرا گەرا بە غوازی بە ضمە و تنوین جا ضمە

لە سەر یە ثقیل بو حذفیان کرد وە حذفی یە کەیشمان کرد

لە بەر دفعی التقاء الساکنین لە بەینی یە و تنوینە کە داگەرا

بە غواز .

وە حوکمی رام وە راض وەکو غاز وایە لە اعلالا وە لە صلی

رام رامی بو ضمە لە سەر یە ثقیل بو حەزفیان کرد وە حەزفی

یە کەیشیان کرد لە بەر دفعی التقاء الساکنین لە بەینی یە و تنوینە گەرا

گەرا بە رام وە لە صلی راض راضو بو واو متطرف ما قبل مکسور

قەلبیان کرد بە یە گەرا بە راضی جا اعلالیان کرد وکو رام گەرا بە راض

جا لەبەر ئەوە بۆ سیا ر کراوە لە سڕی قەلبی واو بە یە لە وینەی

غازیة کە ئەصلەکەی غازوة بوە مع ئەنە واوەکە لەطەرەفەوە

نەبوە مصنف فەرموی ثم قالوا غازیة لان المؤنث فرع

المذکر والتاء طاریة واتە پاشی ئەوە باسانە بزانن کە عەرەب

خوێندویانەتەوە غازیة بە قەلبی واو بە یە مع ئەنە داوەکە

لەطەرەفەوە نیە لەبەر ئەوەکە مؤنث فرعی مذکرە مادام لە

مذکرا واوەکە والطرەفەدویە لە مؤنثیش دا قەلبی ئەو

واوە یان کرد بەیە . وە لەبەر ئەوەیشی مادام تی تانیثە عارض

بوە بۆ فەرقی مؤنث لە مذکر کانە هەرنیە لە آرادا وە بە

وینە ئەم جوابە جواب لە دریتەوە لە صیغەی تثنیە و جمع دا مەثلا

ئەلیان تثنیە و جمعی فرعی مفرەدن مادام لەوا اعلال کرا وە لەمانیشا ئەکری

وە یا خود ئەلیان ئەم عەلامەتانە مادام عارضن کانە لە لفظەکانا نابن

وە واوەکە یان والەطرفەوە : (و) تقول فی اسم المفعول من الواوی مغزو

تو ئەلیت لە اسم مفعولی معتل اللام ثولاثی مجردا لە واوی دا مغزو بە واوی

مشددەی مضمومە ئەصلەکەی مغزوو بو واوی ئەوەلیان ادغام کردە لە ثانی دا

ئەدرا بە مغزو (ومن اليائی مرمیّ بقلب الواو یاء وکسر ماقبلها) وە
ئەم ئەلیتە لە اسم مفعولی معتل اللامی یائی دا مرمیّ بە قەلبی واوی
اسم مفعولەکە بە یە وە مکسورکردنی ماقبلەکەی چونکی ئەصلی مرمویٌ بو
قەلبی واومان کرد بە یا وە یەمان لە یەدا ادغام کرد وە ماقبلی یەکەمان
مکسورکردگە را بە مرمیّ (لان الواو والیاء اذا اجتمعتا فی کلمة واحدة
والاولی منهما ساکنة قلبت الواو یاء وادغمت الیاء فی الیاء) ئەلی
لەبەرئەوەکە واو و یە کاتی گردەوە بون لە یەک کلمەدا وە یەکەمیان
ساکن بو قەلبی واوەکە ئەکری بە یە وە یە لە یەدا ادغام ئەکری وە
لەبەر مناسبەی یەکەی ماقبلەکەشی مکسور ئەکری وەکو بیانمان کرد
(وتقول فی فعول عدوّ وبغیّ) ئەلی لە بنای صیغەی فعول لە معتل اللامی
واوی دا عدوّ بە تشدیدی واو ئەصلەکەی عدوو بو بە دو واو جا واوەکان
لە واودا ادغام کرد بو بە عدوّ وە لە معتل اللامی یائی دا بغیّ ئەصلەکەی بغوی
بو واو و یە گرد بونەوە سابقیان ساکن بو قەلبی واومان کرد بە یە وە یەمان
لە یەدا ادغام کرد وە ماقبلی یەکەمان مکسور کردگە را بە بغیّ (وفی فعیل
صبیّ وشریّ) ئەلیت لە بنای فعیلی معتل اللام لە واوی دا صبیّ ..

وشرتی ئەصلی صبی صبیو بو واو و یەگرد بونەوە قەلبی واوەکەمان کرد
بە یە وە یەمان لە یەدا ادغام کرد گەرا بە صبی وە ئەصلی شرتی
شرتی بو بە رویە ادغامی یەی ئەوە لام کرد لە یەی ثانیدا گەرا
بە شرتی دوا الثلاثی المزید فیه تقلب واوە یاء واتە هەر فعلی
وە هەر اسمیکی ثلاثی مزید فیه معتل اللام ئەوە واوە لام الفعلەکەی
قەلب ئەکری بە یە الان کل واو وقعت رابعة فصاعدا ولم یکن ما
قبلها مضموما قلبت یاء چونکی هەر واوی کە لە پایەی چوارەم
یا زیاتر ابی وە ماقبلەکەی مضموم نەبی ئەوە قەلب ئەکری بە یە
لەبەر تخفیف ، فتقول اعطی یعطی واعتدی یعتدی واسترشی
یسترشی ئیستە اعطی ماضی بابی افعالە وە یعطی مضارعیەتی وە
لام الفعلەکەیان واوە قەلبی واوەکەیان کراوە بە یە وە ئەو یە
لە ماضیەکەدا قەلب کراوە بە ئەلف وە لە مضارعەکەدا ماوەتەوە
بەلام ضمەکەی حذف کراوە لەبەر تخفیف ، وە عتدی ماضی بابی
افتعال وە یعتدی مضارعی بابی افتعالە وە لام الفعلەکەیان
واوە وە لەبەرئەوە والە پایەی چوارەما قەلب کراوە بە یە

بەلام لە ماضی یەکەدا یە متحرک ما قبل مفتوح قلب کراوە بە ئەلف وە لە
مضارعەکەدا ماوەتەوە بەلام لە بەرئەوە ضمە لەسەر یە ثقیل بوە
حذف ضمەکەی کراوە گوێزراوە بە یعتدی وە ئەلیف لە ماضی و مضارعی
بابی استفعال دا استرشی یسترشی اصلەکەیان استرشو
یسترشو بو واو واقع لە پایەی شەشەما قەلب کرا بە یە بەلام لە
ماضیەکەدا یە متحرک ما قبل مفتوح قەلب کراوە بە ئەلف وە لە
مضارعەکەدا یەکە ماوەتەوە فقط لە بەرئەوە ضمە لەسەر یە ثقیلە
حذف کراوە وگوێزراوە بە یسترشی (وتقول مع الضمیر اعطیت
واعتدیت واسترشیت) تو ئەلێی لە کاتی الحاق ضمیری مرفوعی متحرک بە متکلم
بە فعلە ماضیانەوە اعطیت واعتدیت واسترشیت بە قەلب
واوەکەیان بە یە بە قاعدەی دامەزراوی رابوردو (وکذلک تغازینا
وتراجینا) هەروەها واوەکانیان قەلب ئەکرێن بە یە کاتی الحاق ضمیری
متکلم مع الغیر بە آخری ماضیەکانەوە وەکو تغازینا وتراجینا
کە ئەصلەکەیان تغازونا وتراجونا بوە بە واو بەلام واوەکانیان
بە قاعدەی پێشو قەلب کراوە بە یە دەبون بە تغازینا وتراجینا

النوع الرابع المعتل العين واللام

ویقال له اللفیف المقرون ئەوعی چوارەم لەحەوت نەوعی معتل
مثلی یا اسمیکە عین الفعل و لام الفعل حەرفی علەبێ وەئەم نەوعە
پی ئەوترێ لفیف مقرون ، چونکی دوحەرفی علەی بەیەکەوە
تیا پیچراوەتەوە (فتقول شوی یشوی شیًّا کوحی یەمی رمیا یانی
حوکی لفیفی مقرونی بابی ثانی وەکو ناقص ئەوبابە وایە لەاعلالا
ئەصلی شوی شوی بو بەفتحەی یە : یە متحرك ما قبل مفتوح
قەلبیان کرد بە ئەلف ، وە ئەصلی یشوی یشوی بو بەضمەی
یە ضمە لەسەر یە ثقیل بو حذفیان کرد گەرا بە یشوی وە ئەصلی
شیا شویاً بو واوی یەگرد بوئەوە قەلبی واوەکەیان کرد
بەیە وەیەیان لەیەدا ادغام کرد گەرا بە شیا ،

وقوی یقوی قوة وروی یروی ریّا مثل رضی یرضی رضیاً
یانی حوکی لفیفی مقرونی بابی رابع کە لام الفعلەکەی واوبێ
وەکو مثالی یەکەم یا خود یەبێ وەکو مثالی دوەم وەکو حوکمی معتل
اللامی بابی رابع وایە لە اعلالا ئەصلی قویَ قوو بو بە دو واو

واو متطرف ماقبل مكسور قەلبمان كرد بە یە گەرا بە قوی

وەئەصلی یقوی یقوو بو وەكو یعلم واو واقع لە پایەی

چوارەما قەلبمان كرد بە یە گەرا یقوی وەئەصلی قوة

قووة بو بە دو واو وەعمی واوی ئەوەلمان كرد لە واوی

ثانی دا گەرا بە قُوَّة وەئەصلی یروی یروی بو

بە ضمەی لام الفعل یە متحرك ماقبل مفتوح قەلبمان كرد

بە ئەلف گەرا بە یروی وەئەصلی رَیا رَوْیا بو قەلب

واومان كرد بە یە وەعمی یەمان كرد لە یە دا گەرا بە رَیَّا

(فهو رَیّان) بو صفەتی مشبهەی موزون مذكر لە سەر فعلان

لەم بابا ئەصلەكەی رَوْیا ن بو واو یە گرد بو ئەوە قەلبی واومان

كرد بە یە وە یەمان لە یە دا وەعمم كرد گەرا بە ریّان ..

واحرئة رَیّا) لە وتوی بو مفردی مؤنث لە صفەتی مشبهەی

ئەم بابا (ریّا) بە تشدیدی بە ئەصلەكەی رویا بو لە سەر

وەزنی فعلی وەكو سكری قەلبی واومان كرد بە یە وەعمم

یەمان كرد لە یە دا گەرا بە رَیّا مثل عطشان عطشی واتە

واته دیان بو موزی مذکره وه کو عطشان وریّا بو موزی مونث

وه کو عطشی وایه وه میزانی ئه وه ل فعلان وه میزانی ثانی فعلیه

(وارِوی کاعطی یانی حوکمی لفیفی مقرونی بابی افعال

وه کو معتل اللامی ئه و بابه وایه ئه صلی آروی أَرْوَیَ بو

وه کو اَکرَمَ یه متحرک ماقبل مفتوح قه لبان کرد به ئه لف

که را به آروی (وحَیِیَ صل رَضِیَ یانی حوکمی ماضی بابی

رابع له لفیفی مقرونا وه کو ماضی بابی رابع وایه له معتل

اللاما جا له توالی بیخوبنیته وه به فه کی ادغام وه بلیت

حَیِیَ وه ئه یش توالی بیخوبنیته وه به ادغامِ عین الفعل له

لام الفعل وا دبلیت حَیَّ له به روفعی اجتماع المثلین

(یحیی) بو مضارعه که ی به فه کی ادغام ئه صله که ی

یَحْیِیُ بو وه کو یعلم به ضمه ی یه ی ثانی به متحرک ما قبل مفتوح

قه لبان کرد به ئه لف گه را به یحیی (حَیٰوة) له مصده ردا

ئه صله که ی حَیَیَة بو به دو یه ی مفتوحه وه کو غَلَبَة

به متحرک ماقبل مفتوح قه لبی یه ی ثانیان کرد به ئه لف

له خوێندنه‌وه به ئه‌لف وتكتب بصورة الواو وه

ئه‌م ئه‌لفه به صووره‌تی واو ئه‌نووسری له‌سه‌ر یاسای

خوێندنه‌وه‌ی به واو له‌سه‌ر بارێ لوغه‌ت له عه‌ره‌با

فهو حيّ ئه‌لێ بو صیفه‌تی مشبهه حيّ به تشدیدی یه وه

فتحه‌ی یاء الفعل له مفرده‌ی مذكردا (وحيّا وحييا فهما

حيّان وه له توالی تثنیه‌ی مذكری غائبی ئه‌م بابه بخوێنیته‌وه

به ادغام وه به فه‌كی ادغام وه اما صیفه‌تی مشبهه‌ی مثنی مؤ

هه‌ر به ره‌نگه‌وه ئه‌خوێنرێته‌وه وه‌كو حيّان ؛ (وحيوا بو جمعی

مذكری غائب له فعلی ماضی‌دا به ادغامه‌وه (فهم أحياء بو

جمعی مذكری مكسری صیفه‌تی مشبهه ئه‌لێن أحياء له‌سه‌ر

وه‌زنی أفعال (ویجوز حيوا بالتخفیف كرضوا وه

دروسته خوێندنه‌وه‌ی حيوا به تخفيف به حذفی یه‌كێ

له یه‌كان وه‌كو ئه‌خوێنیته‌وه رضوا به نقلی ضمه‌ی

لام الفعل بو لای ماقبله‌كه‌ی وه حذفی خوی (والامر إحيَ كارضَ

واته بو ئه‌مری به صیغه‌ی مفرده‌ی مذكری مخاطب ئه‌م بابه ئه‌لێی إحيَ

وەکو اِرْضَ لە ئەمری بابی رابیع لە مادەی رَضِی بە حذفی لامی الفعل

وَاَحْیِی یُحْیِی کَاَعْطَی یُعْطِی بۆ ماضی و مضارعی بابی افعال

لەم مادەدا وە ئەصلی اَحْیَا اَحْیَیَ بو بەدوویە جا اعلالی

لامی الفعلە کەمان کرد بە قەلبی بە ئەلف گەرا بە اَحْیَا وە

ئەصلی یُحْیِی یُحْیِیُ بو بە ضمەی لامی الفعل ضمە لەسەر یە

ثقیل بو حەزفمان کرد گەرا بە یُحْیِی (احیاء بو مصدەری

ئەصلەکەی اِحْیایاً بو وەکو اِعطاءً یە واقع لە پاش ئەلفی زائدە وە

قەلبمان کرد بە همزە گەرا بە اِحْیاءً (وحایا یُحایِی مُحایاةً

بو ماضی و مضارع و مصدەری بابی مفاعلە لە مادەی حَیِیَ ئەصلی

حایا حایَیَ بو بەدوویە جا یە متحرک ما قبل مفتوح قلبی یەکەمان

کرد بە ئەلف گەرا بە حایا وە ئەصلی یُحایِی یُحایِیُ بو بە ضمەی

یەی لامی الفعلە کەی ضمە لەسەر یە ثقیل بو حەذفمان کرد

گەرا بە یُحایِی وە ئەصلی مُحایاة مُحایَیَة بو یە متحرک ما قبل

مفتوح قلبمان کرد بە ئەلف گەرا بە مُحایاةً (واستحیی یستحیی

استحیاء بو ماضی و مضارع و مصدەری بابی استفعال لە مادەی حیی

وه ئه صلی استحی إسْتَحْیَ بو وه کو استخرج قه لبی یه ی ثانیمان

کرد به ئه لف گه را به استحیا وه ئه صلی یستحی یَسْتَحْیُ بو

وه کو یستخرج ضه مه له سه ر یه ثقیل بو حذفمان کرد گه را به یستحی

وه ئه صلی استحیاء استحیایا بو یه ی آخر واقع له پاش

ئه لفی زائده وه قه لبمان کرد به همزه گه را به استحیاءً ..

إستحی بو ئه مری به صیغه ی مفره دی مذکری مخاطب له ماده ی حی

له بابی استفعالا حاصل بوه به حه ذفی حه رفی مضارع وه

جلبی همزه ی وصلی مکسوره وه حذفی لام الفعله که ی ...

ومنهم من یحذف احدی الیائین ویقول استحی یستحی استحاءً

وا ئه له عه ره به که سی که حه زفی یه کی له دو یه کا له ماده ی

حی وه یه کیکیان ئه صلیتره وه وه ئه لی إستحا یستحی إستحاء

ئه صلی استحی بو به دو یه حه زفی یه کی له یه کامان کرد

وه فاء الفعله که مان مفتوح کرد وه قه لبی یه که مان کرد به ئه لف

گه را به استحی وه ئه صلی یستحی یستحیی بو وه کو یستخرج یه کی له دو

دو یه مان ئه حه ذف کرد وه فاء الفعله که مان مکسور کرد جا ئه گه ر

محذوف عين الفعلەکەی ئەوە ضمەی لام الفعلەکەیش حەذف

ئەکری وە ئەگەر محذوف لام الفعلەکەی ئەوە کسرەی عین

الفعلەکەیش حەذف ئەکری وە ئەبی بەیستی :

استح بو ئەمری بە صیغەی مفردی مذکری مخاطب لەم استعمالا

ئەصلەکەی تستحی بو حذفی حەرفی مضارعمان کرد وە همزەی

وەصلی مکسورەمان هینا لە ئەوەلیەوە وە حذفی یەکەمان

کرد لە آخریەوە کەرا بە اِسْتَحِ لەسەر وەزنی اسْتَفِ

بە حذفی عەینی ولام یەکی لە تخفیفا وە یەکی لە بینای ئەمرا

وذلک لکثرة الاستعمال کما قالوا لا أدرِ فی لا أدری وانە وە

حەذفی یەکی لە دوو یە لە بابی استفعالی مادەی حیی لەبە

کەثرەتی استعمالەکە باعثی ئەوە یە تخفیفی کلمەکە بکری وە کو ئەوە

خوێندوبانە تە وە لا ادرِ بە حذفی یەی لام الفعل لەبەر

تخفیف لە جوملەی لا ادری‌دا

(النوع الخامس المعتل الفاء واللام) ئەوعی پێنجەم لە

حەوت ئەوعەی معتل ، عبارەتە لە مشتقی کە معتل الفا ولامی.

ويقال له اللفيف المفروق وە بەم نەوعە ئەوتری لفیفی مفروق

چونکی دوو حەرفی علەی تیدا پیچراوەتەوە لەگەل فصل وە فەرق لە بەینی

ئەوانا (مفتول) وقی کومی واتە حوکمی لفیفی مفروق لە بابی ثالثدا

وەکو مثل اللام کەی وایە ئەصلی وقی وقی بو بە فتحەی یەجا یە

متحرک ماقبل مفتوح قەلبمان کرد بە ئەلف گەرا بەوە وقی (یقی) بو

مضارعەکەی ئەصلەکەی یوقی بو وەکو یضرب واو واقع لە بەینی

یە وکسرەدا حذفمان کرد وە ضمە لە سەر یە ثقیل بو حذفمان کرد

لە آخریەوە گەرا بە یقی لە سەر وەزنی یَعِلُ بە حذفی فاء الفعل

(یقیان) بو تثنیەی مذکری غائب ئەصلەکەی یقی بو ئەلف ضمیری

فاعلی تثنیە بو لاحقمان کرد بە آخریەوە لەگەل نونی اعرابا وە ئەلف

باعثی فتحەی ماقبلی بو ماقبلەکەمان مفتوح کرد گەرا بە یقیان

(یقون) بو جمعی مذکری غائب ئەصلەکەی یقی بو واو ضمیری فاعلی

جمعی مذکر بو الحاقمان کرد بە آخریەوە لەگەل نونی اعرابا وە لە بەینی واوو

حەرفی یە ساکنەکەدا التقاء الساکنین پەیدا بو .. جا حذفی یەکەمان کرد

وە ماقبلەکەمان مضموم کرد لەبەر مناسبەی واوەکە گەرا بە یقون

تتقی بۆ مفردی مؤنثی غائب دروست ئەکری وەکو یتقی (تتقیان)
بۆ تثنیەی مؤنثی غائب دروست ئەکری وەکو یتقیان (یتقین) بۆ جمعی
مؤنثی غائب بە زیادکردنی نونی ضمیری فاعلی جمعی مؤنث (تتقی تتقیان
تتقون) بۆ مفرد و تثنیە و جمعی مذکری مخاطب دروست ئەکریت
وەکو مفرد و تثنیە و جمعی مذکری غائب (تتقین) بۆ مفردی مؤنثی مخاطب
ئەصلەکەی تتقیین بوە یەی ضمیری فاعلی مفردی مؤنثی مخاطب بوالحاقمان کرد
بە آخریەوە لەگەل نونی اعرابا اجا حذفی یەی لام الفعلەکەمان کرد
لەبەر دفعی التقاء الساکنین لەبەینی ئەوو یەضمیرەکەدا گەرا بە تتقین
تتقیان بۆ تثنیەی مخاطب وە تتقین بۆ جمعی مؤنثی مخاطب دروست
ئەکرێ وەکو تثنیە و جمعی مؤنثی غائب وەیا خود ئەلێین ئەصلەکەی
تتقیین بو کە صیغەی مفردی مؤنثی مخاطبە نونی ضمیری فاعلی جمعی مؤنثی
مخاطبیمان پێوە نا وە فعلەکەی کرد بە مبنی وە بوە باعثی حذفی نونی
مفردی مؤنثی مخاطب چونکی نونی اعراب بو وە حذفی یەی ضمیری فاعلی
مفردی مؤنثی مخاطب لەبەر ئەوە ئەم ضمیری جمع بو. وە ئەو ضمیری مفرد بو
وە اعادەی لام الفعلە محذوفەکەمان کردەوە گەرا بە تتقین ......

لە سەر وەزنی تَعِلْنَ لە بەر حەذفی فاء الفعلەکەی وە مانەوەی

عین الفعل وە لام الفعلەکەی (أَقِی) بۆ متکلمی وحدە (نقی

بۆ متکلمی مع الغیر وە اعلال ئەکرێن وەکو بقی ..

و تقول قِ تۆ ئەڵێی لە بنای ئەمری بە صیغەی مفردی

مذکری مخاطب لە لفیفی مفروقا (قِ) بە تاقە حەرفێ کە

عبارەتە لە عین الفعل صیغەکە لەبەر حەذفی فاء الفعلەکەی

لە یاسای مثال وە لام الفعلەکەی لە یاسای ئەمری

معتل اللام دا فیصیر علی حرف واحد ویلزمه الهاء فی الوقف

جا ئەو فعلە ئەمرە دێتە سەر یەک حەرف وە لە حالەتی

راوەستان لە سەریا پێویستی الحاق هێ یە بۆ راوەستانی

حەرناسەی ئینسان (لحوقە) لە صیغەی ئەمرەکەدا

تەنیا قافە مکسورەکە مایەوە جا هێ سەکتەمان پێوە نا

بوبە (قِه) (قیا) بۆ تثنیەی مذکری مخاطب مشتقە

لە تقیان بە حەذفی حەرفی مضارع وە حەرفی نونی اعراب

(قو) بۆ جمعی مذکری مخاطب مشتقە لە تقون بە حەذفی

تی لەئەوەلیەوە وە نون لەآخریەوە (قی) بو مفرەدی مؤنثی
مخاطب مشتقە لە تقین بەحەذفی تی لەئەوەلیەوە . وەنونی
لەآخریەوە (قیا) بو تثنیەی مؤنثی مخاطب مشتقە لەتقیان
بەحەذفی تی لەئەوەلیەوە وە نون لەآخریەوە (قین)
بوجمعی مؤنثی مخاطب مشتقە لە تقین بەحەذفی تی وبەس
چونکی نونەکەی ضمیری فاعلە ولەبەر ئەوە حەذف ناکری ..
وبالتاکید ، تو ئەلی لەکاتی تاکیدی ئەم صیغەی ئەمری مخاطب بالثقیلة
بەنونی تاکیدی ثقیلە (قیَنَّ) بو مفرەدی مذکری مخاطب
مشتقە لە (ق) بەحەرفی نونی تاکیدی ثقیلەمان پیوەنا
وەلەبەر ئەوە موجب بو بوفتحەی ماقبلی لام الفعلەکەمان
اعادە کردەوە بەمفتوحی گەرا بە (قیَنَّ) ، (قیانِّ) بو تثنیەی
مذکری مخاطبە ئەصلەکەی (قیا) بو مؤکدمان کرد بەنونی
ثقیلەوە وە نونەکەمان مکسور کرد گەرا بە قیانِّ (قُنَّ)
بو جمعی مذکری مخاطب ئەصلەکەی قوا بو مؤکدمان کرد بەنونی
ثقیلەوە گەرا بە قونّ (التقاءالساکنین روی داوە لەبەینی

جا حەرفی واوەکەیان کرد لە بەدا اکتفا بەضمەی ماقبلەکەی گەڕا
بە قُنّ (قُنَّ) بۆ مفرەدی مونثی مخاطب لە صلەکەی قی بو
موکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە بو بە قنّ التقاء الساکنین
روی دا لە بەینی یە و نونەکەدا حەرفی یەکەیان کرد لە بەرَ
اکتفا بەکسرەی ماقبلەکەی گەڕا بە قِنّ (قیانّ) بو تثنیەی
مونثی مخاطب لە صلەکەی قیا بو موکدمان کرد بە نونی ثقیلە
وە نونەکەیان مکسور کرد گەڕا بە قیانّ قیناانّ بوجمعی مونثی
مخاطب لە صلەکەی قین بو موکدمان کرد بە نونی تاکیدی
ثقیلە وە وەهاتنی بە لەلفی لە بەینی نونەکاندا وە نونە
تاکیدەکەیان مکسور کرد گەڕا بە قیناانّ (وبالخفیفة وەتو
ئەڵی لەکاتی تاکیدی ئەمری بە صیغە بە نونی تاکیدی خفیفە وە
قِیَنْ بو مفردی مذکری مخاطب لە صلەکەی ق بو موکدمان
کرد بە نونی خفیفە وە نون موجبی فەتحەی ماقبلی بو
ماقبلەکەیان مفتوح کرد گەڕا بە قین قُنْ بو جمعی مذکری
مخاطب لە صلەکەی قو بو موکدمان کرد بە نونی خفیفە وە

التقاء الساكنين روی دا لە بەینی واو و نونەکەدا جا واوەکەمان حەزف کرد وە اکتفامان کرد بە ضمەی ماقبلەکەی گەدا بە قُنَّ قُنَّ بو معروەی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی قی بو مؤکدمان کرد بە نونی خفیفە وە التقاء الساکنین بو لە بەینی یە و نونەکەدا جا حەزفی یەکەمان کرد وە اکتفامان بە کسرەی ماقبلەکەی گەدا بە قِنْ ، ئیتر نونی خفیفە لاحق نابی بە تثنیە وجمعی مؤنثە وە (وتقول وَجِی یَوْجِی کرضِیَ یَرضَی) یانی تو ئەلی وجی یوجی کە لفیفی معروقە لە بابی رابعا وەکو تلفظ ئەکەی بە مقتل اللامی ئەدا بە (وَالأمرُ ایجَ کَارْضَ) بو ئەمری مخاطبی معروی مذکری ئەم بابە ئەلیت ایجَ وەکو ارْضَ مشتقە لە توجی وەکو تعلم تی حرفی مضارع بو حەزفمان کرد وەها تیجَ لە ئەولیە وە بە همزەی وصلی مکسورە وە آخرەکەمان مجزوم کرد بە حذفی لام الفعل گەدا بە اِوْجَ جا واو ساکن ماقبل مکسور قەلبمان کرد بە یە گەدا بە ایجَ النوع السادس المعتل الفاء والعین م ئەوعی شەشەم لە ئەنواعی معتل

لفظیک کە فاء الفعل وە عین الفعلی حەرفی علەبێ ئەلکیوم وویل ، وەکو

لفظی یوم وە ویل (ولا یبنی منه الفعل) بە استقراء دەرکەوتوە

کە فعل دروست ناکری لەم نەوعە معتلە ...

النوع السابع المعتل الفاء والعین واللام (نەوعی حەوتەم

لە حەوت نەوعەی معتل ئەوەیە کە فاء الفعل وە عین الفعل

وە لام الفعلی بە سەدیە کە وە حەرفی علەبێ (وذلک واو

ویاء لاسمی الحرفین وە مثالی ئەم جورە معتلەیش هەر لفظی

واو وە لفظی یاءە کە ناون بولە وو حەرفە لە حروفی

ئەلف بێ ئەصلی واو (وَوَوٌ) بو بەسە واو جا قلبی

عینی الفعلە کەمان کرد بە ئەلف بە یاسای اعلال گەرا بە واو

وە ئەصلی یاء (یَیَیٌ) بو قەلبی عینی الفعلە کەمان کرد بە

بە ئەلف بو بە یایٌ جا قەلبی یە آخرە کەمان کرد بە ئەلف

گەرا بە (یاء)

(فصل فی المهموز) ئەمە فصلیکە باسی احکامی ئەو لفظانە

ئەکا کە هەمزەیان تیدایە فعل بن یا اسم (حکم المهموز

(في تصاريف فعله حكم الصحيح) حوكمی مهموز له تحویلی مصدره‌که یا
بولای مشتقات وه‌کو فعلی ماضی ومضارع وه‌ئه‌مرو نه‌هی وه
اسمی فاعل وه اسمی مفعول وه غیری ئه‌مانه‌یش وه‌کو سالم وایه
(لکنها قد تخفف اذا وقعت غير أول) به‌لام هه‌مزه‌ی جار
تخفیف به‌سه‌ر هه‌مزه‌که یادی به‌قه‌لب یا حه‌ذف یا
به‌تسهیل ئه‌گه‌ر ئه‌و هه‌مزه‌یه له‌ئه‌وه‌لی کلمه‌که وه‌نه‌بی
(لأنها حرف شديد من اقصى الحلق) له‌به‌رئه‌وه‌که هه‌مزه
حه‌رفیکی گرانو ناباره له‌تلفظدا چونکی له‌لای ژوروی گه‌رودا یه
که‌واجی زور مناسبه له‌گه‌ل سوک کردنا (فتقول أمَلَ يأمُلُ
كنصر ينصر) تو ئه‌لی أمَلَ يأمُلُ وه‌کو نَصَرَ يَنْصُرُ (والأمر أومل
بقلب الهمزة الثانية واوا) وه‌ئه‌مری مهموزه‌دی مذکری مخاطب
ئه‌لیت أومل وه‌کو أنصر به‌قه‌لبی هه‌مزه دوهه‌مه‌که‌ی
به‌واو (لان الهمزتين اذا التقتا في كلمة وثانيتهما ساكنة
وجب قلبها بجنس حركة ما قبلها) چونکی کاتی دوهه‌مزه
گرده‌وه‌بون بیکه‌وه له‌یه‌ک کلمه‌دا وه‌هه‌مزه‌ی دوهه‌میان ساکن بو

ئەوە قەلبی هەمزەی ثانی ئەکرێ بە حەرفێ کە موناسیبی حەرەکەی هەمزەی پێشوو بێ

یانی ئەگەر هەمزەی پێشوو مفتوح بێ ئەوە هەمزەی دووهەم ئەکرێ

بە ئەلف وە ئەگەر مضموم بێ ئەوە ئەکرێ بە واو وە ئەگەر مکسور بێ

ئەکرێ بە یە (کآمن نؤمن ایمانا) ئەووەل بینا فاعلی ماضی بابی

افعالە ئەصلەکەی أأمن بو وەکو أکرم قەلبی هەمزەی ثانیمان کرد

بە ئەلف دووهەم بنا مفعولی ماضی بابی افعالە قەلبی هەمزەی

ثانیمان کرد بە واو وە سێهەم مصدەری بابی افعالە وەکو اکرام

قەلبی هەمزەی ثانیمان کرد بە یە . وە ئەم قاعدەیە عامە بو هەمو

شوێنێ چە هەمزەی ئەووەل هەمزەی قطع بێ وەکو ئەم مثالانە

یاخود هەمزەی وەصل بێ ئەوە ئەوە هەیە ئەگەر هەمزەی وەصل

حوکمێکی جیاواز بو هەمزەی ثانی هەیە وەکو مصنف ئەفەرموێت

"فان کانت الأولى من الهمزتين همزة وصل تعود الثانية همزة

عند الوصل" واتە ئەگەر هەمزەی ثانی لەو دوو هەمزە هەمزەی

وەصل بێ ئەوە ئەو هەمزە ثانیە قەلب کراوە ئەگەرێتەوە

بو سەر ئەصلی خوی کە هەمزە بووە (اذا انفتح ما قبلها) کما فی

که ماقەبلی هەمزەی ثانی یە کە مفتوح بێ نحو الی الهدی ائتنا ، بو ئەمری
مفردی مذکری مخاطب لە صلەکەی ائت بو بە دوو هەمزە ئەووەل
هەمزەی وەصلی مکسورە دووهەم هەمزەی فاء الفعل جا
ئەم هەمزە ثانیانە کرد بە یە چونکی خوی ساکن وە ماقبلەکەی
مکسور بو دە پاش ئەوەکە بەسترا بە ماقبلەکەیەوە یعنی
(الی الهدی) هەمزە وەصلەکە لە ناوا روئیشت وە التقاء الساکنین
رووی دا لە بەینی ئەلفی آخری هدی وە ئەو یە ساکنەکە بە دەلی
هەمزەی ثانی یە جا حەزفی ئەلفی هدی کرا وە ئەم یە ساکنە
گەرایەوە بو سەر ئەصلەکەی کە هەمزە بوو وە خوێنرایەوە
الی الهدیٰ ائتنا بە فتحەی دالی هدی وە اعادەی هەمزەی
فاء الفعلەکە لەبەر ئەوەی کە سەبەبی قەلبی بە یە کە هەمزە وەصلە
بو لە بەینا روئیشتوە وە لە آرادا نەماوە :
(بیدار بن) هەرچەن مصنف ئەم حوکمەی بەست بە
دوو هەمزەییکەوە ماقبلەکەی مفتوح بێ بەلام حوکمی هەمزەیێ کە ماقبلی
مضموم بێ یا مکسور بێ ئەویش وەکو ماقبل مفتوح وەهایە

یانی ئەوانیش لە پاشی قەلب مادام هەمزەی پێشوبان هەمزەی

وەصل بێ وە لەناوا بروا ئەوە ئەگەرێتەوە بە هەمزە ..

نمونەی یەکەم وەکو ائذن لی لە آیەتی ومنهم من یقول

ائذن لی وە حەقیقەتی هەمزەی ثانیان کرد بە یە چونکی

هەمزەی پێشو مکسور بو فقط پاشی لەوەکە وتە پاشی

یقول وە هەمزەی وەصلەکە لەناوا نەما وە ماقبلەکەی

مضموم بو وەکو لامی (یقول) هەمزەی ثانیەکەمان گێڕاوە بە همزە

نمونەی دوەم وەکو (اؤتمن) کە بنا مفعولی ماضی بابی

افتعالە لە آیەتی (فلیؤد الذی اؤتمن امانته) هەمزەی

ثانیمان کرد بە واو چونکە هەمزەی ئەول مضموم بو بەلام

لە پاشی ئەوەکە وتە پاڵ (الذی) وە هەمزەی وصلەکە

لەناوانەما وە یەی (الذی) لەبەر التقاء الساکنین

لاچو وە ماقبلەکەی بو بە ذالی الذی کە مکسورە واوەکە

لابرا وە هەمزەکەمانە هێنایەوە .

حالەتی بەرلەوە بەکی لە پرسی ئەلی مادام دەستوری تخفیف

باعثە بوئەوە کە هەمزەی دووهەم بکری بە ئەلف یا

بە یە یا بە واو. بۆچی لە ئەمری مخاطبی مادەی أخذ

أكل أمر نالێن أوخذ أوكل أؤمر بە قەلبی هەمزەی

ثانی بە واو وە ئەلێن خذ كل مر مصنف رحمه الله

حوالی دایە وە دە فەرموی وحذفت الهمزة فی خذ

وكل ومر علی غیر القیاس واتە حذفی هەمزە لەم

ئەمرانا بە خلافی قیاس کراوە چونکە ئەم لفظانە زور

گەراون لەسەر زمان وە پێویستیان هەیە بە تخفیف

وە ئەصلە کەیان أأخذ أأكل أأمر بو بە دو هەمزە

لە سەر وەزنی انصر هەمزەی دوهەمیان حذف کرد

لە بەر تخفیف ایجابی احتیاج بوین لە هەمزە وە صلە کە

وە حەذفیان کرد گەڕان بە خذ كل مر لە سەر وەزنی

عُل بە حذفی فاء الفعل وقد يجيء أؤمر على الأصل

عند الوصل وە جار بە جار أأمر ئەخوێنرێتە وە

لە سەر یاساکی قاعدەی پێشو کە عبارەت بو لە قەلبی

هەمزەی دوهەم بە حەرفی کە مناسبی حەرەکەی ماقبلەکەی بی

وە اعادەی ئەو هەمزەیە لەکاتی کا هەمزەی پێشوو هەمزەی

وەصل بو بێتو لە ناوانەما بی (کقوله تعالی وأمر اهلك

بالصلوة وەکو لفظی أُؤمن لەم آیەتا) وە خنی خوی هەمزەی

ثانیمان کرد بە واو چونکی خوی ساکن بو وە ماقبلەکەی مضموم بو

بەلام لەکاتی کا واوکە وتە سەر هەمزەی پێشوەکە لەناوا

زوو لێشیت وە هەمزەی دوهەم زیند وکرایەوە :

(وأزر یأزر وهنأ یهنأ کضرب یضرب) بابی مهموز الفا

وە مهموز اللام بابی ثانی وەکو فعلی سالمی بابی ثالث وایە

والأمر ایزر لەسەر وەزنی اِضرب ئەصلە أأزر بو وەکو

اضرب بە دوو هەمزە جا ثانیمان کرد بە یە بە قاعدەی پێشو

گەرا بە ایزر (وأدب یأدب ککرم یکرم) بابی مهموزی

بابی سادس وەکو سالمی ئەو بابە وایە (والأمر أُؤدب)

ئەصلەکەی أأدب وەکو اُحسن فعلی هەمزەی ثانیمان کرد

بە واو بە یاسای پێشو گەرا بە أودب وسال یسال

كنع يمنع . يانى ماضى مهموزى بابى بەشەرت وەكو ماضى سالمى

ئەو بابە وايە والامر اسأل ، وە ئەمرەكەى عبارەتە

لە اسأل بەبى دەس ليدان وەگورينى وەكو امنع ولحوز

سال تيبا كە سل وە دروستە قەلبى هەمزەى ئەمر بابەلكە

بە ئەلف وە لە ماضى و مضارعەكەيا بليت سال يسال

وە بو ئەمرەكەى بليت سل كە مشتقە لە تسال بە حەذفى

هەمزەى مضارع و اسكانى آخرەكەى وە حەذفى ئەلفەكەى

لە بەر دوفعى التقاء الساكنين وآب يأوب وساء يسوء

كصان يصون واتە حوكمى بابى ١ وە ل لە مهموز الفاء ومهموز

اللامى اجوف وەكو حوكمى بابى ١ وە لە اجوفى غيرە مهموز

وجاء يجيئ ككال يكيل يانى حوكمى بابى ثانى لە مهموز اللامى

اجوف وەكو بابى ثانيە لە اجوفى غيرە مهموز فهو ساءٍ

وجاءٍ بو اسمى فاعلى ساء وجاء ئەصلەكەيان ساوئ وجايئ

بو عينە الفعلە كە ما قلب كران بە هەمزە بەياساى اجوف

گەران بە سائئ وجائئ بە دو هەمزە عين الفعل وە لام الفعل

جا هەمزەی ثانیەکەمان قەلب کرد بە یە لەبەر ئەوەکە

لە طرەفەوە بو وە ماقبلەکەی مکسور بوکەران بە ساکنی

وجائی وەکو قاضی جاضمە لەسەر یە ثقیل بو حەذفمان

کرد وە حەذفی یەکەی تشمان کرد لەبەر رفعی التقاء الساکنین

لەبەینی یە و تنوینیەکەی داگەرا بە ساءٍ وجاءٍ لەسەر

وەزنی فاعٍ . وأسا یأسو کدعا یدعو بابی حوکمی بابی ئەوەلی

مهموز الفای ناقص وەکو حوکمی بابی ئەوەلە لە ناقص غیرە

مهموزا / وأتی یأتی کرمی یرمی / بابی حوکمی بابی ثانی لە مهموز الفای

ناقص دا وەکو حوکمی بابی ثانی یە لە ناقص غیرە مهموزا

والأمر ایت / بو ئەمری مخاطب ئەلیت ایت اصلەکەی

ائت بو بە دو هەمزە یەکی ئەصل وە یەکی وصل جا هەمزەی

ثانیمان قەلب کرد بە یە بە قاعدەی سابق گەرا بە ایت

ومنهم من یقول تِ تشبیهاً لە لجنَذ بابی لە عەزە بانە

کەسی کە حذفی هەمزەی فاء الفعل ئەکا لەبەر تخفیف

بە خلافی قیاس وە حذفی هەمزە وەصلەکەیش ئەکا

لە بەر استغنالئ . وە نە لی لە ئەمری مخاطبا (بتە) بە ناقە حەرفی

وەکو لە ئەمری تأخذ حذفی فاء الفعل وە هەمزە وصلەکەی نەکرد

وە لە مویث خذ (وَوَلِيَ يَلِي) کو قی لیقی ، یانی حوکمی بابی ثانی

لە مهموز العین لفیفی مفروق وەکو حوکمی بابی ثانی یە لە غیری مهموزی

لفیفی مفروق . ئەصلی یلی یولی بو وەکو یوعد حذفی وادەکەمان کرد

بە قاعدەی مثال وە حذفی ضمەی یەکەمان کرد لەبەر ثقیلی گەرا

بە یئی (وَالامر أ) واتە ئەمری مخاطبی لەم بابە ئەلِی بە (أ)

بە حەرفی ئەصلەکەی تئی بو ئی حەرفی مضارع بو حذفمان کرد وە

آخرەکەمان محذوف کرد بە حذفی لام الفعل گەرا بە أ (وَاَدی یاوی آدیّا

کشوی لیتوی شتّیا) واتە حکمی بابی ثانی لە مهموزی لفیفی متروّندا

وەکو حوکمی بابی ثانی یە لە لفیفی مقرونی غیرە مهموز وە ئەصلی آییا

بە تشدیدی یا أَوْیا بو قلبی واومان کرد بە یە وە یەمان دوغم

کرد لە یەدا گەرا بە آیّا (وَالأمر ایو) بو ئەمری مخاطبی فواس فذکر

ئەصلەکەی أئو بو بە هەمزەی وصلی مکسورە وە هەمزەی ساکنەی ئەصلی

جا قلبی هەمزەی ثانیمان کرد بە یە گەرا بە ایو (وَنأی ینأی کوعی یرعی

یانی حوکمی یا بی بە شرط لە مهموز العین ناقص وەکو حوکمی یا بی

بە شرطە لە ناقصی بی هەمزە (وهکذا قیاس رأی یرأی) هەر

وەکو نای ینأی وایە دستوری رأی یرأی وە حق وایە

هەمزە عین الفعلە کەی بمینیتەوە (لکن العرب قد اجتمعت

علی حذف الهمزة من مضارعه) بەلام عەرەب یەکیان گرتوە

لە سەر ئەوە کە حذفی عین الفعل مضارعەکەی بکەن

لە بەر تخفیف (یری یریان یرون تری تریان یرین

تری تریان ترون ترین تریان ترین أری نری) لە اصلی یری

یرأی بو وەکو نقلی حەرەکەی هەمزەکەیان کرد بو لای ما قبلەکەی

جا حەذفیان کرد ئەوجا بە یری (١) وە اصلی یریان یری بو ئەلف

ضمیری فاعلی تثنیە بو لاحقیان کرد بە آخریە وە لەگەل نونی اعرابا

وە ئەلف باعثی فتحەی ما قبلی بو ما قبلەکەیان مفتوح کرد ئەوجا بە

یریان وە اصلی یرون یری بو واو ضمیری فاعلی جمعی مذکر بو الحاقیان

کرد بە آخریە وە لەگەل نونی اعرابا واو باعثی ضمەی ما قبلی بو ما قبلەکەیان

اعادە کردەوە بە مضمومی جا ضمەی سەر یە ثقیل بو حذفیان کرد

(١) وە باقی صیغەکانیش ئەم نقل وحذفەیان تیا ئەکری منه

جا التقاء الساکنین روی دا لە بەینی یەو واوەکەدا وە یەکەمان

حەذف کرد وە واوەکەمان هێشتە وە لە بەر ئەوە دەلیلێ بو

لە سەری گەرابە یەرۆن : وە ترى بو مصغرەوی مؤنث غائب

وەکو یری وە تریان بو تثنیەى مؤنثی غائب وەکو یریانە

وە یرین بو جمعى مؤنثی غائب اصلەکەی یری بو نون

ضمیری فاعلی جمع بو الحاقیان کرد بە آخریەوە وە نون موجبی

سکونی ماقبلی بو ماقبلەکەمان ساکن کرد گەرابە یرین

وتری بو مصدری مذکرى مخاطب وتریان بو تثنیەى مذکرى

مخاطب وترون بو جمعى مذکرى مخاطب وە ئەمانەوە کە

یری یەریان یەرون دروست ئەکرێن . ترین بو مفردى مؤنثی

مخاطب ئەصلە قەریبەکەی ترى بو یە ضمیری فاعلی مفردى مؤنثی

مخاطب بو الحاقیان کرد بە آخریەوە لەگەل نونی اعرابا جا التقاء الساکنین

روی دا لە بەینی یەی لام الفعل وە یەی ضمیرەکەدا وە حذفی یەی

لام الفعلمان کرد وە صرفی یە ضمیرەکەمان نەکرد چونکە ماقبلەکەی

مکسور نە بو جا وە لا لەت بکالە سەری گەرابە ترین :

فەرمانی وەکو بینەی سابق تَفرین بۆ جمعی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی

تَوی بو نونی ضمیری فاعلی جمعی مؤنث بوالحاقیان کرد بە آخریەوە وە نونی

مقتضی سکونی ماقبلی بو ماقبلەکەیان ساکن کرد گەرا بە تَرین وە

ئەگەر اعتباری تَرین بکەین بە اصل بوی ئەلێن نونی جمعی مؤنث

لەبەرئەوە فعلەکە ئەلکا بە مبنی بو بە باعثی حذفی نونی اعرابی مفرد

دەبەی فاعلی مفردی مؤنث وەهایە وە تَوَیْنَ لە سێ حالی خوی.

اَرَی بو متکلم وحده وَنَرَی بو متکلم مع الغیر دروست ئەکرێ وەکو یَری

وقد اتفق فی خطاب المؤنث لفظ الواحدة والجمع لکن وزن

الواحدة تَفعَین ووزن الجمع تَفعَلن وَاثه وا هەلکەوتوە لەم بابا

کە بابی رابعی مهموز العینە صیغەی مفردی مؤنثی مخاطب وە جمعی مؤنثی

مخاطب وەکو یەک ئەبێ لە صورەتا بەلام لە تقدیرا لەیەک جیاوازن

لەبەرئەوە لە مفردەکەدا لام الفعل و عین الفعل محذوفە

وە وەزنەکەی ئەبێ بە تَفعَین وە لە جمعەکەدا هەر عین الفعل

محذوفە وە لام الفعلەکەی باقیە وَە وەزنەکەی تَفعَلن ئەبێ

فاذا اجریت منه قلت علی الاصل اِرْأَ کاِرْعَ کاتی صیغەی

صیغەی ئەمری مخاطبت دروست کرد لەم بابە لەسەر یاسای بانەوەی
هەمزەکەی ئەلی ارأ وەکو إدعَ مشتقە لە تدعی بە حذفی
حەرفی مضارع وە زیادکردنی هەمزەی وەصلی مکسورە وە حەرفی
لام الفعل جیا ئەبێ بە إرْءَ وەکو اِدْعَ مشتقە لە تدعی بە یاسای
پێشو روقلت علی تقدیر الحذف (رَ) وە ئەلێیت لەسەر
لە ئەمری مخاطبی مادەی رأى لە بابی رابعا لەسەر ئەساسی
حەزفی هەمزەی وەصل (رَ) بە یەک حەرف مشتقە لە ترى
بە حذفی حەرفی مضارع ولام الفعلەکەی و یلحقها الهاء فی الوقف
جا لە بەرئەوەکە ئەم صیغەی ئەمرە یەک حەرفە واجبە الحاق
هی سەکتە لە کاتی وەقفە لەسەر (رَيا) بو تثنیەی مذکری مخاطب
مشتقە لە تَرَیان بە حەزفی حەرفی مضارع و نونی اعراب
(رَوْا) بو جمعی مذکری مخاطب مشتقە لە تَرَوْنَ بە حەزفی حەرفی
مضارع وە نونی اعراب (رَی) بو مفردی مونثی مخاطب مشتقە
لە ترین بە حەزفی حەرفی مضارع وە نونی اعراب (رَیا) بو تثنیەی
مونثی مخاطب وەکو تثنیەی مذکری مخاطب (رَیْنَ) بو جمعی مونثی مخاطب بە حەرفی

حەرفی مضارع وە هێشتنە وەی نونەکەی لە بەر ئەوە وە ضمیری فاعلە
(دیالتاکید) توانەلێ لە کاتی تاکیدی ئەمری ئەم مادّە بە نونەوە
(دَدَیَنَّ) بو مفردی مذکری مخاطب لە صلەکەی (دای) بو بە حەرفی
موکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە وەلام الفعلەکەمان هێنایە وە بە
مفتوحی لە بەر نونەکە گەرا بە (دَیَنَّ) (دَیانِّ) بو تثنیەی
مذکری مخاطب لە صلەکەی (دَیا) بو موکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە
نونەکەمان مکسورکرد گەرا بە (دَیانِّ) (دَوُنَّ) بو جمعی مذکری
مخاطب لە صلەکەی (دَوُ) بو موکدمان کرد بە نونی ثقیلە
جا التقاء الساکنین روی دا لە بەینی واو و نونەکەدا دروست
نە بو حەزفی نونەکەی بکەین لە بەر ئەوە هاتبو بو تاکید وە دروستیش
نە بو حەزفی واوەکە بکەین چونکی ماقبلەکەی مفتوح بو وە دەلیل
نە بو لە سەری ناچار متحرکمان کرد بە حەرەکەی مناسبی خوی کە
وەکو ضمە بی گەرا بە (دَوُنَّ) (دَینِّ) بو مفردی مؤنثی مخاطب
لە صلەکەی (دَی) بو مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە جا التقای
ساکنین روی دا لە بەینی یە و نونەکەدا دروست نە بو حەزفی ..

نونەکەی بکەین لەبەر رعایەتی تاکید وە دروست نەبو حذفی یەکەمیان
چونکی ماقبلەکەی مفتوح بو وە هیچ شتی نەبو دەلالت بکا لەسەری
ناچار مکسورمان کرد لەبەر مناسبەی کسرە لەگەل یەدا گەرا بەوی ترت
(ترمیان) بو تثنیەی مونثی مخاطب دروست لەکوی وەکو تثنیەی
مذکری مخاطب (ترینانِ) بو جمعی مونثی مخاطب ئەصلەکەی
ترنی بو مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە هاتین بە ئەلفی لە بەینی
هەردو نونەکەدا وە نونەکەمان مکسور کرد گەرا بە ترینانِ
وبالخفیفة تو ئەلێی لەکاتی تاکیدی فعلی ئەمری بە صیغەی
ئەم مادە بە نونی خفیفە (ترَیَنْ) بو مفردی مذکری مخاطب
ئەصلەکەی (ر) بو بە یەک حەرف مؤکدمان کرد بە نونی
خفیفە وە اعادەی لام الفعلەکەمان کردەوە بە مفتوحی
گەرا بە (ترَیَنْ) (ترَوُنْ) بو جمعی مذکری مخاطب ئەصلەکەی
ترَوْ بو مؤکدمان کرد بە نونی خفیفە وە التقاء الساکنین
روی دا لە بەینی واو ونونەکەدا دروست نەبو حذفی نونەکە بکەین
لەبەر تاکیدەکە وە دروستیش نەبو حذفی واوەکە لەبەر ئەوە

هیچ شتی نەبووە لیلی لەسەری ناچار واوەکە مان مضموم کرد
لەبەر مناسبەی ضمە لەگەل واوا گەرا بە زوُن (زین) بو مفرد
مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی زَیْ بو مؤکدمانە کرد بە نونی خفیفەو
جا ألتقاء الساکنین روی دا لەبەینی یە و نونەکەدا دروست
نەبو حذفی نونەکە بکەین لەبەر رعایەتی تاکید وە حذفی یەکەش
لەبەرئەوە شتی نەبووە لالەت بکا لەسەری ناچار مکسورمان
کرد لەبەر مناسبەی کسرە لەگەل یەدا گەرا بە زَینْ
ئینجا نونی خفیفە لاحق نابی بە تثنیە و جمعی مؤنثەوە ...

تهضو راءِ رائیان راءون کراع راعیان راعون یانی اسمی
فاعلی ئەم مادە لەم بابەدا دروست ئەکری بە اثباتی همزەکەی
ئەصلی راءٍ رائی بو وەکو عالم ضمە لەسەر یە ثقیل بو حذفمان
کرد جا ألتقاء الساکنین روی دا لەبەینی یە و تنوینەکەدا
وە حذفی یەکەمان کرد گەرا بە راءٍ لەسەر وەزنی فاعٍ
وە ئەصلی رائیان راءبو لەلف وە نونی تثنیەمان الحاق
کرد بە آخریەوە وە اعادەی لام الفعلەکەمان کردەوە بە مفتوحی

گەرا بە رائیبانِ وە ئەصلی راءُون راءِ بو واووئون

عەلامەتی جمع بون لە حالی رفعدا الحاقیان کردن بە آخریەوە گەرا

بە راءون وە ئەصلە قەریبەکەی رائیون بو ضمە لەسەر

یە ثقیل بو نقلیان کرد بو لای ماقبلەکەی جا التقاء الساکنین

روی دا لە بەینی یەو واوەکەدا حذفی یەکەمیان کرد گەرا

بە راءون (وذاك حرئی کرعی) یانی اسم مفعول ئەم

مادە لە ثلاثی مجردا بە اثباتی همزە ئەلی وە اعلالیشی

ئەکری وەکو اعلالی اسم مفعولی ناقص لە غیری مهموزا

وە ئەصلی حرئی حروی بو وەکو ممنوع واوو یە گردەوە بون

ئەلبی وا وەکەمان کرد بە یە وە یەمان لە یەدا ادغام کرد وە

ماقبلەکەمان مکسور کرد گەرا بە حرئی وەکو مرعی ..

وبناء أفعَلَ منه مخالف لاخواته ایضا واته بینای بابی

إفعال لەم مادەیە جیایە لە بنای ئەو مشتقاتە لە غیری

ئەم مادەدا لەبەرئەوە کە حذفی همزەکەیانی تیا ئەکری

بەلام لە غیری ئەم مادەدا حذفی عین الفعل ئاکری

(فنقول آری يُری إرائةً وإراءً وإرايةً) ئەصلی أرءه ارأی بو
وەکو اکرم . حذفی هەمزەکەمان کرد لە بەر تخفیف لە پاش نەقلی
فەتحەکەی بولای ما قەبلەکەی وە یە متحرك ما قەبل مفتوح
قەلبمان کرد بە ئەلف گەرا بە اری لە سەر وەزنی أفْعَلَ بە
حذفی عین الفعل . وە ئەصلی یُری یُرْءِیُ بو وەکو یُکرِمُ
حەذفی هەمزەکەمان کرد لە بەر تخفیف پاشی نقلی کسرەکەی بو
لای ما قبلەکەی . وە ضمە لە سەر یە ثقیل بو حذفمان کرد گەرا بە
یُرِی وە ئەصلی إراءَة إرْاْاْیًا بو وەکو اِکراماً حذفی
هەمزەکەمان کرد لە بەر تخفیف پاشی نقلی فتحەکەی بولای ما قبلەکەی
وە لە باتی ئەو هەمزە تی مصدرمان هینا لە آخریە وە لە گەل
تنوینا گەرا بە إرایةً جا لە بەر ئەوە ویەی لام الفعل لە پاش
هەمزە وە بو قەلبمان کرد بە هەمزە گەرا بە إراءَةً . .
إراءً مصدرە و اعلال ئەکری وەکو اراءَةً بە بێ تعویضی تی
لە باتی عین الفعلەکەی و إرایة بە تعویضی تی لە باتی عین
الفعلەکەی بەلام قەلبی یەکەی لە کرا و بە ئەلف لە بەر

ئەوە بەراستی یەکەی لە طەرەفەوەتیە (فهو مُرٍ) بو اسمی فاعلی

مادەی رأی لە بابی افعال دا ئەصلی مُرْئِيٌ بو وەکو مُکرِمٌ حذفی

همزەکەمان کرد لە بەر تخفیف پاشی نقلی کسرەکەی بولای ماقبلی

وە ضمە لە سەر یە ثقیل بو حەزفمان کرد جا التقاء الساکنین

روی دا لە بەینی یە و تنوینەکەدا وە حذفی تنوینەکەمان کرد

گەرا بە مُرٍ لە سەر وەزنی مُفٍ لە بەر حذفی عین و لامەکەی

مُرِیانِ بو تثنیەی مذکر ئەصلەکەی مُرٍ بو ئەلف و نونی تثنیەمان

لاحق کرد لە حالتی رەفعەدا ئەلف باعثی فتحەی ماقبلی بو لەبەر

ماقبلەکەمان هیناوە بە مفتوحی گەرا بە مُرِیانِ / مُرُونَ /

بو جمعی مذکر لە حالی رەفعەدا ئەصلەکەی مُرٍ بو واو و نون

علامتی جمعی مذکر بون لە حالی رفعدا الحاقمان کردیە وە وە

لام الفعلەکەمان هینایە وە بە مضموی لە بەر مناسبەی

واوەکە گەرا بە مُرُونَ : (وَأَرَتْ) بو مفردی مونثی غائب

لە فعلی ماضی بابی إفعال دا ئەصلەکەی أَرْأَيَتْ بو وەکو

أَکْرَمَتْ حذفی همزەکەمان کرد لە پاش نقلی فتحەکەی بو ماقبلەکەی

وەیە متحرک ماقەبلی مفتوح قەلبمان کرد بەئەلف جا التقاء

الساکنین ڕووی دا لە بەینی ئەلف و تی کەدا وەحەزفی

ئەلفەکەمان کرد گەڕا بە آرَت لەسەر وەزنی اَفَتْ ...

بەحەزفی عین الفعل و لام الفعلەکەی : فهی مُرِیَةٌ بو

اسمی فاعلی مفرەدی مؤنثی بابی إفعال لە مادەی رأی ئەصلەکەی

مُرْئِیَة بو وەکو مکرِمَة حەزفی هەمزەکەمان کرد لە پاش

نقلی کسرەکەی بولای ماقبلەکەی وە تی تانیث باعثی فەتحەی

ماقبلی بو ماقبلەکەمان مفتوح کرد گەڕا بە مُرِیَةٌ رمُرِیَتان

بو تثنیەی مؤنثی ئەم بابە ئەصلەکەی مُرِیَةٌ بو ئەلفونو لە

علامەتی تەثنیە بون لە حالەتی رفعەدا الحاقمان کردپی یە وە

ئەلف باعثی فەتحەی ماقبلی بو ماقبلەکەمان مفتوح کرد گەڕا

بە مُرِیَتان رمُرِیات بو جمعی مؤنثی سالم ئەصلەکەی

مریة بو ئەلف و تی علامەتی جمعی مؤنثی سالم بون الحاقمان

کرن پێیە وە جا حذفی تی تانیثی مفرەدەکەمان کرد گەڕا

بە مُرِیات رو داکِ مُرَیّ بو اسمی مفعولی مفرەدی مذکر

مفعوەی مذکری بابی افعال لە مادە رأی دا ئەصلەکەی مُرْئِی

بو وەکو مُکْرِم حذفی همزەکەمان کرد لەبەر تخفیف لەپاش نقلی

فتحەکەی بولای ماقبلەکەی جا یە متحرک ماقبل مفتوح قەلبمان

کرد بە ئەلف وە ئەلفەکەیشمان حذف کرد لەبەر التقاء

الساکنین لە بەینی ئەلفو تنوینەکە داگەرا بە مُرًى لە نسەق

وەزنی مُفًى بە حذفی عین الفعل و لام الفعل (مُرَیان) بو

تثنیەی مذکر ئەصلەکەی مُرًى بو ئەلفو نونی تثنیەمان پیوە

الحاق کرد وە لام الفعلەکەمان هینایەوە بە مفتوحی گەرا بە مُریا

یا ئەلیی ئەصلە قەرینەکەی مُرْئِیان بو وەکو مُکرمان حذفی

همزەکەمان کرد لەپاش نقلی فتحەکەی بولای ماقبلەکە

گەرا بە مُرَیان (مُرَوْن) بو جمعی مذکری اسم مفعول لە حالی

رفعە دا ئەصلەکەی مُرًى بو واوو نون علامتی جمعی مذکر بولن

الحاقمان کرد بە آخریەوە واو مقتضی ضمەی ماقبلی بو ماقبلەکەمان

إعادە کردەوە بە مضمومی گەرا بە مُرَیُون یە متحرک ماقبل مفتوح

قەلبمان کرد بە ئەلف جا ئەلفەکەمان حذف کرد لەبەر التقاء الساکنین

گەرا بە مَرَوْنَ لە سەر وەزنی مُفَوْنَ . یا خود لە لیبی ئەصلە
فەریبە کەی مُوْأَیُوْنَ بو وەکو مکوصون حەرفی هەمزەکەمان کرد
لە بەر تخفیف پاش نقلی فتحەکەی بولای ماقبلەکەی گەرا
بە مُرَیُوْنَ یە متحرک ما قبل مفتوح قەلبمان کرد بە ئەلف
وە ئەلفەکەمان حذف کرد لە بەر التقاء الساکنین گەرا بە
مُرَوْنَ رَمُرَاة ، بو اسمی مفعولی مفرد ی مؤنثی بابی افعال
ئەصلەکەی مُرَیٌ بو تی تأنیثمان پیوە الحاق کرد وە تی
مقتضی فتحەی ماقبلی بو ماقبلەکەمان اعادە کردە وە یە
مفتوحی جا یە متحرک ما قبل مفتوح قەلبمان کرد بە ئەلف گەرا
بە مُرَاة لە سەر وەزنی مُفْلَةٌ بە حەذفی عین الفعلەکەی
رمراتان بو تثنیەی مؤنث ئەصلەکەی مُرْأَیَتانِ بو وەکو مکرمتان
حەذفی هەمزەکەمان کرد پاش نقلی فتحەکەی بو لای ماقبلەکەی
وە قەلبی یەکەمان کرد بە ئەلف گەرا بە مُرَاتانِ رمُرَیاتٌ
بو جمعی مؤنثی اسم مفعول ئەصلەکەی مُراةٌ بو ئەلفو تی علامەتی
جمعی مؤنثی سالم بو الحاقمان کرد وە لە بەر اجتماعی دو علامەتی

حەزفی تێ مضمرە وەکەمان کرد جا ئەلف یا عێی فتحەی ماقبلی بو

لام الفعلە کەمان اعادە کوردەوە بە مفتوحی گەرا بە مُرَیاتْ

وە یا خود لە صلە قریبەکەی مُرئیات بو جا حذفی هەمزە کەمان

کرد پاشی نقلی فتحەکەی بولای ماقبلەکەی گەرا بە مُرَیاتْ

(وتقول فی الأمر تو ئەلێی لە بنای ئەمری بە صیغە لە مادە رأی

لە بابی افعال دا (أرِ) بو مفرەدی مذکری مخاطب لە صلەکەی

تُریْ بو بە ضمەی تێ وە کسرەی رێ تێ حەرفی مضارع بو

حذفمان کرد وە هەمزە قطعەکەمان اعادە کردەوە وە آخرەکەمان

مجزوم کرد بە حذفی لام الفعل کە را بە (اَرِ) بە دوو حرف لەسەر

وەزنی اَفِ بە حذفی هەمزەی عین الفعل وە یەی لام الفعل ..

(أرِیا) بو تثنیەی مذکری مخاطب لە صلەکەی تُریان بو حاصل بووە

بە حەزفی حرفی مضارع وە اعادەی هەمزەی قطع وە حذفی

نونی تثنیەی مضارعەکەی (أرُو) بو جمعی مذکری مخاطب لە صلەکەی

(تُرُونَ) بە ضمەی تێ وە رێ حاصل بوە بە حذفی حرفی مضارع

وە اعادەی هەمزە قطعەکە و حذفی نونی لە آخریەوە :

آرِی بو موفردی موئنثی مخاطب نه صله که ی تویین بو حاصل بوه

به حه ذفی حه رفی مضارع وه اعاده ی هه مزه قطعه که وه

حذفی نونی اعراب له آخریه وه (آریا بو تثنیه ی موئنثی مخاطب

وه کو تثنیه ی مذکری مخاطب (آرین بو جمعی موئنثی مخاطب مشتقه

له تویین حاصل بوه به حه ذفی حه رفی مضارع وه اعاده ی

هه مزه قطعه که وه هیشتنه وه ی نونه که ی چونکی ضمیری فاعل جمعه

(وبالتاکید) له لیت له کانی تاکیدی له مری بابی افعال له ماده ی

رأی (آرِیَنَّ بو مفرده ی مذکری مخاطب نه صله که ی آر بو

به دو حه رف هه مزه و رِی موئکد مان کرد به نونی ثقیله وه جا

اعاده ی لام الفعله که مان کرده وه به مفتوحی له به ر اقتضای

نونه تاکیده که گه را به آرِیَنَّ (آریانِّ بو تثنیه ی مذکر

مخاطب نه صله که ی آریا بو موئکد مان کرد به نونی ثقیله وه

وه نونه که مان مکسور کرد گه را به آریانّ (آرُنَّ) بو جمعی مذکری

مخاطب نه صله که ی آرو بو موئکد مان کرد به نونی ثقیله وه

التقاء الساکنین روی دا له به ینی واو و نونه که دا (درو ست نه بو

حذفی نونەکە لەبەر رعایەتی تاکیدەکە بەلام حذفی واوەکەمان
کرد لەبەر اکتفا بە ضمەی ما قبلەکەی گەرا بە آرُنّ لە سەر
وەزنی آفُنّ بە حذفی عین الفعل ولام الفعل وە واوی جمعەکەیشی
د آرِنّ بو مفردەی مؤنثی مخاطب لە صلەکەی آری بو
مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلەوە التقاء الساکنین روی دا
لە بەینی یە و نونەکەدا دروست لەبو حذفی نونەکە لەبەر تاکید
بەلام حذفی یەکەمان کرد لەبەر اکتفا بە کسرەی ما قبلەکەی
گەرا بە آرِنّ د آریانِّ بو تثنیەی مؤنثی مخاطب دروست کراوە
وەکو تثنیەی مذکری مخاطب د آرینانِّ بو جمعی مؤنثی مخاطب
لە صلەکەی آرِینَ بو مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلەوە وە هانی
بە ئەلفی لە بەینی نونەکانا وە نونە تاکیدەکەمان مکسور کرد گەرا
بە آرینانِّ د وبالنهی لاتَرِ لاتَرِیا لاتَرَوا لاتَرَی لاتَرِیا لاتَرَیْنَ
بالی تو ئەلی لە کاتی داخل کردنی لای ناهیە لە سەر فعلی مضارعی
بابی افعال لە ماددەی رأی لاتُرِ تا آخری هەموو صیغەکان بە حذفی
همزەی عین الفعل مطلقا وە حذفی لام الفعلی مجزومی بی نون وە

حەزفی نون لە تەثنیەدا مطلقا وە لە جمعی مذکر وە موفردی نون دارا
کە صیغەی موفردی موئنثی مخاطبە وە هێشتنەوەی نونی جمعی
موئنث : روبالتأکید لاتُرِیَنَّ لاتُریانّ لا تُرُنَّ
لاتُرِنَّ لاتریانّ لا ترینانّ . جا لاترینّ بو نهی لە موفردی
مذکری مخاطب مؤکدە بە نونی تاکیدەوە ئەصلەکەی لاتُرَ بو
مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە وە اعادەی لام الفعلمان
کردەوە گەرا بە لاترینّ لاتُریانّ بو تثنیەی مذکری مخاطب
ئەصلەکەی لاتریا بو مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلەوە کەمان وە نونە
مکسور کرد گەرا بە لاتریانّ لاتُرُنَّ بو جمعی مذکری مخاطب
ئەصلەکەی لاتُرَوْ بو مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلەوە التقاء الساکنین
بولە بەینی واو و نونەکەدا ئەروست لە بو حذفی نونە بکە بی لە بەر
رعایەتی تاکیدەکەی ئە لام حذفی داوە کەمان کرد لە بەر اکتفا بە
ضمەی ماقبلەکەی گەرا بە لاترُنّ بە ضمەی تێ وەزی لە سەر روونی
لاتُضُنّ بە حذفی عین الفعل وە لام الفعل وە واوی جمعی مذکر
ر لاتُرِنّ بو موفردی موئنثی مخاطب ئەصلەکەی لاتری بو مؤکدمان کرد بە

نونی ثقیلە وە چا التقاء الساکنین روی دا لە بەینی یە و نونەکەدا

دروست نەبو حەزفی نونەکە بکەین لەبەر رعایەتی تاکیدەکەی

بەلام حەزفی یەی ضمیری فاعلمان کرد لەبەر اکتفا بە کسرەی

ماقبلەکەی گەرا بە لاتُرِنّ ؛ لاتُرِیانّ بو تثنیەی مؤنثی

مخاطب ئەصلەکەی لاتریا بو دروست کرا وەکو تثنیەی مذکری

مخاطب لاتُرینانِّ بو جمعی مؤنثی مخاطب ئەصلەکەی

لاتُرینَ بو مؤکدمان کرد بە نونی ثقیلە و هاتین بە ئەلفی

لەبەینی نونەکانا وە نونە جمعەکەمان مکسور کرد گەرا بە لاترینانّ

وتقول فی افتعل من مهموز الفاء الأجوف ایتال کاختار

قەولەکەی لە بنای بابی افتعالا لە مهموز الفاء اجوف ایتال وەکو

اختار ئەصلەکەی إئتَالَ بو بە دو هەمزە یەکی هەمزەی وەصل

وە یەکی فاء الفعل جا هەمزەی ثانی ساکن ماقبل مکسور قەلبمان

کرد بە یە گەرا بە ایتال ئەلعلی (ایتالَهُ ای اَصْلَحَهُ) وەکو لە قاموسا یە

وإیتلی کما قتضی وە قولی لە مهموز الفای ناقصدا ایتلی ئەصلەکەی

اِئتلی هەمزەی ثانی ساکن ماقبل مکسور قەلبمان کرد بە یە گەرا بە ایتلی بابی سەیدی

خوارد :

بیدا ربێ هوی باسی کردنی ئەم دو صیغە بەتایبەتی ئەمە بەیزانێ

یەی مبدل لە هەمزە قەلب ناکرێ بەتی هەتا دەغم بکرێ لە وتێ یە

وا لە روایە وە بەلام یەی اصلی قەلب ئەکرێ بەتی وە دەغم

ئەکرێ لە تی لە رواوە وەکو رابورد لە اتسر دا ..

فصل فی بناء اسمی الزمان والمکان ، ئەمە فصلیکە لە باسی

دروست کردنی اسمی زەمان و مەکان . جا اسمی زەمان وە مەکان

دروست ئەکرێ لە فعل بو دەلالەت کردن لە سەر کاتو شوینێ

ئەو فعلە بەبێ تقیید بە فاعلیکی دیاری یا بە کاتو شوینیکی دیاری یەوە

وهما من یفعل بکسر العین ع وزن مَفعِل بکسر العین کالمجلس

والمبیت ، وا تە اسمی زەمانو مەکان ئەگەر دروست بکرێ لە

یفعل بە کسرەی عین الفعل وەکو یضرب ئەوە لە سەر وەزنی

مَفعِل ئەبێ بە فتحەی میمی زائدە لە ئەوەلیەوە وە کسرەی

عین الفعل خواه لە سالم دروست بکرێ وەکو مجلس بو کاتو شوینی

دانیشتن مشتقە لە یجلس وەکو یضرب حذفی حرفی مضارع کەمان

کرد وە لە باتی ئەوا میمیکی مفتوحەمان لە جیگە کە یا دانا ئەگەرا بە مجلس

وەیا لە مفعل دروست بکری وەکو مبیت کە مشتقە لە یَبیت

حەرفی حەرفە مضارعە کەمان کرد وە لە جیگەی ئەوا میمیکی

مفتوحمان دانا گەرا بە مبیت : ومن یفعُل ویَفعَل بِضم

العین وفتحها علی مَفعَل بفتح العین کالمذهب

والمقتل والمشرب والمقام وە ئەگەر لە یفعَل بە فتحەی

عین الفعل یا لە یفعُل بە ضمەی عین الفعل دروست بکری

ئەوە لە سەر وەزنی مَفعَل ئەبی بە فتحەی عین لفعل

لەبەر سوا فتحەی عین الفعلی مضارع لە مفتوح العین دا وە

لەبەر تخفیف لە مضموم العین دا ئیتر بی فەرقە ئەمانە

لە فعلی سالم دروست بکرین وەکو مذهَب کە مشتقە لە یذهب

بە فتحەی عین الفعل وە مقتل کە مشتقە لە یقتل بە ضمەی

عین الفعل وەیا لە معتل العین دروست بکرین وەکو مقام

کە مشتقە لە یقوم لە هەموو ئەمانا حەرفی مضارعمان لا

کردوە وە لە جیگەی ئەوا میمیکی مفتوحەمان دانا وە وە

عین الفعلە کەمان مفتوح کردوە لە مضموم العین دا وە بە مفتوحی

هێشتومانەتەوە لە مفتوح العین دا مثلاً لە لین مقام مشتقە لە یقوم یەکەمان حەزف کرد وە میمیکی مفتوحمان لە جێگەدا دانا وە عین الفعلەکەمان مفتوح کرد بو بە مَقْوَم جا قلبی عین الفعلەکەمان کرد بە ئەلف پاش نقلی فتحەکەی بو لای ما قبلەکەی کە را بە مقام : وشذ المسجِد والمشرِق والمغرِب والمجزِر والمرفِق والمسكِن والمنسِك والمنبِت والمسقِط على مَفعِل بكسر العين فيها كلّها وا تە دە وشە لە دستور و یاسای دروست کردنی ئیسم زەمانو مەکان ئەم دە صیغە کە ئەخوێنینەوە لە سەر وەزنی مفعِل بە کەسرەی عین الفعل مع انە قیاس وایە کە لە سەر وەزنی مفعَل بخوێنینەوە بە فتحەی عین الفعل چونکی مضارعی منسك بە فتحەی عین الفعلە وە مضارعی باقیەکان بە ضمەی عین الفعلە (وحكي الفتح في بعضها) وە نقل کراوە مفعَل بە فتحەی عین الفعل لە بارێ لە مانا وەکو مسجَد وە مسكَن وە لە وکاتا استعمالەکەیان لە سەر یاسای خۆیانە ..

هذا اذا كان الفعل صحيح الفاء واللام وانه ئەم دستورە كە وتمان

اسمی زەمانو مەكان لە مضارعی مكسور العين لە سەر مفعِل ئەبێ بە كسرەی عين

وە لە مضارعی مفتوح و مضموم العين لە سەر مفعَل ئەبێ بە فتحەی عين الفعل

لە كاتێ كا يە ئە و فعلە فاء الفعل و لام الفعلی حرفی علە نە بێ

واما غيره فمن المعتل الفاء يكون عين فعله مكسوراً ابداً

كالموضِع والموعِد ومن معتل اللام يكون مفتوح العين ابداً كالمأوى والمرمى

وە اما غيری ئەوانە ئەوە لە معتل الفادا عين الفعل اسمی زەمانو

مەكان مكسورە ئەبێ بە دەوام وەكو موعد وە موضع كسرەی

عين الفعل وە لە معتل اللام دا لە سەر وەزنی مفعَل ئەبێ بە

فتحەی عين الفعل بە دەوام وە وەكو مأوى كە معتل (ومرمى)

اللامن ئەمانە لە سەر وەزنی مفعَل هاتوون بە فتحەی

عين الفعل روقد تدخل على بعضها تاء التأنيث كالمظنة

والمقبرة والمشرقة وانە جاربە جار اسمی زەمانو مەكان

الحاق ئەكری پێیانە وە لێ تأنيث وەكو مظنە بو زەمانو

مكانی گومانو با وەڕ كردن بە بولی شتی وە مقبرة بو مكانی

کەمودوی تێدا بشاردرێتەوە وە مشرقة بۆ شوێنی دەرکەوتنی ڕۆناکی
هەتاو ئەمانە هاتنیان لەسەر وەزنی مفعل بە فتحەی عینی الفعل
قیاسە وە لە جێگەی خۆیا یەتی بەلام الحاقی بییانەوە خلافی
قیاسە ، وە بازێ لە زاناکان فەرموویانە الحاقی ئەم تێیە بەم کلماتە
یالەبەر ئەوەیە اظهاری مبالغە بکرێ لە وجودی ئەصلی حەدەثەکە
لەو شوێنانا وە یالەبەر ئەوەیە کە ئیرادەی شوێنێکە کراوە
بە خصوص وە لەسەر ڕایسای مەعنای اسمی زەمانو مەکانەکانەو
کەوا بوونەمانە خارجن لە اسم زەمانو مەکانی اصطلاحی ئیمە : وشذ
المقبُرة والمشرُقة بالضم فيهما وائە شاذە خوێندنەوەی عینی الفعلی
ئەم دو لفظە بە ضمە چونکە قیاس لەوانا وە لە نظیریانا فتحەی عینیە
وما زاد على الثلثة كاسم المفعول كالمدخل والمقام وائە صیغەی
اسمی زەمانو مەکان لەو فعلانا کە زیادبن لە سێ حرف خواه رباعی
مجرد یا مزید فیە وە یا ثلاثی مزید فیە بن دێت لەسەر وەزنی اسمی
مفعولی ئەو بابە وەکو مدخل بە ضمەی میم وە فتحەی ما قبلی اخر
وە مقام بەو وێنە بۆ اسمی زەمانو مەکانی بابی افعال لەسەر شێوەی اسمی
مفعولەکەیان ...

واذا كثر الشيئ بالمكان قيل فيه مَفْعَلَة في الثلاثي المجرد
فيقال ارض مَسْبَعَة ومَأسَدَة ومَذْئَبَة ومَبْطَخَة
ومَقْثَأة واته كاتى شتى زور بى له شوينيك دا ئه‌وه
بو به‌يانى زورى ئه‌وشته له‌و شوينيا صيغه‌ى مَفْعَلَه دروست
ئه‌كرى به فتحه‌ى ميم و عين الفعل وه الحاق تى تانيث جا
ئه‌وترى ارض مَسْبَعَة بو عه‌رزى كه درنده‌ى زورى تيدا بى
ومَأسَدَة بو عه‌رزى شيرى زورى تيدا بى ومَذْئَبَة بو شوينى
گورگى زور بى ومَبْطَخَة بو عه‌رزى كاله‌كى زورى تيا بى
ومَقْثَأة بو شوينى خيار و تروزى زور بى تيايا وه له‌هه‌مو
ئه‌و كلماتا كه حه‌رفى له سى حه‌رفى زياده كه حذف
ئه‌كرى وه‌كو يه‌كى له تى يه كان له مقثاه دا به‌لام ئه‌م
اصوله هه‌ر بو ثلاثى به كار ديت ئه‌گينا له رباعى مجرد ومزيد فيه
وه خماسى مجرد ومزيد فيه وه له سداسى و زياتر له‌وا كلمه‌ى
كثير به كار ديت به اضافه بولاى ئه‌و شته زوره كه مثلا ئه‌ليت
مكان كثير الثعلب او كثير الغضنفر او كثير العصفور وهكذا

فصل واما اسم الآلة وهو ما يُعالج به الفاعل المفعول لوصول

الاثر اليه كالمِنحَت واته اسمی آلة كه شتيكه كاركه ر به و

شته حه زيكی كار كردن له بی له جيگه يك دا بوله وه نشانه

له ويا بنوينی وه كو مِنحَت به كسره ى ميم وه سكونی نون وه فتحه ى حى

بو ته شوى دار تاش كه بيه وى له دارى ده رگانی يا كورسيك دروست

بكا فيجئ على مثال مِحلَب ومِكسَحَة ومِفتاح ومِصفاة له وه

ديت له سه ر وه زنی مفعَل وه مِفعال به كسره ى ميم وفتحه ى عين

الفعل وه كو مِحلَب بو آله تی دوشينی حه يوان وه كليلی كردنه وه ى ده رگای

واخراوه وه له سه ر وه زنی مِفعَلَة واردبی وه كو مِكسَحَة كه

ناوى گسكه وه مِصفاة كه ناوى شير پالوكه وه ئه صله كه ى مِصفَيَة

جايه متحرك ماقبل مفتوح قه لبان كردوه به ئه لف بوه به مِصفاة

وقالوا مِرقاة بكسر الميم على هذا وه عه ره ب خوينديانه ته وه

مِرقاة به كسرى ميم وه سكونی رى وه فتحه ى قاف بو په يپجه ى سه ر

كه وتن بو شوينی به رز ئه صله كه ى مِرقَية بو يه متحرك ما قبل مفتوح

قه لبان كرد به ئه لف گه را به مَرقاة ومن فتح الميم اراد المكان وه هه ركه سی

میمی موقاتی مفتوح کرد بێ لەوە مەبەستی ئەوە بوە کە بە ئیسمی مکانی دابنی

واتە جێگەی سەرکەوتن لەک بە ئیسمی ئالەتی بخوێنێتەوە وە لەوحالا فتحەی

میمەکە موافقی اصولە وە مَرقاة ئەبێ بە مَفعلة بە فتحەی میم وە عین الفعل

ئەوە ئەدە هەیە وجودی تی تایبەتە کە زیادە وە محکمە ئەدکەسرە مرقاتی

بە فتحەی میم کرد بێ بە ناو بوبە بینیجە تێکی تایبەتی .. وە ئەصلی

مرقاة مرقیة بو یە متحرک ماقبل مفتوح قەلبان کرد بە ئەلف گەڕا

بە مرقاة .. وشذ مُدهُن ومُسعُط ومُدُق ومُنخل ومُکحلة

ومُحرضة واتە شاذە وە خارجە لەیاسای صیغەی اسمی آلەت ئەم

چەن ئیسمە آلەتە بە ضمەی میم وە عین الفعل حواى بە لێ تی بن

وەکو مُدهُن بو چەوری دان وە مُسعُط بو توتوی بو نوتی وە مدق

بو وەستک آوان ومنخل بو بێژنگ یا لەگڵ تی دابن وەکو مکحلة

بو کلتەد ومحرضة بوکیسەی ئەسپون لە بە رئەوە یاسا لەمانا

کەسرەی میم وە فتحەی عین الفعل وە عدم الحاقی تی یە بە آخریانەوە

وە بارى لەزانا کان فەرمویانە وجهی نیە بو ژمارەی ئەمانە بە شاذ

لە بە رئەوە اسمی آلەت نین وە هەرکام ناون بو شتێکی تایبەتی

وجاء مِدَقّ و مِدَقة بكسر الميم و فتح العين وه هاتوه ئەم دو

لفظه به کسرەی میم وه فتحەی عین الفعل لەسەر تاکۆنی صیغه

اسمی آلەت ئەوه ئەده نەمیه الحاقی پی به وه خارج لە قیاس

تنبیه

ئەمه بیبیار کردنەوه وەی مصنفه بو شاگرده کان لەسەر دروست کردنی

مصدەری مرّه و نوّع لە ثولاثی مجرد و غیری ثولاثی مجردا جاڕەوی

المرّة من الثلاثي المجرد يكون على فعلة بالفتح نحو ضربت ضربة و

قمت قومة : واتە ئەو مصدەرەی کە دەلالەت بکا لەسەر تاکە

جاری لە مدلولەکەی ئەگەر لە ثولاثی مجردا دروستی بکەی ئەوه

اصولەکەی وایه لەسەر وەزنی فَعلة بی به فتحەی فاء الفعل

وه سکونی عین الفعل وه فتحەی لام الفعل لەگەل الحاقی تی

بە آخرەکەیەوه وەکو ئەلیت ضربت ضربة یانی دام لە فلان

یەکجار لیدان و قمت قومة هەستام هەستانی یەک جار

هەستان وما زاد على الثلاثة يكون بزيادة الهاء وه بنای

مصدری مرّه لە فعلیک زیاده بی لەسەر سی حرف خواه

رباعی مجرد یا مزید فیه وه یا ثلاثی مزید فیه بی ئەوه به زیاد کردنی

تی تأنیث لە سەر مصدری ئەو بابە ئیتر دەست لە وەزنی مصدەری

ئەو بابە نادری (کالاعطائة والانطلاقة والاستخراجة والتدحرج

ئەم لفظانە مصدەری مەرّەن بو بابی إفعال وەانفعال واستفعال

وتفعلل لە وەمادانە وە پەیدا بوون بە زیادکردنی تی لە سەر

اعطاء وانطلاق وەاستخراج وتفعلل : الا ما فيه تاء التأنيث منها

فالوصف فيها بالواحدة واجب ئیلا مصدەری ئەبی لە ثولاثی

وە غیری ثولاثی کە خوی لە ئەصلی وەضعا تی تیدا بی ئەوە لەوانا

بو مصدەری مرّە صیغانی صفەتی واحدة بو افادەی معنای مرة

واجبە (کقولک رحمة رحمة واحدة) لە ثلاثی مجردا (ودحرجته

دحرجة واحدة) لە رباعی مجردا (واطمأننت طمأنينة واحدة

لە رباعی مزید فیەیدا ئەمانە لە بەرئەوە لە ئەصلی وەضعی

مصدەرە تاکیدی یە کانیانی هەیە پی ویستە بە جیا کردنەوەی

مصدەری مرّە لە مصدەری تاکیدی کە لفظی واحدة زیاد بکری

لە سەر مصدەرەکانیان (والفعلة بالكسر للنوع)

وە وەزنی فِعلة بە کسرەی فاء الفعل وەسکونی عین الفعل وفتحەی

لام الفعل وەتی له آخریه وه دانراوه بوده لالەت لەسەر

مصدری نەوعی یانی بو مصدەری کەرە لالەت بکا لەسەر

نەو صفەتی حصیلەتو شیوه که فعلەکەی لەسەر کراوه ..

تقول هو حَسَنُ الطِّعمة والجِلسة تو ئه لیت بوبه یانی

هه یه ئه ی صفەتی فعل قلاته خواردەمەنی نامی جوانه و خوشه و

به لەزەت وه فلان کەس دانیشتنی جوانی بەئەدەب

وه مناسبه آیسته لفظی طِعمه وجِلسة بەکسرەی فاء الفعل

نەونەوعە تایبەتی یه ئەگەبیت لەنام وه لەدانیشتن وه

اضافەی حسن افادەی ئەوە ئەکا کەنەونەوعە ئەوعیکی جوانه

والحاصل بنای مصدرەکه نوعیت ئەگەئینی وه لفظی حسن

یا لفظیکی تر بەیانی ئەوعەکە ئەکا لەجوانی و ناشیرینی دا :

رابیداربینەوە) لەوەختی کا ئەمرون بەفعله بەکارئەبری بو

مصدەری نەوعی کەئەو فعلە ثولاثی مجردە ذاتا مصدەرەکەی

لەسەرئەو وەزنو شیوه ئەبی ئەگەرنا هەرئەجلی مصدەری

فعلەکە استعمال ئەکری بو مصدەری تأکیدکا وه لفظی زیادئەکرێ

بو دەلالەت لە سەر مصدری نەوعی وەکو چون لفظی واحدة زیاد ئەکرا

بو جیاکردنەوەی مصدری مەرّە لە مصدری تاکیدی مثلا ئەلیت

دحرجتە دحرجة بو مصدەری تاکیدی و دحرجتە دحرجة واحدة بو دەلالە

لە سەر مەرّە . وە چلون لە مادەی رَحِم لە بابی رابعدا ئەلیی رحمتە رحمة

بو تاکید ورحمتە رحمة واحدة بو مرّة ورحمتە رحمة شاملة لاهلە بو مصدری نوعی

وە لە مادەی نَشَدَ بو مصدەری تاکید ئەلیت نَشَدْتُ الضالّة نِشْدَةً

وە بو مصدری مرّە ئەلیت نشدت الضالة نشدة واحِدَةً وە بو

مصدری نەوعی ئەلیت نشدتها نشدةً جَيِّدَةً مُفيدةً ...

هذا آخر الكلام من الخادم المتواني في شرح متن تصريف الزنجاني

واسئل الله العلي القدير ان يوفقني على طبعه ونشره ويوفق ابناءنا على

تعلمه وحفظه وتعليمه في سبيل خدمة القرآن المبين وأحاديث سيد المرسلين

صلوات الله وسلامه عليه وعلى اخوانه وآله وصحبه واتباعه باحسان الى يوم الدين

ئەم کتەبە پاک نوسە ئەبە جامی هات لە روژی دوشەممەی بیست و شەشەمی

مانگی شوال لە سالی هەزار و چوار صەد و دوی هجری مصادف

٢٦/٥/١٩٨٢ م لە حوجرەی مدرسەی جامعی حەزرەتی

شیخ عبدالقادری گیلانی دا نور الله روحه وحرکه امین

وانا المولف الخادم للعلم والدين عبد الكريم محمد المدرس

الكردي الشهرزوري غفر الله له ولوالديه وللمسلمين

امين

١٩٨٢

١٤٠٢ هـ

نرخی ١٢٥٠ فلسه

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ٥٠٠ لسنة ١٩٨٣

چاپخانه الخنساء - بەغداد
ت - ٨٨٨٦٣٢٨